XXXIX. kötet. 4. füzet.

NYELVTUDOMÁNYI

KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 korona 50 fillér.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1910.

TARTALOM.

Lap

Beke Ödön: Cseremisz nyelvtan (II.) --- --- --- --- --- --- 349

Horger Antal: Udvarhely vármegye székely nyelvjárásának hangtani sajátságai (II.) --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 383

Beke Ödön: A magyar tagadó képző --- --- --- --- --- --- 418

Trócsányi Zoltán: Vogul szójegyzék --- --- --- --- --- --- --- 432

Folyóiratunk ***évenként háromszor vagy négyszer*** *jelenik meg. Egy-egy kötet legalább* ***harmincz ívből*** *áll, s az ára* ***6 korona.*** *Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához czímezendő.*

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utcza 24.

Cseremisz nyelvtan.

(Második közlemény.)

A többi szótag magánhangzója.

A többi szótagban már nem oly változatos a cseremisz magánhangzórendszer, mint az elsőben. Nem is igen van hosszabb tőszó két szótagúnál; a háromtagúakban már legtöbbnyire valami képző lappang. Mindössze az *a (ä)*, *e* és a redukált hangok fordulnak elő az elsőn túl levő szótagban; a többi hang csak újabb fejlődés eredménye.

a (ä).

57. Ilyen szók a következők: nyK. *βa·ðàr* Ram. 9. kP. *βoðar* Gen. 24. «tölgy» | nyK. *βaštar* Ram. 10. kUr. *βaštar* Wichm. 226. kCar. *βašta·r* Pork. 34, 47. «jávor» | nyK. nyJar. *tsä·ma*, kUr. kCar. *tšoma·* kM. *tšoma·*, kMAz. *tśoma·* Wichm. FUF. VI. 34. kP. *ćoma* Gen. 57. «csikó» | nyK. nyJar. *tsa·ra*, kCar. *tšär*, kUr. *tšora·*, kM. *tšora·*, kMAz. *tśora·* Wichm. FUF. VI. 30. kP. *ćora* Szil. 26. «häutchen» | nyK. *tsa·rγa*, kUr. kCar. *tšärγa·*, kM. *tšärγa·*, kMAz. *tśärγa·* «átható, éles (hang, szem)» Wichm. FUF. VI. 34. | nyK. *tsaž, tsažga·ta* «scharf, herb, sauer», kUr. *tšäžγa·*, *tšäžγata·* «heiser (von der stimme)», kMAz. *tśäžγa·* «scharf, herb, sauer (von der bodenbeschaffenheit)» Wichm. FUF. VI. 34. | nyK. *tšaka·ta* «dicht, fest, kompakt», kCar. *tšoka·* «dicht», kM. *tšokata·* «dicht u. warm (zeug), voll, satt», kP. *ćok, ćoka, ćokata* «dick, dicht (brei, kamm, gras)» Szil. 24. | nyK. *kayga* «hart, steif, dicht», kCar. *kayga·* «sovány» Pork. 16. | nyK. *ku·aš* «zátony, sekély» Ram. 57. kUr. *kuaš* «sekély, sekélység» Wichm. 220. kE. *kuakš* «gázló, zátony» Bud. CserSz. 26. kP. *kuaš* id. Gen. 32. | nyK. *la·šàš* Ram. 67. kP. *ložaš* Gen. 47.

«liszt» | nyK. *na·màš* «gespaltene junge bäume, zaunstangen» Ram. 85. kE. *noma·kš, loma·kš* (Trojckij) Szil. 138. kP. *lomaš* «pózna, sövénylécz» Szil. 115. | nyK. *ma·nàr* Ram. 77. kP. *monar* Gen. 32. «fenkő» | nyK. *pə̂·žàr* Ram. 110. kP. *pužar* Szil. 187. «gyalu» | nyK. *šana·βə₀l* Ram. 126. kCar. *šona·n-pəl* Pork. 27. 33. «szivárvány» (*pəl, pə₀l* «felhő») | nyK. *ša·pᵠšar* «ein ästiges, langes holz an der riege» Ram. 127. kCar. *šopšar* Pork. 23. kP. *šopšar* Szil. 228. «létra (ágas fából)».

58. Ha az első szótagban elülképzett magánhangzó van, akkor a nyugati nyelvjárásokban *ä* felel meg a keleti nyelvjárások *a*-jának; pl. nyK. *äťä* «atya» Ram. 8. ~ kCar. *a˛ťša* Häm. 10. kP. *aća* Gen. 27. id. | nyK. *βä·i̯ä̀* «verbrämung mit lämmerfell» Ram. 12. ~ kP. *βaja* «hosszú szőr az állatbőrön, gubancz» Gen. 66. | nyK. nyJar. *tsä·˛tsä*, kUr. *ťšäza·*, kCar. *ťšä˛ťšä·*, kM. *ťšäźa·*, kMAz. *ťšäźä·* «gyermekjáték, csinos játékszer; csinos, helyes» (vö. votj. *ťšä˛ťšä, ťša˛ťša* «gyermekjáték», zürj. *ťša˛ťša, ťšä˛ťša* id. (a babát kivéve), zürjUd. még: «csinos, helyes») Wichm. FUF. VI. 34. | nyK. *βärä* «rúd, pózna» Ram. 12. ~ kUr. *βara* Wichm. 215. kP. *βara* Gen. 69. id. | nyK. *βä·rä̀š* «ölyv» Ram. 12. ~ kCar. *βaraš* Pork. 23. 51. id. kE. **va·rakš** «héja» Bud. CserSz. 78. kP. *βaraš* «sólyom» Gen. 5. | nyK. *βiäš* «egyenes; becsületes, igazságos Ram. 14. ~ kCar. *βiaš* Pork. 58. kP. *βijaš* Szil. 281. «egyenes (fa), igazságos», kE. **vija·kše** «őszinte, őszintség» Bud. CserSz. 80. | nyK. *i̯äŋgä̀r* «rothadt, redves (fa)» Ram. 29. ~ kCar. *jaŋga·r* id. Pork. 26. | nyK. *kì·šä* «nyom, barázda» Ram. 49. ~ kCar. *kəša·* Szil. 78. kP. *kiša·* Gen. 60. «nyom» | nyK. *pə₀žä·š* «nest, horst» Ram. 113. ~ kUr. *pə̂žaš* Wichm. 217. kCar. *pəža·š* Pork. 8. kP. *pəžaš* Szil. 169. «fészek» | nyK. *šịnᵈžä, sịnᵈžä* Ram. 133. nyK. *sị·nzä*, nyJar. *šị·nᵈzä*, kUr. *šińďźä·*, kCar. kM. *šińḋźä·* Wichm. FUF. VI. 23. kUfa *šinǯ'a̯* Paas. *s*-laute 34. kP. *šińʒ́a* Szil. 217. «szem» | nyK. *tịŋgä* «wespe» Ram. 147. ~ kP. *təŋga* «bremse» Szil. 249.

A hangsúly az ebben a csoportban levő szóknál a keleti nyelvjárásokban a szó utolsó magánhangzóján van, a nyugatiakban ellenben az utolsóelőttin, még akkor is, mikor ez redukált vocalis; de azért legtöbbször félhosszú az utolsó magánhangzó.

e

a) Zárt szótagban.

59. Mindössze néhány szó tartozik ide: nyK. *βə̑·rɣèm* RAM. 17. *βurɣem* SZIL. 288. «ruha» | nyK. *ka·rèm* «dombos folyópart» RAM. 38. kUr. *korem* «folyó» WICHM. 219. *korèmə̄štə̄* (loc.) WICHM. 206. | nyK. *ke·rem* RAM. 45. kCar. *kere·m* PORK. 25. kP. *kerem* SZIL. 75. «kötél» | nyK. *reχeń* «moos, werg; flechte» RAM. 114. ~ kP. *reɣenʒe* SZIL. 189. kCar. *reɣe·nžə* PORK. 24. «moos, flechte» | nyK. *šolem* RAM. 135. kP. *šolem* GEN. 58. «jégeső» | kUr. *ťšeťške·m kā·jə̄k*, kCar. *ťšektše· kā·jə̄k*, kM. *tšetške·m kā·jīk* «stieglitz» WICHM. FUF. VI. 31. | kM. *šüžɣe·* «szúrás, fájdalom» WICHM. FUF. VI. 33. kP. *šüžɣe* «oldalszúrás» SZIL. 239.

e van azonkívül még az *-eš* lativusi ragban (a mely a kUr. és kCar.-ban redukált hanggal váltakozik), az 1. és 2. személyű birtokragban, s az 1., 2. és 3. személyű igeragban. WICHMANN-nál *ę (ė)* van az *e* helyén; pl. kP. *kečeš* GEN. 58. kCar. *keče·š* PORK. 1. (és: *ke·čəš* PORK. 21.), kUr. *keˌťšęš* WICHM. 237. «napra» | kUfa *lümeš* «névre» PAAS. KSz. II. 206. | nyK. *tä·rèš* «fizetésre» RAM. 144. || kP. *βujem* «fejem» GEN. 6. | kCar. *βüδe·m* «vizem» PORK. 25. | kUr. *ięm* «évem» WICHM. 57. | nyK. *ləₒ.mem* «nevem» RAM. 169. || kP. *βujet* «fejed» GEN. 73. | kCar. *βüδe·t* PORK. 28. kUr. *βüδęt* «vized» WICHM. 227. | nyK. *ləₒ·met* «neved» RAM. 74. || nyK. *tšə̑·mėm*, nyJar. *tsə̑·mėm*, kUr. kCar. *ťšumė·m*, kM. *tšumė·m* WICHM. FUF. VI. 32. kP. *čumem* SZIL. 28. «rúg» || kP. *optet* «ugatsz» GEN. 1. | kCar. *mure·t* «énekelsz» PORK. 6. | nyK. *pä·let* «ismersz» RAM. 98. | kUr. *kuˌťšęt* «fogsz» WICHM. 211. || kP. *βojźeš* GEN. 3. kCar. *βoze·š* PORK. 25. «leszáll» | nyK. *ia·δeš* «kérdez» RAM. 169. *kelèš* «kell» RAM. 44. | kUr. *kodęš* «marad» WICHM. 208. (L. még az *-am* végű igék pluralis 1. és 2. sz.-ét, *n*-es præteritumát, s a desideративust.)

b) Nyilt szótagban.

60. kP. *əške* GEN. 39. *ške* GEN. 43. kUfa *ške* PAAS. KSz. II. 208. kUr. *ške* WICHM. 210. kCar. *ške* PORK. 23. nyK. *əške* RAM. 185. *ške* RAM. 134. «maga» | kP. *kińe* GEN. 42. kCar. *kəńe·* PORK. 24. (acc. *kəńem* PORK. 39.), nyK. *kəńè·* RAM. 46. «kender» (vö. md. *kańf*, *kanʼ* id. PAAS. ML. 63.) | kP. *lume-kož*, *lumeɣož*

Szil. 118. nyK. *l̂me·ɣož* Ram. 73. «boróka» | kUr. *šerɣe* Wichm. 215. kCar. *šerɣe·* Pork. 26. nyK. *še·rɣè* Ram. 129. «fésü» | kP. *śue* «gänsejäger, mergus merganser» Szil. 205. kE. *śue* «récze; anas» Bud. CserSz. 48. nyK. *ala-śoè* «tauchente (?)» [vö. cser. Troickij *ola·-śoj* «mergus albellus, ein tauchender wasservogel» Paas. *s*-laute 31; mdM. *śulgă*, *ťśulgă*, mE. *śulgo*, *śulgă* «irgendein wasservogel, der gut taucht»; zürj. *śul-ťšẹž* «eine ente» (Wichm.), *śulka*, *śul-tšöž* (Wied.) «schallente, glaucion clangula»; votj. *śulî* «taucher» (Wichm.) (vö. Paas. *s*-laute 31. és NyK. XXXVIII. 192.)] | kP. *śue* Szil. 233. kCar. *śue* Pork. 39. kUr. *śuerak* (középfok) Wichm. 242. nyK. *śoe* Ram. 134. «ritka, gyér» | kP. *kutko śue* «hangyaboly» Gen. 48. kCar. *śue: śue·žəm* (3. szem. birtokrag+acc. ragja) Pork. 32. kUr. *kutkə̂-śue* «hangyaboly» Wichm. 214. nyK. *śoe* «rakás», *kə̂tkə̂·-śoè* «hangyaboly Ram. 134. | kP. *tene*, *teńe* «idén» Szil. 245. kUr. *tenèsə̄* «idei» Wichm. 245. nyK. *te·nè*, «idén, most» (vö. kCar. *tene·jə* Pork. 8. *teneịsə* Pork. 57. «idei»).

Egyes nyelvjárásbeli vagy rokonnyelvi adatok szerint némely szó végéről egy mássalhangzó, és pedig valószínűleg *j* hang veszett el.

K. *e* ~ nyK. *i*.

61. Két példában a K. *e*-nek a nyK.-ban *i* felel meg: kP. *kue* Gen. 63. kCar. *kue* Pork. 40. *kuežə* (3. sz. birtokraggal) Pork. 34. kUr. *kue* Wichm. 218. «nyirfa» ~ nyK. *koɣi* id. Ram. 52. | kP. *šopoke* Szil. 227. kCar. *šopke* Pork. 2. 45. «rezgő nyárfa» ~ nyK. *šapki* id. Ram. 127.

Lehetséges, hogy ezekben szintén eltünt a végső mássalhangzó.

Redukált magánhangzók.

a) Zárt szótagban.

62. nyK. *ba·štə̂r* Ram. 11. kCar. *βo·štər* Pork. 24. kP. *βaštər* Szil. 286. «seprü; galy, rőzse» | nyK. *əðər* Ram. 20. kCar. kP. *üðər* Pork. 2. Gen. 14. «leány» | nyK. *i̯ärə̯m* «szalma», *üp i̯ärə̯m* «haj» Ram. 29. kP. *üp-jarəm* «hajfürt» Gen. 3. | nyK. *ko·rmə̂ž* «ököl, marok» Ram. 54. kCar. *ko·rməž* Pork. 25. kUr. *kormə̂škə̂*

(lat.) WICHM. 214. kP. *kormaž* SZIL. 89. «marok» | nyK. *kurâm* «évszázad, életkor, örökkévalóság» RAM. 59. kP. *kurəm* «életkor» SZIL. 100. | nyK. *po·kᵡšâm* RAM. 102. kCar. *pokšəm* PORK. 40. kP. *pokšəm* GEN. 52. «dér, fagy» | nyK. *šaptâr* «johannisbeere, weinbeere» RAM. 127. kCar. kUfa. kP. *šoptər* PORK. 39. PAAS. *s*-laute 85. GEN. 6. «ribiszke». | nyK. *šəðər* RAM. 129. kUr. *šŭðər* WICHM. 213. kCar. kP. *šüðər* PORK. 26. SZIL. 232. «orsó» | nyK. *šəðəš* RAM. 130. kE. **šüdükš** BUD. CserSz. 50. kCar. kUfa. kP. *šüðəš* PORK. 36. PAAS. *s*-laute 45. GEN. 48. kM. *šŭ·ðn̥š* WICHM. FUF. VI. 21. «abrincs» | nyK. *šuβâš* «blasebalg, lederner sack, schlauch, stiefelstulpe» RAM. 136. kP. *šuβəš* «tömlő» SZIL. 239.

A hangsúly valamennyi nyelvjárásban az első szótag magánhangzójára esik.

K. *e (ə)* ~ nyK. *ə*.

63. kP. *eŋer* «folyó» SZIL. 9. ~ nyK. *ä·ŋgər* id. RAM. 7. | kP. *eŋer* «horog» SZIL. 8. ~ nyK. *ä·ŋgər* id. RAM. 7. | kCar. *eŋež* PORK. 39. ~ kP. *eŋəž* «málna» SZIL. 32. kUr. *èŋə̄ž* WICHM. 207. nyK. *əŋgəž* RAM. 21. id. | kP. *keŋež* SZIL. 74. kCar. *keŋe·ž* PORK. 1. 11. kUr. *keŋež* WICHM. 217. «nyár» ~ nyK. *kä·ŋgəž* id. RAM. 42. | kP. *kiǹelam* «fölkel» SZIL. 77. kCar. *kəǹe·lšə* PORK. 22. kUr. *kə̄ǹelšə̄* WICHM. 209. «fölkelő» ~ nyK. *kᵇǹə·läš* «fölkel»; *kn̥ǹə·ltäš* «fölkelt» RAM. 50. | kP. *šajek-šiǹʒan* «kancsal» RINGW. SZIL. 209. ~ nyK. *šäi̯ᵊk, š.-šn̥ᵈzän* id. RAM. 128.

A keleti nyelvjárásokban levő hangváltozásnak nyilván az az oka, hogy a hangsúly a második szótagra került.

b) Nyilt szótagban.

64. A szorosabb értelemben vett keleti nyelvjárásokban (kP. kUfa, s részben a kM.-ben) a szóvégi redukált hang teljes hanggá változott. Pl.

α) kP. *ate* GEN. 59. nyK. *ätə* RAM. 8. «edény» | kP. *βate* GEN. 14. (de: acc. *βatəm* GEN. 6.). kCar. *βa·tə* PORK. 26. nyK. *βätə* RAM. 13. «asszony» | kP. *jakte* SZIL. 46. nyK. *i̯äktə* RAM. 29. «fenyő» | kP. *jualγe* SZIL. 59. nyK. *i̯oalγə̂* RAM. 33. *i̯ualγə̂* RAM. 34. «hüvös» | kP. *koβašte* SZIL. (de: acc. *koβaštəm* GEN. 7.). kUfa *koβašte* PAAS. KSz. II. 130. kUr. *koβaštə̂* WICHM. 212. kCar. *koβa·štə* PORK. 28. nyK. *kaβa·štə̂* RAM. 35. «bőr» | kP. *košaγe* GEN.

57. kCar. *koša·rγə* Pork. 21. nyK. *kaša·rγə̂* «hegyes» | kP. *šəŋšal'e* Szil. 222. kUfa *šəŋšal'e* Paas. *s*-laute 66—7. [kM. *šiŋšà·lị̂*]. kUr. kCar. *šə̂ŋšà·l'ə̄*, nyJar. *šəγəzàl'ə*, nyK. *šäkˣšàl'ə* «gyík» Wichm. FUF. VI. 37. | kP. *taβe* «kútgém» Szil. 244. kCar. *ta·βə* «kút» Pork. 26. nyK. *täβə₀* «brunnenschwengel» Ram. 143.*)

β) kP. *βerγe* Szil. 280. nyK. *βä·rγə* Ram. 12. «vese» | kP. *erγe* Gen. 2. (de 3. sz. birt. raggal: *erγəže* Gen. 13.). kUfa *erγe* Paas. KSz. II. 35. kCar. *e·rγə* Pork. 27. kUr. *erγə̄* Wichm. 231. nyK. *èrγə* Ram. 20. «fiú» | kP, *iγe* Gen. 61. (de: acc. *iγəm* Gen. 34.). kCar. *iγə* Pork. 58. nyK. *iγə* Ram. 24. «kölyök» | kP. «*iškə*» Szil. 42. (de: acc. *iškəm* Gen. 46.). kCar. *i·škə* Pork. 25. nyK. *ìškə* Ram. 25. «ék, szeg» | kP. *ječe* Gen. 47. kCarM. *d̲'e·čə* Pork. 24. kUr. *jè̜t́š́ə̄* Wichm. 216. nyK. *i̯e·t́š́ə* Ram. 30. «hótalp» | kP. *jəlme, ńəlme* Szil. 106. kCar. *jəlmə* Pork. 30. nyK. *i̯ilmə₀* Ram. 32. «nyelv» | kP. *kelγe* Szil. 73. kCar. *ke·lγə* Pork. 48. kUr. *kelγə̄* Wichm. 207. nyK. *ke·lγə* Ram. 44. «mély» | kP. *keče* Szil. 72. (de: *kečə γańe* «mint a nap» Gen. 56.) «nap, nappal». kUfa *ke̜t̜ṣ̌e* Paas. FUF. VI. 238. kUr. *iliŋ-gè̜t́š́ə̄* «Illés-nap» Wichm. 206. nyK. *ke·t́š́ə* «nap, nappal» Ram. 45. | kP. *kiške* Gen. 15. kUr. *kiškə̄* Wichm. 213. kCar. *ki·škə* Pork. 27. 30. *kəškə* Pork. 52. nyK. *kəškə* Ram. 48. «kígyó» | kP. *meŋge* Szil. 122. kUfa *meŋγe* Paas. KSz. II. 123. kCar. *meŋgə* Pork. 51. nyK. *mä·ŋgə* Ram. 78. «karó, oszlop, czölöp» | kP. *šime* Gen. 1. kUfa *šeme* Paas. *s*-laute 125. kM. *šìmə*, kUr. kCar. *šè·mə̄*, nyJar. nyK. *šì·mə*, Wichm. FUF. VI. 18. nyK. *šimə₀* Ram. 132. «fekete» | kUfa *šereŋγe* Paas. *s*-laute 51. kM. *šere·ŋɢə*, kUr. *šere·ŋgə̄*, kCar. *šere·ŋɢə̄*, nyJar. *šere·ŋgə* Wichm. FUF. VI. 18. «cyprinus rutilus» | kP. *šište* (és *šištə γańe* «viaszként») Gen. 56. kM. *ši·štə* Wichm. FUF. VI. 20. kCar. *šəštə* Pork. 45. nyK. *šəštə* Ram. 132. | kP. *šəže* Szil. 223. kM. *ši·žə* Wichm. FUF. VI. 20. kCar. *šəžə* Pork. 18. nyK. *šəžə* Ram. 132. «ősz».

---

*) A nyK.-ban határozószók tővégi redukált hangzója teljes hanggá változik, ha hozzá még valami képző, rag vagy vele összeolvadó névutó járul; pl. *ti·štə* «itt» Ram. 16. ~ *tišteβek* «ide» Ram. 146. *tištäken* «itt» Ram. 146. | *təštə* «ott» Ram. 128. ~ *təštä·ken* id. Ram. 150. || *tiškə* «ide» Ram. 172. ~ *tiškeβek* Ram. 146. *tiškeβe* Ram. 118. «eddig»; *tiškeräk* «idébb» Ram. 146. | *təškə* «oda» Ram. 197. ~ *təškeβek, təškeβe* «addig» Ram. 146. | *kə̂škə̂* «hová» Ram. 64. ~ *kə̂ške·βek, kə̂ške·βe* «meddig» Ram. 64.

65. Ajakhang után labialis illeszkedés áll be az említett nyelvjárásokban:

γ) kP. *körγö* GEN. 56. (de: 3. sz.-rag+acc. *körγəžəm* GEN. 59.) kUfa *körγö* PAAS. KSz. II. 129. kCar. *körγə* PORK. 43. kUr. *körγə̑* WICHM. 222. nyK. *kö·rγə* RAM. 58. «belső» | kP. *nörγö* SZIL. 138. nyK. *nǒrγə* RAM. 88. «porczogó» | kP. *nöšmö* SZIL. 138. kCar. *nöšmə* PORK. 8. nyK. *nüšmə₀* RAM. 88. «mag» | kP. *šörtńö* SZIL. 229. (de 3. sz. birt.-raggal: *šörtńəžö* GEN. 75.). kUfa *šörtnö* PAAS. *s*-laute 26. kM. *šö·rdńo̯* WICHM. FUF. VI. 21. nyK. *šö₁tńə* RAM. 136. «arany»*) || kP. *jüštö* SZIL. 61. kCar. *ďü·štə* PORK. 28. nyK. *üštə* RAM. 161. «hideg» | kP. *lüδö* SZIL. 117. kUfa *rüδö* NyK. XXXVIII. 192. nyK. *lüδə₀* RAM. 72. «csapda» | kP. *pünʒö* GEN. 40. kCar. *pü·nʒə* PORK. 26. kUr. *pünďžə̑* WICHM. 216. «fenyő». nyK. *pə₀nᵈžə* «horst, hain, dichter hügel mit jungen fichten» RAM. 111. | kP. *šüδö* GEN. 48. kUfa *šüδö* PAAS. *s*-laute 30. kM. *šü̯·δo̯* WICHM. FUF. VI. 21. kUr. *šüδə̑* WICHM. 212. nyK. *šüδə₀* RAM. 138. «száz» | kP. *šüľö* SZIL. 235. kUfa *šülö* PAAS. *s*-laute 19. kM *šü̯·ľo̯*. kUr. kCar. *šü̯·ľə̑* [nyJar. *šü̯·lṇ*, nyK. *šəl*] WICHM. FUF. VI.. 18. «öl; faden, klafter» | kP. *šürgö* GEN. 48. nyK. *šərγə* RAM. 131. «arcz» | kM. *šü·rγo̯* «wald auf einer anhöhe, bergwald» WICHM. FUF. VI. 21. nyK. *šərγə* «erdő» RAM. 130. | kM. *tšü̯·ˌtšo̯*, kCar. *tšü̯ˌťšü̯·*, kUr. *tšü̯·ˌťšə̑*, *tü̯·ˌtšə̑*, nyJar. *tsə·ˌtsə*, nyK. *tšə·ˌtšə* «nagybácsi» | kP. *čüčkəδö* SZIL. 27. kM. *tšü̯·tškṇδo̯* WICHM. FUF. VI. 28. kCar. *čüčkəδə* PORK. 39. «sürü» | kP. *üstö* GEN. 274. kCar. *ü·štə* PORK. 27. nyK. *əštə* RAM. 22. »öv».

δ) kP. *kombo* GEN. 44. (de: acc. *kombəm* GEN. 9.), kUfa *kombo̯* PAAS. Matkakert. 8. kUr. *kombə̑* WICHM. 206. kCar. *ko·mbə* PORK. 4. nyK. *kombə̑* RAM. 54. «lúd» | kP. *korno* GEN. 69. kUr. *kornə̑* WICHM. 213. kCar. *kornə* PORK. 25. nyK. *kornə̑* RAM. 54. «barázda, út, ösvény» | kP. *nošmo* «szájpadlás, állkapcza, kopoltyú» SZIL. 138. nyK. *na·šmə̑* «kiemen» RAM. 86. | kP. *nolγo* «szilfa (ulmus campestris)» SZIL. 137. nyK. *no·lγə̑* «szilféle fa» RAM. 87. | kP. *pormo* «lócsimbó, bögöly» SZIL. 174. nyK. *pa·rmə̑* «stechfliege, pferdestecher» RAM. 96. | kP. *poŋgo* «gomba» SZIL.

*) Ebben az elhomályosult összetételben is: kP. *lölpö* SZIL. 114. nyK. *lülpə₀* RAM. 72. «égerfa» (*-pö*, *-pə₀* > *pu* «fa»).

172. nyK. *poŋgə̑* «schwamm, pilz, kornbrand, mehltau (der gerste)» RAM. 103. | kP. *šoδo* SZIL. 224. nyK. *šoδə̑* RAM. 134. «tüdő» | kP. *šokšo* GEN. 56. kUfa *šokšəɣəč* (abl.) PAAS. KSz. II. 201. kUr. *šokˣšə̑* WICHM. 206. kCar. *šo·kšə* PORK. 16. nyK. *šò·kˣšə̑* RAM. 134. «meleg, forró» | kUfa *šolo: š.-mari* «a völegény társa, a ki segít neki a menyasszony elrablásában» PAAS. *s*-laute 49. nyK. *šo·lə̑* «tolvaj» RAM. 135. | kP. *šoŋgo* SZIL. 227. kCar. *šo·ŋgə* PORK. 1. nyK. *šoŋgə̑* RAM. 135. «öreg» | kP. *šopo* SZIL. 228. kCar. *šopə* PORK. 23. nyK. *šapə̑* RAM. 126. «savanyú» || kP. *βulno* SZIL. 288. kCar. *βulnə* PORK. 34. 48. [*βulne!* PORK. 15.] nyK. *βulnə̑* RAM. 16. «ólom» | kP. *jumo* GEN. 2. (de: gen. *jumən* GEN. 16.). kUfa *jumǫ* PAAS. NyK. XXXVII. 15. kCar. *jumə* PORK. 8. kUr. *jùmə̑* WICHM. 207. nyK. *i̯ə̑mə̑* RAM. 31. «isten» | kP. *kuδo* SZIL. 94. kUfa *kuδǫ* PAAS. KSz. II. 206. kUr. *kùdə̑* WICHM. 229. kCar. *kuδə* PORK. 26. nyK. *kuδə̑* RAM. 57. «ház» | kP. *kukšo* SZIL. 96. kCar. *ku·kšə* PORK. 21. kUr. *kukˣšə̑* WICHM. 208. nyK. *kukˣšə̑* RAM. 58. «száraz» | kP. *luδo* GEN. 47. (de: gen. *luδən* GEN. 15.). kCar. *luδə* PORK. 25. kUr. *lùδə̑* WICHM. 218. nyK. *lə̑δə̑* RAM. 73. «récze» | kP. *luškəδo* SZIL. 119. nyK. *lə̑škə̑δə̑* RAM. 74. «gyenge» | kP. *muδo* «eine beere, die hinter der Ufa wächst (heidelbeere, schwarzbeere)» SZIL. 128. kM. *mù·δǫ*, kUr. kCar. *mò·δə̑*, nyJar. nyK. *mù·δə̑* WICHM. NyK. XXXVIII. 273. | kP. *muno* SZIL. 129. kUr. *mùnə̑* WICHM. 212. kCar. *munə̑* PORK. 28. nyK. *mə̑nə̑* RAM. 82. «tojás» | kP. *muškəndo* SZIL. 131. nyK. *mə̑škə̑ndə̑* RAM. 83. «ököl» | kP. *šuδo* SZIL. 233. (de: acc. *šuδəm* GEN. 11.), kM. *šù·δǫ* WICHM. FUF. VI. 36. kUr. *šùδə̑* WICHM. 224. kCar *šu·δə* PORK. 24. nyK. *šu·δə̑* RAM. 136. «fű, széna» | kP. *šurno* GEN. 55. kUfa *šurnǫ* PAAS. KSz. II. 129. kCar. *šurnə* PORK. 25. nyK. *šurnə̑* RAM. 137. «gabona» | kP. *šuršo* GEN. 56. (és *šuršə ɣańe* GEN. 57. «balhaként»), kCar. *šuršə* PORK. 25. nyK. *šuršə̑* RAM. 137. «balha» | kP. *šuźo, šujźo* SZIL. 239. kUfa *suzo, šujzo* PAAS. *s*-laute 45—6. kM. *šù·źǫ*, kUr. kCar. nyK. nyJar. *sù·zə̑* WICHM. FUF. VI. 37. «fajdtyúk» | kP. *tumo* GEN. 15. kUr. *tùmə̑* WICHM. 214. kCar. *tumə* PORK. 25. nyK. *tumə* RAM. 154. «cserfa, tölgyfa».*)

*) Vö. még kP. *kumlo* GEN. 75. kP. *kumlə* PORK. 39. nyK. *kə̑mlə̑* RAM. 62. «harmincz» = *kum*, *kə̑m* «három» + *lu* «tíz».

Áttekinthetőség czéljából íme a redukált hangok megfeleléseinek a táblázata:

		kP	kUfa	kM	kUr. kCar.	nyJar. nyK.
a (ä)	után levő szótagban	*e*		*ə*	*ə̂*	*ə*
e, ə, i, ɨ	után levő szótagban	*e*		*ə, ɨ*	*ə̄*	*ə*
ö, ü,	után levő szótagban	*ö*		*o̯*	*ə̄*	*ə*
o, u	után levő szótagban	*o*	*o̯*	*o̯*	*ə̂*	*ə̂*

i, u, ü fejlődése redukált hangból.

i, u, ü után levő szótagban a redukált hangzó néha assimilálódik a hangsúly helyének megváltozása folytán.

a) Zárt szótagban.

66. kUr. *βiťśkiž* «vékony» Wichm. 19. kCarU. *βičkiž* Pork. 41. ~ kCarM. *βəčkəž* Pork. 45. 48. kP. *βićkəž* Gen. 72. nyK. *βə̯·tskəž* Ram. 19. id. | kM. *ťśiβiźi·k*, kMAz. *ťśiβiži·k* «bachstelze» Wichm. FUF. VI. 36. || kP. *kuruk* Szil. 100. (és *kurək* Szil. 100.), kCar. *kuruk* Pork. 35. 46. (és *kurək* Pork. 18. 46.) «hegy» ~ kUr. *kùrə̂k* Wichm. 222. nyK. *kə̂·rə̂k* Ram. 63. id. | kUr. *tuluk* Wichm. 212. és *tùlə̂k* Wichm. 222. «árva» | kUfa *umur* «életkor» Paas. KSz. II. 201. ~ kP. *umər* id. Szil. 270. || kCar. *küčük* Pork. 22. kUr. *kü̯ťśük* Wichm. 212. «rövid» ~ kP. *kućək* Szil. 93. | kUr. *mündür* «messze» Wichm. 221. ~ kCar. *mündər* Pork. 40. kP. *mündər* Szil. 129. nyK. *mə̯ndər* Ram. 84. | kUfa *üδür* «leány» Paas. Matkakert. 9. ~ kP. *üδər* Gen. 14. nyK. *əδər* Ram. 20. | nyK. *üšküž* «bika, ökör» Ram. 161. ~ kP. *üškəž* id. Szil. 273. — A kUr.-ban a határozószók és névutók ablativusi alakjában mutatkozik különösen ez a hangváltozás; pl. kUr. *küšütś* «fölülről» Wichm. 208. ~ kCar. *kü·čəšən* id. Pork. 32. | kUr. *ülütś* «alulról» Wichm. 208. ~ kUfa *üləčən* id. Paas. KSz. II. 131.

b) Nyilt szótagban.

67. nyK. *imńi* «ló» Ram. 33. ~ kCar. *imńə* Pork. 56. kUfa *imńəžəm* (3. sz. birtokrag + acc. ragja) Paas. KSz. II. kP. *imńe* Gen. 2. id. | nyK. *izi* Ram. 26. kUr. *izi* Wichm. 209. «kicsiny»

~ kUfa *ize* PAAS. KSz. II. 187. kP. *iźe* SZIL. 42. id. | kUr. *tśizə̑* «tőgy» WICHM. 214. ~ nyK. *tsə·zə* RAM. 152. kCar. *či·zə* PORK. 24. kM. *tśi·źi̯*, kMAz. *tśi̯·zi̯* WICHM. FUF. VI. 29. kP. *ćiźə* SZIL. 21. «emlő» || kUr. *kuɣu* WICHM. 208. kCar. *kuɣu·* PORK. 22. nyK. *koɣo* RAM. 52. «nagy» ~ kUfa *kuɣo̯* PAAS. KSz. II. 33. kP. *kuɣo* SZIL. 95. id. (összetételben is: kUr. *kuɣuza*, de *kùɣəza* is = «öreg ember» WICHM. 215. kUfa *kuɣuza* id. PAAS. KSz. II. 201. nyK. «vatersbruder» RAM. 58. ~ kCar. *kuɣəza·* PORK. 3. kP. *kuɣəźa* «öreg» GEN. 3. | kUr. kCar. *kuɣuža* «császár» WICHM. 215. PORK. 27. ~ kP. kCar. *kuɣəža* id. SZIL. 95. PORK. 22.) | kCar. *kumlu kum* «harminczhárom» PORK. 3. (tkp. *kum*+*lu* = «három+tíz», de vö. kCar. *kumlə-βičə* «harminczöt» PORK. 39.) ~ nyK. *kə̑mlə̑* RAM. 62. kP. *kumlo* GEN. 75. «harmincz» | kUr. *kužu* WICHM. 206. *kužun* («hosszan») WICHM. 207. kCarU. *kužu* PORK. 20. (de: kCarM. *kužə* PORK. 46.) «hosszú» ~ nyK. *kužə̑* RAM. 60. kP. *kužo* GEN. 66. id.*) || kCar. *tśü̯ˌtśü·* «nagybátya» ~ kUr. *tśi̯ü̯·ˌtśi̯ə̑*, *tü̯·ˌtśə̑*, kM. *tšü̯·tšo̯*, nyK. *tšə·ˌtšə*, nyJar. *tsə·ˌtsə* id. WICHM. FUF. VI. 31. | kUr. *tśüktśü-ɣü·š* «kén (tkp. zöld v. sárga gyanta)» ~ kM. *tšü·kšn̥-ɣi·š* id. WICHM. FUF. VI. 32. — A kUfa egyik tájszólásában olyankor is, ha nem utolsó szótagban van a redukált hang; pl. *βüðümö* «vetett» (< *βüðəmö*) PAAS. KSz. II. 201. | *βüttümö* «víztelen» (< *βüttəmö*) PAAS. Matkakert. 9. || *lumdumo̯* «havatlan» (< *lumdəmo̯*) PAAS. Matkakert. 9. — kUfa *pučumuš* «darakása» PAAS. KSz. II. 201. ~ kP. kCar. *pučəməš* id. SZIL. 179. PORK. 27. | kUfa *šurnulan* (dat.) PAAS. KSz. II. 201. ~ kP. *surno* GEN. 55. kUfa *šurno̯* PAAS. KSz. II. 129. kCar. *šurnə* PORK. 25. nyK. *šurnə̑* RAM. 137. «gabona». — Vö. még kP. *tuɣulaćem* és *tuɣʾlaćem* «nászasszonyom» GEN. 47.

Magánhangzók elveszése és betoldása.

68. Szó kezdetén: kP. *malaš : m. βojzət* «aludni mennek» GEN. 12. és *umalaš βojźət* id. GEN. 8. (~ nyK. *amalaš* id. RAM. 3.) | nyK. *žarɣə* «zöld», *žarɣaš* «zöldül», *žartaš* «zölddé tesz» RAM. 163. ~ kP. kCar. *užar* (attr.) «zöld» GEN. 43. PORK. 25. kP. *užarɣe* (abs.) GEN. 69. (vö. zürj. *veż*, *vèž*, *viž* WICHM. Votj.

*) Vö. még elöreható illeszkedéssel: kUr. *nə̑ɣunam-at* WICHM. 211. és *nuɣunam-at* WICHM. 210. 212. »sohasem».

Vok. 67.) || kP. *əške* Gen. 39. és *ške* Gen. 43. kUfa *ške* Paas. KSz. II. 208. kUr. *ške* Wichm. 210. kCar. *ške* Pork. 25. nyK. *əške* Ram. 185. és *ške* Ram. 134. «maga» (vö. mdE. *äś*, M. *eś* id. Paas. ML. 73.) | nyK. *škal* «tehén» Ram. 134. ~ kP. *uškal* Szil. 273. kUr. *uškal* Wichm. 214. kCar. *uška·l* Pork. 24. (vö. mdE. *skal* id. Paas. ML. 54. votjU. *i̯skal*, G. *si̯kal*, J. *iskåu̯*, M. S. *iskal*, MU. *skåu*, K. *skal* id. Wichm. VVok. 47.) | nyK. *šma* Ram. 134. és *ᵊšma* Ram. 165. «száj» ~ kCar. *umša* Pork. 25. kP. *umᵊša*, *umәša* Gen. 36. *umšašte*, *uçšašte* (loc.) Gen. 45. kUr. *upᵠša* id. Wichm. 211. 224.

Valószínűleg e szókban a kezdő vocalis eredetileg redukált hang volt, ez azután bizonyos mondatfonétikai helyzetekben kiesett (vö. kP. *töβa (ə)šten* «esküt tévén» Gen. 57.).

69. A tővégi redukált magánhangzó is lekopik néha, leginkább az nyK.-ban; pl. nyK. *kem* Ram. 44. kP. *kem* Szil. 74. «csizma» ~ kCar. *kemə* Pork. 58. id. (vö. mdM. *kämä*, mE. *keńe* id. Paas. KL. 13.) | nyK. *mi̯ń* Ram. 79. (de: *mi̯ńe* Ram. 52. 77.), kCar. *məi̯* Pork. 41. 49. kP. *məń* Gen. 1. «én» ~ kUr. *mə̂i̯ə̂* id. Wichm 215. | nyK. *mə̂r* «ének, dal» Ram. 82. ~ kP. *muro* id. Szil. 130. | nyK. *mə̂ž* «betegség, láz» Ram. 84. ~ kP. *mužo* id. Szil. 131. | nyK. nyJar. *mör*, kM. *mör* «gartenerdbeere» Wichm. NyK. XXXVIII. 275. kP. *mör* «földi eper» Gen. 73. ~ kUr. kCar. *mə̂rə̄* «gartenerdbeere» Wichm. NyK. XXXVIII. 275. | nyK. *om* «álom, alvás» Ram. 91. ~ kP. *omo* Gen. 69. kCar. *omə* Pork. 25. id. | nyK. *ȍŋ* Ram. 92. kP. *oŋ* Szil. 147. kCar. *oŋ* Pork. 2. «mell» ~ kCar. *βüt oŋgə* «vízhullám» Pork. 32. | nyK. *pel* és *pelə* Ram. 99. kP. *pel* és *pele* Szil. 160. kCar. *pel* Pork. 43. *pelə* Pork. 26. 44. | nyK. *šəɣəl'* «szemörcs» Ram. 130. ~ kP. *šəɣəl'e* Szil. 220. kUfa *šəɣəl'e* Paas. s-laute 59. kM. *šə̀·ɣɣl'ə* Wichm. FUF. VI. 20. id. | nyK. *šəl* «klafter, faden» ~ nyJar. *šǜ·l'n̯*, kUr. kCar. *šǜl'ə̄*, kM. *šǜ·l'o̯* Wichm. FUF. VI. 18. kP. *šül'ö* Szil. 235. kUfa *šülö* Paas. *s*-laute 19. id. | nyK. *šol* «bél» Ram. 134. ~ kP. *šolo* id. Szil. 226. | nyK. *šȍl* «szilfa» Ram. 134. ~ kP. *šolo* Szil. 226. kCar. *šolə* Pork. 41. id. || nyK. *tel* «tél» Ram. 144. ~ kP. *tele* Szil. 245. kUr. *tèl'ə̄* Wichm. 217. kCar. *te·lə* Pork. 8. id. | nyK. *tèm* és *temə₀* «tele» Ram. 144. ~ K. teme id. (Troickij) Szil. 245. | nyK. *tɨń* Ram. 146. (és *tɨńə* Ram. 194.), kP. *tiń* Gen. 1. kCar. *təi̯* Pork. 1. 41. «te» ~ kUr. *tə̂i̯ə̂* id. Wichm. 210.

Ellenben a többes 3. személyű birtokrag a nyK.-ban tartotta még véghangzóját, míg a többi nyelvjárásban elveszett; pl. nyK. *äťäštə* «atyjuk» RAM. 207. ~ kP. *aćašt* id. GEN. 17. | nyK. *alʲəkə̂štə̂* «rétjük» RAM. 171. | nyK. *araβa·štə̂* «kocsijuk» RAM. 172. | nyK. *oksaštə̂* «pénzük» RAM. 176. | nyK. *əðərβʲə·läštə* «leányaik» RAM. 177. — Ellenben: kP. *iźašt* «bátyjuk» GEN. 6. | kP. *βatəšt* «asszonyuk» GEN. 12. || kCar. *ikšəβəšt* «gyermeküк» PORK. 4. | kCar. *βurγe·məšt* «ruhájuk» PORK. 7. | kCar. *üðərəšt* «leányuk» PORK. 3. Egy példában a kCar. is megőrizte a végső magánhangzót: kCar. *kumələštə* «természetük» PORK. 35. — Néhány ige imperativusá-nak egyes 2. személyében is elmarad a tővégi vocalis; pl.: kCarU. *kaį* (*kajem* «megy») PORK. 19. (de: kCarM. *kajə* PORK. 46. kP. *kaje* GEN. 28.) | kP. *mi* (*miem* «megy») GEN. 7. 8. és *mie* GEN. 8. 42. | kP. *pu* GEN. 2. 61. kUfa *pū* PAAS. KSz. II. 127. kCar. *pū* (PORK.) TuM. 139. nyK. *pū* RAM. 52. (*puem* «ad»). — Az I. præteritum egyes 3. sz.-ében; pl. kCar. *li* (*liam* «lesz») PORK. 51. (de: kP. *lie* GEN. 3.) | kCar. *šu* (*šuam* «odaér») PORK. 11. (de: kP. *šuo* GEN. 67.) || kCar. *pū* (*puem* «ad») PORK. TuM. 97.

A tővégi redukált hangzó eltünésének nyilván az az oka, hogy mindig hangsúlytalan, de gyakran bizonyos mondatfonétikai helyzetek folytán is megtörténhetett; pl.: kP. *šim* [< *šime*] *ulat* «fekete vagy» GEN. 1. | kP. *šapl* (< *šaple*) *ulat* «erős vagy» GEN. 1. | kP. *por-at* (< *poro*+*at*) *oməl* «nem vagyok jó» GEN. 68. | kP. *šk-at* (< *ške-at*) *təšte ulam* «én magam vagyok itt» GEN. 13. | kP. *kuž ümər* GEN. 57. és *kužo ümər* GEN. 56. «hosszú életkor» | kP. *p e l* [*pele*] *šuržo ši*, *β e ś* [*βeśe*] *šuržo šərtńə* «fél szarva ezüst, a másik arany GEN. 7. | kP. *o š* [< *ošo*] *βaraš* «fekete sólyom» GEN. 32. | kP. *julγ* (< *julγo*) *omäž* «friss nád» GEN. 58. | kP. *luð* (< *luðo*) *ulo* «lúd van» GEN. 75. || nyK. *kolik* (< *kolə̂*+*ik*) «huszonegy» RAM. 52. | kP. *nəll-ik* GEN. 52. kUr. *nə̂ll-ik* WICHM. 234. nyK. *nəllik* RAM. 209. és *nəllə-ik* RAM. 126. kCar. *nəllə-ik* PORK. 28. «negyvenegy» | kP. *təšt-ak* GEN. 14. kCar. *təštak* PORK. 13. (< *təšte*, *təštə*+*ak*) «ugyanitt» | kP. *kušk* (< *kuško*) *kajet* GEN. 11. nyK. *kə̂šk* (< *kə̂škə̂*) *ket* RAM. 10. «hova mégy?» | kCar. *pop-t e · k* (< *tekə*) *kajen u·lət* a paphoz mentek. PORK. 2. | nyK. *š ə r γ ə š k kašteš* az erdőbe megy. RAM. 173. (de: *šərγəškə ken* az erdőbe ment. RAM. 173.) | kCar. *aŋa· ü m b a· k*

miena· a szántóföldre megyünk. Pork. 21. (de: *pasu· ümba·kə mie·n* a szántóföldre kimenvén. Pork. 16.) | kP. *parńaž* (< *parńaže*) *δene* «ujjával» Gen. 3. — Az egyes számi 3. személyű birtokrag végső hangzója bizonyos ragok előtt is lekopik gyakran; pl. kP. *aβažlan* «anyjának» Gen. 8. (de: nyK. *äβäžᵊlän* id. Ram. 10.) | kP. *aćažlan* «atyjának» Gen. 6. (de: kCar. *ačažəlan* Pork. 2. nyK. *äťäžəlän* Ram. 2. id.) | kP. *βatəžlan* Gen. 14. nyK. *βätəžlän* Ram. 183. «feleségének». (Vö. még: kCar. *ikšəβə* «gyermek»: *ikšəβla·n* «gyermeknek» Pork. 22.) || nyK. *βätəžγ̣ıtsən* «feleségéből» Ram. 96. | kP. *čiźəžγəć* «emlőjéből» Gen. 13. | kP. *imńəžγəć* «lovából» Gen. 17. | kP. *šoktešγəć* «szitájából» Gen. 23.

70. Redukált hangok kiesése a szó belsejében is nagyon gyakori, különösen folytonos hangok közt; pl. nyK. *a·i̯ə̄l* «bauchriemen»: *a·i̯lə̂m* (acc.) Ram. 2. || kCar. *luj* «nyest»: kCarM. *lujən* (gen.) Pork. 45. és kCarU. *lui̯n* (gen.) Pork. 34. (*j* és *n* között még *e* is kieshetik; pl. kCarM. *kai̯n* Pork. 1. és *kajen* Pork. 2. | kP. *kajna* és *kajena* «megyünk» Gen. 11.) || kCar. *ka·i̯šə* «menő» Pork. 7. (~ kP. *kajəše* id. Gen. 61. *kajᵊše* Gen. 60.) | kCarM. *βuj* «fej»: *βui̯š* (lat.) Pork. 24. (~ kCarN. *βujəš* Pork. 1. kP. *βuješ* Gen. 34.) | kCarU. *βu·i̯štə* Pork. 26. nyK. *βui̯štə* Ram. 214. «fejben» (~ kCarN. *βu·jəštə* Pork. 10. kP. *βujᵊšto* Gen. 67. *βujəšto* Gen. 7.) || kP. *βińemšte* Gen. 79. és *βińeməšte* Gen. 79. 44. «gödörben» | kCar. *ko·lšə* «halott» Pork. 25. (~ kP. *kolᵊšə* Gen. 54. nyK. *kolə̂šə̂* Ram. 209. id.) | nyK. *i̯alštem* «kötöz» Ram. 27. (~ kCar. *d̯'oləšta·* [3. szem.] Pork. 26. kP. *joləštem* Szil. 56. id.) | kP. *joŋžem* «rág» és *joŋ·əžem* «őröl» Szil. 57. nyK. *i̯aŋgə̂žaš* «rág, kérődzik» Ram. 28. | kCar. *toškaltšešəžə* «lépcsőjére» Pork. 41. (*toškaltəš* «lépcső Pork. 37.) || kP. *oŋlaš* «áll» Szil. 148. (~ kCar. *oŋəla·š* Pork. 43. nyK. *oŋə̂laš* Ram. 92. id.) | kCar. *toln ulna* «jöttünk» Pork. 49. és *tolən ulna* id. Pork. 54. | kP. *mundra* «gombolyag» Gen. 39. (~ kCar. *munδəra* Pork. 41. nyK. *mə̂ndə̂rà* Ram. 82. id.) | kCar. *üδre·m* Pork. 26. és *üδəre·m* Pork. 2. «leányom» (~ kP. *üδᵊrem* Gen. 6. *üδərem* Gen. 75. id.) || nyK. *eδe·mblä* Ram. 42. és *eδe·mbᵊlä* Ram. 42. «emberek».

71. A fölsorolt példák közt bizonyára lesz olyan, melyben a redukált hang csak másodlagos fejlődés. A kCar.-ban különösen gyakran fejlődik ily redukált hang az egytagú szók végső *kš* és *pš* hangcsoportja között; pl. kCar. *βa·γəš* Pork. 27.

30. és *βa·γš* Pork. 19. «malom» (~ nyK. *βäkχš* id. Ram. 12. | kCar. *müγəš* Pork. 26. és *müγš* Pork. 35. *mükš* Pork. 16. «méh» (~ kP. *mükš* Gen. 59. *müχš* Gen. 73. nyK. *mǜkχš* Ram. 81. id.) | kCar. *lu·βəš* Pork. 24. *luβš* Pork. 33. «ostor» ~kP. *lupš* Szil. 119. nyK. *lə̂pš* Ram. 73. id. | kCar. *uβəš* Pork. 25. és *upšem* (1. pers.) Pork. 27. «sapka» (~ kP. *upš* Szil. 271. *uφš* Gen. 47. nyK. *upφš* Ram. 160. id.). — L. még 75. és 76. pont alatt.

Szintén betoldott magánhangzó van ebben a szóban: kP. *joŋəž* és *joŋež* Gen. 43. kCar. *d̲'oŋež* Pork. 17. nyK. *i̯aŋèž* Ram. 28. «íj» (vö. md. *joŋkš*).

A magánhangzók illeszkedése.

72. A magánhangzó-illeszkedés csak a nyugati nyelvjárásokban van meg; és pedig annyiban, hogy *ä, i; ö, ü; ə, ə₀, ı̣* után következő szótagokban csakis magashangok állhatnak; *e* mélyhangú szóban is előfordul. Pl. nyK. *βä·rȁš* «ölyv» Ram. 12. ~ kP. *βaraš* «sólyom» Gen. 5. kCar. *βaraš* «ölyv, héja» Pork. 23. | nyK. *βiäš* «egyenes; becsületes, igazságos» Ram. 14. ~ kP. *βijaš* Szil. 281. kCar. *βiaš* Pork. 58. «egyenes, igazságos» | nyK. *sı̣·nᵈzä, šı̣·nᵈzä* Ram. 133. *sı̣·nzä,* nyJar. *šı̣·nᵈzä* Wichm. FUF. VI. 23. «szem» ~ kUr. *šindźȧ·*, kCar. kM. *šińɒźȧ·* Wichm. FUF. VI. 23. kP. *šińʒa* Szil. 217. | nyK. *nöräš* «ázik» Ram. 88. ~ kP. *nöraš* id. | nyK. *i̯üäm, -äš* «iszik» Ram. 35. ~ kP. *jüam* Szil. 59. kUr. *d̲'üaš* (inf.) Wichm. 233. id. — Az *a* illeszkedése minden képzőben és ragban megtörténik, kivéve a *-βlä* többes jelben. — Ellenben: nyK. *šolem* «jégeső» Ram. 135. ~ kP. *šolem* id. Gen. 58.

Nyoma van azonban, hogy a keleti nyelvjárásokban is meglehetett az *a* hang illeszkedése; magashangú szótag után ugyanis a kUr. kCar. kM.-ben *ȧ (a̯)* is áll, a kUfa-ban pedig *a̯*, melyek nyilván az elülső nyelválláshoz közeledő hangok;*) pl. kUfa *iza̯*

*) Hasonló megfelelése van az *a*-nak palatalizált mássalhangzók után; pl. kUr. *ťšu˛ťšȧ·m, tu˛ťšȧ·m,* kCar. *tu˛ťšȧ·m* «megüt» Wichm. FUF. VI. 32. | kUr. kCar. *šo˛ťšȧm* «születik» Wichm. FUF. VI. 33. | kM. *ťšȧźa·*, kMAz. *tśȧźȧ·*, kUr. *ťšȧza·*, kCar. *ťšȧ˛ťšȧ·* «gyermekjáték, csinos játékszer; csinos, helyes» Wichm. FUF. VI. 34. | kUr. *kai̯a̯laš* «mendegélni» Wichm. 219. |

«bátya», *izaḷaṇ* «bátyának» | *pürəlaṇ* «méhsernek» Paas. Matkakert. 8. | *jüjaṃ* «iszom» MNyh³. 39. *iðạ jüj* «ne igyatok» Paas. KSz. II. 131. *tičmaš* «tele» Paas. KSz. II. 129. | *tünʒ́(ạ) ümbaḷ* «a világ fölött levő» Paas. KSz. II. 36. || kM. *ťšilə̑*, kMAz. *ťšiľə̑* «mind, összes» Wichm. FUF. VI. 29. | kM. *tšü̯tšəm* «bezár» Wichm. FUF. VI. 28. | *šiŋšə̀·lį̑* «gyík» Wichm. FUF. VI. 37. || kUr. *ilə̀* «él» Wichm. 207. | *küzə̀* «mászik» Wichm. 208. | *nömnaṇ* «mienk» Wichm. 225.

A redukált hangok is illeszkednek valószínűleg minden nyelvjárásban, Porkka (kCar.), Paasonen (kUfa) és Genetz (kP.) szövegeiben azonban nincs jelölve az illeszkedés. A kCar.-ban megvan kétségtelenül; Wichmann közlései mutatják, s hogy a kUfa és kP.-ben is meg kell lenni, bizonyítja a labialis illeszkedés (példákat l. 62. pont alatt.).*)

Van arra is példa, hogy következő szó első magánhangzójában történik az illeszkedés: kCar. *iktəžəm lüšəm šüðəškə* (= *šuðə*) «az egyiket a fűbe lőttem» Pork. 38. | kCar. *pörtenʒ́əl* «a ház előtt levő hely» (*pört* «szoba»+[kUr.] *ońďʒ́əl* «eleje vminek, elül levő») Pork. 46. — Elvétve előreható illeszkedésre is akad példa: kP. *pünʒ́ö βujəškö küźen śińʒ́eš* «fölmászik a fa csúcsára s leül» Gen. 40. (= *βujəško* Gen. 30.)

73. Van még egy fajta illeszkedés a cseremiszben, de csak a legkeletibb nyelvjárásokban: a szóvégi ajakhangú illeszkedés.**) Ez egészen újabb keletű; a nyugati nyelvjárásokban, a kUr. és kCar.-ban még az eredetibb redukált hang van meg. A kM.-ben már a fejlődés stádiumában áll a labiális illeszkedés. Pl. kP. *šəŋšaľe* Szil. 222. kUfa *šəŋšaľe* Paas. *s*-laute 66—7. «gyík» ~ kM. *šiŋšə̀lį̑* kUr. kCar. *šə̄ŋšə̀·ľə̄*, nyJar.

---

kUr. *koľạ* «egér» Wichm. 208. | *iðà ońďʒ́ạlal* «ne nézegessetek» Wichm. 223. | kUr. *šińďʒ́ạ* Wichm. 223. *šińďʒ́ə̀*, kCar. kM. *šińďʒ́ə̑* Wichm. FUF. VI. 23. kUfa *šinʒ́'ạ* Paas. *s*-laute 34. «szem».

*) Palatalizált mássalhangzók mellett szintén a magashangú redukált hang fordul elő, pl. nyK. *βoį̄ər* «vad» Ram. 15. | nyK. *šə̄i̯a* «a kakas sarkantyúja» Ram. 132. ~ kP. *šuja* id. Szil. | kUr. kCar. *kā·jə̄k* «vad állat v. madár» Wichm. FUF. VI. 31. | kUr. *tùį̄ə̄* «beteg» Wichm. 209.

**) Vö. Szinnyei József: Labialis illeszkedés a cseremisz nyelvben. NyK. XXIV. 143.

šəγəzȁl'ə, nyK. *šäkʸšȁl'ə* WICHM. FUF. VI. 37. | kP. *šime* GEN. 1. kUfa *šeme* PAAS. *s*-laute 125. «fekete» ~ kM. *śì·mə*, kUr. *šè·mə̄*, nyJar. *šì·mə*, nyK. *šì·mə* id. WICHM. FUF. VI. 18. || kP. *šörtńö* SZIL. 229. (de *šörtńəžö* 3. sz. birtokraggal GEN. 75.), kUfa *šörtńö* PAAS. *s*-laute 26. kM. *šö·rᴅńo̯* WICHM. FUF. VI. 21. «arany» ~ nyK. *šörᵗńə* id. RAM. 136. | kP. *šüðö* GEN. 48. kUfa *šüðö* PAAS. *s*-laute 30. kM. *šȕ·ðo̯* WICHM. FUF. VI. 21. «száz» ~ kUr. *šȕðə̄* WICHM. 212. nyK. *šüðə₀* RAM. 138. id. | kP. *kombo* GEN. 44. (de acc.: *kombəm* GEN. 9.), kUfa *kombo̯* PAAS. Matkakert. 8. «lúd» ~ kCar. *ko·mbə* PORK. 4. nyK. *kombə̂* RAM. 54. id. | kP. *suðo* SZIL. 233. (de acc.: *šuðəm* GEN. 11.), kM. *šù·ðo̯* WICHM. FUF. VI. 36. «fű, széna» ~ kUr. *šùðə̂* WICHM. 224. kCar. *šu·ðə* PORK. 24. nyK. *šu·ðə̂* RAM. 136. id. | kP. *šurno* GEN. 55. kUfa *šurno̯* PAAS. KSz. II. 129. «gabona» ~ kCar. *šurnə* PORK. 25. nyK. *šurnə̂* RAM. 137. id. | kP. *šuźo, šujźo* SZIL. 239. kM. *šù·źo̯* WICHM. FUF. VI. 37. «fajdtyúk» ~ kUr. kCar. nyK. nyJar. *sù·zə̂* id. WICHM. FUF. VI. 37.

II. Mássalhangzók.

A mássalhangzók sokkal kevesebb változáson mentek keresztül a cseremiszben, mint a magánhangzók.

A zöngétlen zárhangok *(k, p, t)* váltakozása a megfelelő zöngés zárhangokkal *(g, b, d)* és réshangokkal *(γ, β, δ)*.

74. Cseremisz szó e hangok közül csupán *k, p, t* zöngétlen zárhanggal és *β* zöngés réshanggal kezdődhetik. A szó belsejében azonban már külömböző változások mennek végbe. Vegyük őket egyenkint vizsgálat alá.

a) *p* ~ *β* ~ *b*.

75. Magánhangzók között a bilabialis hangok közül majdnem csupán a *β* fordul elő.*) Pl. nyK. *tiβəlnə* «ezen az oldalon»

---

*) *p* van ezekben: nyK. nyJar. *ki·ᴅ-lapa* «handfläche, flache hand», *ja·lapa* (< **jal-lapa*) «fussblatt» (vö. *lap* «nied-

(= *ti+pelnə*), *tiβe·tsən* «erről az oldalról» (= *ti+petsən*) Ram. 146. — A *p* gyakran a szó elején is *β*-re változik, ha az előző szó magánhangzón végződik: nyK. *iδa·-βu* «ne adjatok» Ram. 25., de kCarU. *iδa pu* id. Pork. 37. | kP. *pi* «kutya»: *iźe βiže* «kis kutya» Gen. 32. | kP. *puš* «füst»: *ši βuš* (*ši* «ezüst») Gen. 61. | kP. *počeš* «után»: *mundra βočeš* «a gombolyag u.» Gen. 41. | kP. *mü perkem* és *mü βerkem* «mézben való gyarapodásom» Gen. 59. | kP. *šürtö pərćə* és *βərće* «egy szál fonál» Gen. 15. | nyK. *po·ktèn* «közel»: *ala-βoktèn* «a város közelében» Ram. 102. | kUr. *pàsə̂ βokˣšelnə̄* «a mező közepén» Wichm. 216. (kP. *pokšel* «közepe vminek» Szil. 171.)

r után szintén *β* áll; pl. kCarU. *tumer βoštet* «tölgyeseden keresztül» Pork. 37. (vö. nyK. *i̯ə̄t pašt* «egy éjen át» Ram. 182.) | nyK. *šušə̂r βertsən* «seb miatt» *(pè·rᵊtsən)* Ram. 100. | nyK. *koγe·rβə̂š* «égett szag» *(pə̂š)* Ram. 52. — *j* után: kP. *toj βot* és *pot* «sárgaréz fazék» Gen. 68. — *ž* után: nyK. *ko·žβù* «fenyőfa» *(pu)* Ram. 56.

š (és *ś*) előtt a zár vagy részben vagy egészben elveszett. A külömböző fokok így mutatkoznak: *pš* ∼ *pᵠš* ∼ *φš* *(βš)*. Pl. *üp* «haj»: kCarM. *üpšə* «haja» Pork. 22. kUr. *üpᵠšə̄* id. Wichm. 212. nyK. *üpᵠšə₀* id. Ram. 83. || kP. *jəpš* és *jəφš* «fulánk» Gen. 52. nyK. *i̯ipᵠš* «dárda, nyárs» Ram. 32. | kP. *lepš* «bölcső» Gen. 15. *lepšəšte* és *leφšəšte* (loc.) Gen. 54. | kP. *lupš*, *luβš* Szil. 119. kCarU. *luβəš* Pork. 16. nyK. *lə̂pᵠš* «harmat» Ram. 73. | kP. *lupš* «ostor» Szil. 119. *lupšalən* és *luφšalən* «odavágva» Gen. 52. kCarM. *luβš* Pork. 33. *lu·βəš* Pork. 24. nyK. *lə̂pᵠš* «ostor» Ram. 73. | kP. *opśa* és *oφśa* «ajtó» Gen. 47. | kP. kCarM. *šopšar* Szil. 228. Pork. 23. nyK. *šapᵠšar* «létra ágas fából» Ram. 127. | kP. *šupšam* Gen. 15. *šuφšam* Gen. 46. kCarU. *šuβša·m* Pork. 28. kUr. *šupᵠšam* Wichm. 212. nyK. *šə̂pᵠšam* «húz, szopik» Ram. 139. | kP. *upš* Szil. 271. *uφš* Gen. 47. kCarM. *uβəš* Pork. 25. *upšem* (1. pers.) 27. nyK. *u·pᵠš* «sapka» Ram. 160. | kP. kCarU.

---

rig»., nyJar. még: «niederung») Wichm. FUF. VII. 42. | kP. *lepeńe* Szil. 109. kM. *lepè·ńə*, nyK. *lə·pə* Wichm. FUF. VII. 47. «lepke», de: nyJar. *lṇ·βṇ*, kCar. kUr. *lə̂βə̂* id. Wichm. FUF. VII. 47. | kP. *šopo* Szil. 228. kCar. *šo·pə* Pork. 23. nyK. *šapə̂* Ram. 127. «savanyú».

upša SZIL. 271. PORK. 23. kP. *uφšašte* (és *umšašte;* vö. nyK. *šma*) loc. GEN. 45. kUr. *upᵛšaš* (lat.) WICHM. 211. «szája» | kP. *üpš, üβš, üφš* SZIL. 271. kCarU. *üβəš* PORK. 39. nyK. *üpᵛš* «illat» RAM. 161.

Orrhang után *b* áll, csak ritkán (talán egyénileg) *β*; pl. *-plak* a plur. jele: kP. *iɣemblak* «kicsinyeim» GEN. 34. *imńemblak* «lovaim» GEN. 5. *iźamblak* «bátyáim» GEN. 4. (de: *piemβlak* «kutyáim» GEN. 23.) | nyK. *ləₒmä·nᵐ-bəₒlä* «nevűek» RAM. 170. (de: *täɣᵐβəₒläm* «barátokat» RAM. 2.) || nyK. *tiðəₒmbè:rtsən (pèrᵊtsən)* «miatta» RAM. 100. | *təðənⁿ-bäreš* «e helyett» (*βer* «hely») RAM. 12. kUr. *molan bertš̄ən* és *m. βertš̄ən* «mire» WICHM. 225. | nyK. *βuį̄ənᵐ-buištâk* és *β. βuį̄štâk* «fejjel lefelé» RAM. 185. | kP. *alašam βošt* «lovamon át» GEN. 46. || nyK. *įurəm bua* «esőt ad» *(pua)* RAM. 34. | nyK. *a·m-bälə* «nem tudok» RAM. 26. (de: kCarM. *om pa·lə* id. PORK. 25.) | nyK. *ko·lènᵐ bəₒte·nət* «kihaltak» (*pəₒtäš* «végez») RAM. 53. | nyK. *kenᵐ-batsmašeš (βazam)* «a mint esett» RAM. 186.

Zöngemássalhangzó mellett WICHMANNnál zöngés tenuis van: kM. *tšomʙa·k* «vízzel tele kis árok» WICHM. FUF. VI. 28. | kUr. *tùlâʙlâk* «bundára való» WICHM. 232. | kCar. *ümʙal* «fölött levő» HÄM. 2.

b) *k* ~ *γ* ~ *g*.

76. Magánhangzók között gyakran *γ* áll, de nem oly általánosan, mint a *β*; pl. kCarM. *tužak* «arra» PORK. 21. ~ *tužaγat* «arra is» ibid. *tuža·γən* «ott» PORK. 8. | kP. *təšak* «ide» GEN. 1. ~ *təšaγəń* id. GEN. 6. (de: nyK. *tə·šäk* és *təšä·ken* «ott, oda» RAM. 146.) || *-kəć, -kɨts, -kəč* (abl. ragja): kP. *pećkeγəć* «hordóból» GEN. 27. kCarM. *okna· γəč* «ablakból» PORK. 2. nyK. *alaγɨtsən* «városból» RAM. 5. — Összetett és két egymást követő szóban: kP. *kombo kajək* és *kombo γajək* «vadlúd» GEN. 44. | kP. *i-keče* és *i-γeče* «életkor» (tkp. «év-nap») GEN. 60. | kP. *nölaš kańe* «orsókarikaként» GEN. 8. és *šürtö pərćə γańe* «egy szál fonalként» GEN. 15. kP. *uĺmo kür* és *u. γür* «hársfából való szekrény» GEN. 40. | *kü kurək* és *kü γurək* «szikla» (tkp. «kő-hegy») GEN. 46. — *r* után szintén; pl. kP. *kińer-γut* «rőfnyi» (*kut* «hosszúság») GEN. 12. | kP. *uβer-γuβa* «boszorkány» (tat. *ubïr* «boszorkányság» BÁL. Szót. 35. + *kuβa* «öregasszony») GEN. 17. | kP. *nur*

γošmo koštaš «vadászni» (tkp. «mező járás járni») GEN. 11. *košmo* GEN. 17. — *j* után: kM. *šiį-γol* «harcsa» WICHM. FUF. VI. 20. — *ž* után: *kožγiš* «fenyőgyanta» *(kiš)* RAM. 56.

š előtt a zár részben vagy egészben megszünik. A különböző fokok így mutatkoznak: *kš* ~ *kˣš* ~ *χš (γš)*. Pl. nyK. *akˣšɨŋgə* «nem fér be» RAM. 134. | kCarU. *βa·γš-kü* «malomkő» PORK. 19. kCarM. *βa·γəš-küm* (acc.) PORK. 30. *βa·γəš* PORK. 27. kE. *βakš* BUD. CserSz. 77. nyK. *βäkˣš* «malom» RAM. 208. | kP. *βakšam, βaχšam* SZIL. 277. nyK. *βäkˣšäm* «kiterít, kipallóz» RAM. 12. | kCarM. *ikšəβə* «gyermek» PORK. 46. nyK. *əδərikˣšəₒβəₒ* «leány» RAM. 25. | kP. *kukšo* SZIL. 96. kCarU. *ku·kšə* PORK. 39. kUr. *kukˣšə̑* WICHM. 208. nyK. *kukˣšə̑* «száraz» RAM. 56. | kP. *kükšö* «magas» SZIL. 96. kCarU. *kükšən* PORK. 34. *küγšən* «fönt» PORK. 38. | kP. *mokš* SZIL. 125. *moχš* GEN. 48. kCarM. *mokšəžə* PORK. 31. *moγšəžə* (3. sz. birtokraggal) PORK. 25. nyK. *mòkˣš* «máj» RAM. 79. | kP. *mükš* GEN. 59. *müχš* GEN. 73. kCarU. *mükš* PORK. 16. *müγš* 35. *müγəš* 26. nyK. *mɨ̀kˣš* «méh» RAM. 81. | kP. kCarU. *pokšəm* GEN. 52. PORK. 40. nyK. *pokˣšə̑m* «dér, fagy» RAM. 102. | kP. *pokšel* «közepe vminek» SZIL. 171. *poχšelan* (lat.) GEN. 23. kUr. *pokˣšelnə̄* (loc.) WICHM. 214. nyK. *pokšalnə̑* (loc.), *pokˣšalβarńa* «középső ujj» RAM. 102. | kP. *püχš* SZIL. 180. kCarM. *püγəš* PORK. 25. kE. *pükš* BUD. CserSz. 77. «dió» nyK. *pükˣš* «mogyoró» RAM. 107. | kP. *šekš, šeγš, šeχš* SZIL. 213. nyK. *šäkˣš* «epe» RAM. 128. | kP. *šikš* GEN. 55. *šiχš* GEN. 48. kUr. *šikˣš* WICHM. 215. kCarU. *šiγš* PORK. 19. *šiγəšem* (acc.) 15. kCarM. *šəγəš* PORK. 26. nyK. *šekˣš* «füst» RAM. 130. | kP. *šokšo* GEN. 56. kCarU. *šokšə* PORK. 16. kUr. *šokˣšə̑* WICHM. 206. nyK. *šò·kˣšə̑* «meleg, forró» RAM. 134. | kP. *ukš* SZIL. 268. *uχš* GEN. 46. kCarU. *ukšəžə* (3. sz. birtokrag) PORK. 39. kCarM. *u·γəš* 24. *uγəšəžə* 46. kUr. *ukˣš* WICHM. 214. nyK. *ukˣš* «ág» RAM. 159.

Orrhang után általában *g* áll, néha *γ*. WICHM.-nál nyK. nyJar. kUr.-ban *g*, kM. kCar.-ban *ɢ*, PAAS.-nál kUfa-ban *γ*; pl. nyK. *tsɨ·ŋgəm*, nyJar. *tsɨ·ŋgəm*, kP. *čüŋgem* (SZIL. 29.) ~ kM. *tšüŋɢə·m*, kCar. *ťšüŋɢalə·m* WICHM. FUF. VI. 32. ~ kUfa *ťšüŋγem* PAAS. FUF. II. 188. «csíp, mar» | kUfa *lopšaŋγe* PAAS. *s*-laute 111. ~ kP. *loβšaŋge* SZIL. 115. «käfer, mistkäfer», nyK. *lapᵛšaŋgə̑* «hummel (insekt)» RAM. 67. | kUfa *meŋγe* PAAS. KSz. II. 123. ~ kP. *meŋge* SZIL. 122. kCar. *meŋgə* PORK. 51. nyK. *mä·ŋgə* RAM.

78. «karó, oszlop, czölöp» | kM. *pu-še·ŋɢə* «fa» Wichm. FUF. VI. 21. ~ kP. *pušeŋge* Szil. 178. kCar. *pu-šeŋgə* Pork. 11. nyK. *pu-šäŋgə* Ram. 126. id. | nyJar. *šere·ŋgə*, kUr. *šere·ŋgə̄* ~ kM. *śere·ŋɢə*, kCar. *šere·ŋɢə̄* Wichm. FUF. VI. 18. ~ kUfa *šereŋγe* Paas. *s*-laute 51. «cyprinus rutilus» | kUfa *šuŋγaltam* Paas. *s*-laute 21. ~ kP. *šuŋgaltam* Gen. 47. «arczraesik, alábukik», nyK. *šə̄ŋgem* «stossen, umfällen» Ram. 139. — kP. *šolemgəćən* «jégesőtől» Gen. 58. *tumangəćən* «ködtől» Gen. 59. *püanγəćən* «fogától» Gen. 59. (de: *püankəćən* Gen. 57.) | nyK. *mịń-gịtsən* «tőlem» Ram. 197. és *mịńγịtsem* Ram. 2. *kerem^{n}-gịts* «kötéltől» Ram. 139. | kP. *βoleŋ-gəń* «ha leszállok» *(βolem)* Gen. 13. *koleŋ-gəń* «ha meghalok» *(kolem)* Gen. 13. *ileŋ-gəń* «ha élek» *(ilem)* Gen. 13. | kP. *šəŋ gol* «nem hallottam» *(kolam)* Gen. 7. | nyK. *am goδə̄* «nem hagyok» *(koδam)* Ram. 51. | kP. *er ćolpan gańe* Gen. 56. *γańe* Gen. 57. «mint a hajnalcsillag» | kUr. *nömnaŋ gai̯* «magunkféle» *(nömnan)* Wichm. 222. | kP. *šəšəm göśö* «vad kecske» Gen. 41. (de: *š. köśö* Gen. 40.) | nyK. ... *lə$_{o}$män·^{ŋ} gə̄rə̄k* «... nevű hegy» *(kə̄rə̄k)* Ram. 190. | nyK. *i̯ün^{ŋ}-golta* «kiitta» (tkp. «iván küldte» [*koltem*]) Ram. 192. | nyK. *kuzen^{ŋ}-gèn* «mászott» (tkp. «mászván ment» [*kajem*]) Ram. 59. | nyK. *postaren^{ŋ}-gerδeš* «összeszedheti» *(kerδam)* Ram. 211. | kP. *joγen γoδən* «lecsurgott» (tkp. «folyva maradt» [*koδam*]) Gen. 58.

Zönge és zöngés mássalhangzó előtt Wichmann-nál *ɢ* zöngés tenuis áll; pl. kUr. *oɢ li* «nem lesz» Wichm. 208. | *kàlə̄ɢlan* «embereknek» (*kàlə̄k* «nép») Wichm. 208. | *kài̯ə̄ɢlan* «madárnak» *(kài̯ə̄k)* Wichm. 210. | *koɢlašẹt* «közötted» (kP. *kokla*) Wichm. 219. || *oɢ βoťš* «nem esik» Wichm. 211. | *oɢ d̯'ülδal* «nem iszik» Wichm. 224.

K. *γ* ~ nyK. *χ*.

77. kP. *reγenʒ́e* Szil. 189. kCar. *reγenʒ́ə* Pork. 24. ~ nyK. *reχeń* Ram. 114. «moh» || kP. *mo-γańe* Gen. 32. ~ nyK. *maχań* Ram. 128. «milyen?» | kP. *tuγańe* Gen. 30. kUr. *tuγai̯* Wichm. 230. ~ nyK. *təχeń* Ram. 145. «olyan» | kCar. *təγańə* Pork. 10. kUr. *tə̄γai̯* Wichm. 230. ~ *teχeń, teχe·ńə* Ram. 144. «ilyen».

Torokhang és ajakhang váltakozása.

$\gamma > \beta$.

78. Troickij **ju bunzaš** «csuklik» Szil. 59. ~ kP. *jüγəńʒam* id. Szil. 59. | kP. kUfa *šüβö* Gen. 239. Paas. *s*-laute 34. ~ kUfa *šüγö* ibid. kE. **sügö** Bud. CserSz. 64. nyK. *šəγə* Ram. 130. «szú» (vö. csuvAnatri *šəgə, šəgə* Paas. *s*-laute 34.) | kP. kUfa *šüβəl-βüt* Szil. 239. Paas. *s*-laute 33. kM. *šü̯·βn̯l'-βüt* Wichm. FUF. VI. 21. nyK. *šə$_o$βəl'* Ram. 140. «nyál»; kP. kUfa *šüβeδem* Szil. 239. Paas. *s*-laute 33. nyK. *šə$_o$βem, šə$_o$βe·δäš* Ram. 140. «köp» (< **šüγl-* < **šülγ-*) ~ mdM. *śeľgə-*, E. *śeľgə-, śäľgi-* «köp»; M. *śeľgă*, E. *śeľge, śäľgă* «nyál» Paas. *s*-laute 33. | kP. *tuβər* Szil. 258. kUr. *tùβə̂r* Wichm. 209. kCar. *tu·βər* Pork. 29. ~ nyK. *tə̂γə̂r* Ram. 155. «ing; fehérneműː».

$k > p$.

79. Mindannyiszor *š* előtt; pl. kP. *loβšayge* Szil. 115. kUfa *lopšayγe* Paas. *s*-laute 111. «käfer, mistkäfer, (Gen.-nél még:) wespe», nyK. *lapšaygə̂* «hummel» Ram. 67. ~ mdE. *lokśeń, lokśej*, M. *lokśti* (< *lokťši*) Paas. *s*-laute 111. | kP. *lupš, luβš* Szil. 119. kUr. *lup$^{\varphi}$š* Wichm. 224. kCarU. *luβəš* Pork. 16. Troickij *rups* Szil. 191. nyK. *lə̂p$^{\varphi}$š* Ram. 73. «harmat» ~ mdE. *ľakš, ľekš* «reif, rauhfrost» Paas. *s*-laute 105. mdM. *ľeš* ML. 12. | kP. *lupš* Szil. 119. kUr. *lup$^{\varphi}$š* Wichm. 237. kCar. *luβš* Pork. 23. *luβəš* Pork. 24. nyK. *lə̂p$^{\varphi}$š* Ram. 73. «ostor» ~ md. *lokšo, lokšă* id. Paas. *s*-laute 105. | kP. *šupšam* Gen. 15. *šuφšam* Gen. 46. kCar. *šupša·m* Pork. 24. *šuβšam* Pork. 28. kUr. *šup$^{\varphi}$šam* Wichm. 212. nyK. *šə̂·p$^{\varphi}$šam* Ram. 139. «húz, szopik, dohányoz» ~ mdM. *šokšə-* «szopik» Paas. *s*-laute 105.

c) $t \sim \delta \sim d$.

80. Magánhangzók között általában *δ* áll; pl. K. *βüt*, nyK. *βə$_o$t* «víz» ~ kP. *βüδəm* Gen. 3. nyK. *βə$_o$δə$_o$m* Ram. 13. (acc.), kUr. *βüδe̯t* (2. sz.) Wichm. 227. | kUfa *jüt* «éj» ~ *jüδet* «éjed» Paas. KSz. II. 201. | kP. kUr. nyK. *kit*, kCar. *kət* «kéz» ~ kP. nyK. *kiδem* Gen. 6. Ram. 147. kUr. *kiδe̯m* Wichm. 241. kCar. *kəδe·m* Pork. 58. «kezem» | *kut* (melléknévileg) «hat» ~ kP. *kuδət* Szil. 95. nyK. *ku·δət* Ram. 58. id. (főnévileg) | K.

pot, nyK. *pat* «fazék» ~ kCar. *pò·ðəm* (acc.) PORK. 15. || nyK. *i̯aðam*, K. *joðam* «kérdez» ~ nyK. *i̯at* «kérdezz» RAM. 26. | *koðam* «marad» ~ kP. *kot* «maradj!» GEN. 6. (de: *koðem* «hagy»: kP. *koðo*, nyK. *koðə̂* «hagyj!») | K. *luðam*, nyK. *lə̂ðam* «olvas, számlál» ~ nyK. *lə̂t* «olvass!» RAM. 176. | kCar. *lüðam* «fél» ~ *ot lüt* «nem félsz» PORK. 1. | kP. *mužeðam* «jósol» ~ *mužet* «jósolj» GEN. 37. | nyK. *olmə̂ðaš* «sikerül» ~ *ok olmə̂t* «nem sikerül» | kUr. *piðam* «köt» ~ *pit* «köss!» WICHM. 210.*)

81. Nem ily következetes már a hangmegfelelés a következő esetekben:

a) A második személyű birtokragos szóknál a kUr. és kCar.-ban megmarad a *t*, ha utána redukált magánhangzó áll, pl. kP. *ojźat* «gyermeked» GEN. 14. ~ kCar. *aza·təm* (acc.) PORK. 14., de: kP. *ajźaðən* (gen.) GEN. 14. | kCar. *βujet* «fejed» PORK. 52. ~ *βujetəm* PORK. 13. kUr. *βui̯ètə̄m* WICHM. 218. (acc.) | kCar. *d̯'olet* «lábad» PORK. 45. ~ *d̯'ole·təm* PORK. 22. kUr. *jolètə̄m* WICHM. 210. de: kP. *joleðəm* GEN. 77. (acc.) | kCar. *körγet* «belsőd» PORK. 45. ~ *körγetəm* PORK. 47. de: kP. *körγeðəm* GEN. 75. (acc.) | kCar. *kuruket* «hegyed» PORK. 38. ~ *kuruketəm* PORK. 51. kUr. *kùrə̂kètə̄m* WICHM. 223. | kCar. *omet* «álmod» ~ *ometəm* (acc.) PORK. 57. | kUr. *šüe̯t* «nyakad» ~ *šüètə̄m* (acc.) WICHM. 236. | kCar. *šuðet* «füved» PORK. 37. ~ *šuðetəm* PORK. 46. | kP. *üməret* «életkorod» GEN. 6. ~ kUr. *ǜmə̄rètə̄m* (acc.) WICHM. 245.**)

---

*) A dentalis hangok fgr. megfelelőire nem terjeszkedem ki. — L. SETÄLÄ: A finnugor *δ* és *δ'* NyK. XXVI. 378—437. — MUNKÁCSI: A finn-magyar *d* ~ *l* és *d* ~ *z* hangmegfelelésekről. NyK. XXVII. 129. — GENETZ: Suomalais-ugrilaisen *đ* ensimmäisen ja toisen tavuun vokaalien välissä (A finnugor *đ* az első és második szótag hangzója közt) Vähäisiä Kirjelmiä XIII. 1—12. — PAASONEN: Adalék a finnugor *δ'* hang történetéhez. NyK. XXXVIII, 190—192.

**) A kUfa-ban szabályszerűen van; pl. *jüret* «esőd» ~ *jüreðəm* (acc.) PAAS. KSz. II. 201. | *jüðet* «éjed» ~ *jüðeðəm* (acc.) PAAS. KSz. II. 201. | *keçet* «napod» ~ *keçeðəm* (acc.) PAAS. KSz. II. 201. | *perket* «áldásod» ~ *perkeðəm* (acc.) PAAS. KSz. II. — A nyK.-ban: *ərβezet* «gyermeked» ~ *ərβezeðən* (gen.) RAM. 174. | *kalpaket* «sapkád» ~ *kalpake·ðə₀m* (acc.) RAM. 51. — de: *əštet* «öved» ~ *əštetə₀m* (acc.) RAM. 22.

b) A **fosztó képző** (és abessivusi rag) *δ*-je is váltakozik *t*-vel; és pedig a kP.-ben általában *t* van, a kUr. és kCar.-ban *δ*, a nyK.-ban legtöbbször *δ*, de *t* is; pl. nyK. *ätäδe* «atyátlan» RAM. 8. | nyK. *βoľaδe·ok* «akaratlanul» RAM. 15. | nyK. *i̯ə̑mə̑δe·ok* «istentelenül» RAM. 31. || kCar. *βozəδe* «írás nélkül» PORK. 57. | nyK. *ᵊšteδe* «tevés nélkül» RAM. 5. | kCar. *d'üδe* PORK. 38. és *i̯üte* (sic!) RAM. 53. «szomjan» (tkp. «ivás nélkül») | kP. *kalašəte* «mondás nélkül» GEN. 35. | kP. *koδəte* «hagyás nélkül» GEN. 52. | nyK. *koltə̑δe* «küldés nélkül» RAM. 186. | nyK. *küte* (sic!) «fövés nélkül» RAM. 60. | nyK. *ku·zə̑δe* «fölkelés nélkül» RAM. 59. | kP. *ləštəte* «csinálás nélkül» GEN. 58. | nyK. *mə̑·nᵈzə̑δə̀* «nem tojott» RAM. 82. | kCar. *murəδe* «éneklés nélkül» PORK. 38. | kP. *naləktəte* «vetetés nélkül» GEN. 58. | kCar. *onžəδe* «nevelés nélkül» PORK. 57. | kCar. *orľəδe* «elválhatatlanul» PORK. 32. | nyK. *päleδeät* «mivel nem tudja» RAM. 5. | kCar. *pəštəδeat* «rátevés nélkül» PORK. 55. | kP. *pute* «nem adván» GEN. 56. | kCar. *rüzalδəδeat* «ha nem rázzák» PORK. 55. | nyK. *šɨnᵈzəδe·ok* «tudtomon kívül» | kUr. *šuδe* WICHM. 227. nyK. *šo·tè* (sic!) RAM. 103. 163. 175. «nem érvén rá» | kCar. *šuδe* «nem erjedve» PORK. 51.

kP. *βitəme* «erőtlen» GEN. 58. | nyK. *i̯ə̑mə̑δə̑mə̑* «istentelen» RAM. 31. | nyK. *kindəδəməₒ* «kenyértelen» RAM. 47. | kCar. *lu·δəmə* «csonttalan» PORK. 27. | kCar. *okna·δəmə* «ablaktalan» PORK. 28. | kCar. *šinža·δəmə* «vak» PORK. 23. | kP. *törźatəme* GEN. 46. kUr. *törzàδə̑mə̑* WICHM. 217. kCar. *törza·δəmə* PORK. 28. «ablaktalan» || nyK. *βə̑ťšə̑δə̑mə̑* «váratlan, nem remélt» RAM. 17. | nyK. *əšta·δəməₒ* «nem tevő» RAM. 143. | kP. *joŋələtəmo* «nem tévedő» GEN. 57. | nyK. *kolə̑δə̑mə̑* «halhatatlan» RAM. 53. | nyK. *kütəₒməₒ* (sic!) «éretlen» RAM. 60. | kP. *kučətəmo* «tarthatatlan» GEN. 46. | nyK. *litəməₒ* (sic!) «lehetetlen» RAM. 68. | kCar. *šočən moštəδəmə* «a mely nem tudott megnőni» PORK. 45. | kP. *potətəme* «kifogyhatatlan» GEN. 64. | nyK. *sitəδəməₒ* «hiányos, elégtelen» RAM. 121. | nyK. *šɨnᵈzə·δəməₒ* «ismeretlen» RAM. 133.

nyK. *litᵊmäš* (sic!) RAM. 4. kP. *litəmaš* GEN. 53. «a mi nem lesz» | nyK. *si·təδəmäš* «hiány» RAM. 121. | kP. *šoktətəmaš* «a hova nem hallatszik» GEN. 56. | kP. *šutəmaš* «a hova nem jut» GEN. 55. 56.

A nyK.-ben újabb fejlemény lehet a *t*. A rendelkezésünkre álló példák mind *i*, *o* (~ kP. *u*) és *ü* tövű igéknél fordulnak

elő, ezek végén pedig a nyK.-ban lekopott a tővégi *i̯* hang, a mely több esetben még megvan a kP., kUfa, kM. nyelvjárásokban (l. a névszótöveknél); a *t* tehát azt mutatja, hogy előtte itt is *i̯*-s diftongus volt egykor.

82. A zöngemássalhangzók után is meglehetős következetlenül váltakozik a *t* a *ð*-vel és még *d*-vel is, mégis legtöbbször a kUr. és kCar.-ban van *ð*; pl. α) *l* után: kP. *koltem* Szil. 87. kUfa *kolto̯* (imp. sing. 2. sz.) Paas. KSz. II. 126. kUr. *koltâššâm* (præt. sing. 1. sz.) Wichm. 217. kCarU. *koltəšəm* Pork. 41. ~ kCarM. *kolδa·* Pork. 9. «küld» | kP. *nultem* «rág, rágcsál» Szil. 139. nyK. *noltaš* «wieder zu weben anfangen, sich wieder öffnen», *šušâr nolta* «die wunde wird schlimmer u. schlimmer» Ram. 87. | kP. *peltem* «olvaszt» Szil. 161. ~ kCar. *pelδəmə* «olvasztott» Pork. 51. | kCarU. *po·ltəš* «gomb» Pork. 16. kUr. *poltâšan* «gombos» Wichm. 229. ~ kP. *polδəš* és *poldəš* Gen. 58. nyK. *po·lδâš* Ram. 103. «gomb» | nyK. *šu·lδâ* Ram. 137. kCarM. *šulδə* Pork. 52. kUr. *šulδâ* Wichm. 212. ~ kP. *šuldo* Szil. 235. «olcsó» | nyK. *šâlδâr* Ram. 139. kP. *šulδər* Szil. 235. kCarM. *šu·lδər* Pork. 16. ~ kUr. *šuldâr* Wichm. 217. «szárny, úszószárny» | kCar. *šulδâš* Häm. 15. ~ kP. *šuldəš* Gen. 33. «(kenyér)szelet».

A fosztó képzőben a kP. és nyK.-ban *t* van az *l* után, a kUr. és kCar.-ban *ð*; pl. kP. *joltəmə* Gen. 58. nyK. *i̯altâmâ* Ram. 214. ~ kUr. *joldâmâ* Wichm. 213. kCar. *d̯oldəmə* Pork. 24. «lábatlan».

β) *r* után legtöbbször *ð* van; pl. kP. *marδež* Gen. 59. kUfa *marδež* Paas. KSz. II. 35. kCar. *marδe·ž* Pork. 1. kUr. *marδež* Wichm. 20. «szél, wind» (de: nyK. *mardež* Ram. 77.) | kP. *örδen* (præt.) Gen. 23. nyK. *ö·rδäm* Ram. 93. «hízik» | kP. *örδəž* «oldal; félreeső, idegen» Szil. 150. kCar. *ö·rδəž-oŋa* «oldaldeszka» Pork. 11. *örδəškərak* «kissé oldalt» Pork. 9. nyK. *ö·rδəž* «idegen», *örδəštə₀* «oldalt», *örδəškə₀* «auf die seite» Ram. 93. | kP. *šorδo* Gen. 60. kCar. *šo·rδə* Pork. 6. nyK. *ša·rδâ* Ram. 129. «jávorszarvas».

Ellenben: nyK. *kerδäš* Ram. 45. ~ kP. *kertam* Gen. 50. «bír, -hat».

A fosztó képzőkben kP. és nyK. *t* felel meg a kCar. és kUr. *ð*-nek; pl. nyK. *šurtâmâ* «szarvtalan» Ram. 137. | kP. *purte*

«bemenés nélkül» GEN. 32. | kCar. *purδe* «harapás nélkül» PORK. 45. | kUr. *perδe* «verés nélkül» WICHM. 222.

γ) *n* után a kCar.-ban (PORKKÁnál) *δ* áll; pl. kCar. *inδe·š* PORK. 18. 26. ~ kUr. *indeš* WICHM. 230. kP. *indeše* GEN. 58. nyK. *ᵊnde·kˣše* RAM. 21. «kilencz» | kCar. *kanδa·š* PORK. 26. ~ kUr. *kandaš* WICHM. 223. kP. *kandaše* GEN. 49. nyK. *kändä·kˣšə* RAM. 42. «nyolcz» | kCar. *kinδə* PORK. 37. *kinδəm* (acc.) PORK. 22. ~ kCar. *kindəle·č* (abl.) PORK. 26. kUr. *kində̑* WICHM. 207. kUfa *kindet* (birtokrag. sing. 2. sz.) PAAS. KSz. II. 129. kP. *kinde* SZIL. 77. nyK. *ki·ndə* RAM. 49. «kenyér, gabona» | kCar. *mü·ndər* PORK. Aik. III. 122. *mündərnə* (loc.) PORK. 22. ~ kUr. *mündür* WICHM. 221. kP. *mündər* SZIL. 129. nyK. *məₒ·ndər* RAM. 84. «messze» | kCarU. *punδaš* PORK. 43. ~ kUr. *pundaš* WICHM. 212. kP. *pundaš* SZIL. 182. nyK. *pə̑ndaš* RAM. 108. «fenék» | kCar. *təlanδa* PORK. (U.) 38. (M.) 18. ~ nyK. *täländä* RAM. 172. «nektek».

δ) *m* után a kP. kUr. kCar.-ban *δ*, az nyK.-ban *d*; pl. kP. *kələmδe* SZIL. 79. kCar. *kələmδə* PORK. 28. ~ nyK. *kələₒmⁿdə* RAM. 46. «köldök» | kP. *kumδa* GEN. 46. kCar. *kumδa* PORK. 18. ~ nyK. *kə̑mⁿdà* RAM. 62. «széles» | kP. *komδək* GEN. 33. ~ nyK. *komdə̑k* RAM. 54. «hanyatt» | kUr. *tömδɣn* WICHM. 242. kCar. *temδa·n* PORK. 16. 35. ~ nyK. *tämdän* RAM. 128. *tämⁿdän* RAM. 183. (< kP. *tendan* GEN. 6.) «tietek» | kCar. *temδam* PORK. 56. ~ nyK. *tändäm, tämdäm* CASTR. 21. «titeket».

WICHMANN szövegeiben zöngemássalhangzók előtt zöngétlen media áll, pl. kUr. *βiδlə̑* WICHM. 227. ~ kCar. *βitlə* PORK. 39. «ötven» | kUr. *tuδlan* WICHM. 210. ~ kCar. *tutlan* PORK. 7. (de: *tuδla·n* PORK. 6.) «annak» | kUr. *kožlaδlan* «tényvesednek» WICHM. 221. | kUr. *ješɣδlan* «feleségednek» WICHM. 236. | nyJar. nyK. *ki·ᴅ-lapa* «handfläche, flache hand» WICHM. FUF. VII. 42. | kUr. *korneδlan* «utadnak» WICHM. 239. | kUr. *küβarɣδlan* «hidadnak» WICHM. 239. || kUr. *kuᴅ luᴅmə̑* «hat ige» (vö. *luδam* «olvas, számlál») WICHM. 227. || kUr. *iᴅ nal* «ne vedd el» WICHM. 211. | kUr. *βüᴅ nalδalɣš* «a víz fölszivárog» WICHM. 218. || kUr. *kürᴅńə̑* WICHM. 212. ~ kP. *kürtńö* SZIL. 100. nyK. *kərtńi* RAM. 48.

Valószínűleg így lesz a kCar.-ban is; legalább PORKKA szövegeiben az ily helyzetben levő *δ* azt sejteti; pl. *tuδla·n*

Pork. 6. és *tutlan* Pork. 7. «neki» | *βüδlan* Pork. 35. 39. és *βütlan* Pork. 55. «vízhez, vízért» || *moδmə* «játék» Pork. 34. | *ulaδ mo* és *ulat mo* «vagy-e?» Pork. 1.[1])

t > kP. *ťś* ~ kUfa, kM., kUr., kCar. *ťś* ~ nyK. *ts*.

83. kP. *βüć*, *βić* Gen. 58. ~ kP. *βüt* Gen. 2. kCar. *βüt* Pork. 25. nyK. *βə₀t* Ram. 18. | kP. *βić* Gen. 7. kUr. *βiťś* Wichm. 227. kCar. *βič* Pork. 41. nyK. *βə₀ts* Ram. 19. ~ kUr. *βiɒlə̄* Wichm. 227. kCar. *βitľə* Pork. 7. 40. [kP. *βiśle* Gen. 51.] «ötven» (*lə*, *le* < *lu* «tíz»); vö. még: zürj. *vit*, finn **viite-** stb. MNyh³. 140. | kP. *šörməć* Szil. 229. kUfa *šörməč* Paas. *s*-laute 109. kM. *šö·rmn̥ťś*, kUr. *še·rmə̄ťś*, kCar. *šö·rmə̄ťś*, nyJar. *šö·rmn̥ts*, nyK. *se·rməts* «fék» Wichm. FUF. VI. 23. 24. ~ votj. *śermet* Wichm. VVok. 54. zürj. *śermęd* Wichm. uo. osztjK. *śę̀rmą̀t*, vogÉ. *śērmät* id. Paas. *s*-laute 109. | kP. *šüć* Szil. 232. kUfa *šüč* Paas. *s*-laute 14. kM. kUr. kCar. *šüťś*, nyJar. *šə̂ts*, nyK. *sə̂ts*, *šə̂ts* Wichm. FUF. VI. 23. 24. «korom» ~ md. *sod* id. votj. **su**, zürj. **sa** (vö. Paas. *s*-laute 14. Set. FUF. II. 257. Wichm. FUF. VI. 24.) | kP. *tić* Szil. 247. kUfa *tič* Paas. KSz. II. 129. kUr. *tiťś* Wichm. 224. kCar. *tič* Pork. 21. *tiťśmaš* Häm. 5. nyK. *tsits*[2]) Ram. 152. «tele» ~ finn **täyte-** id.

A második személyű birtokrag: *t*; pl. kP. *jolet* Gen. 66. kUr. *jolęt* Wichm. 210. kCar. *ḏ́olet* Pork. 45. nyK. *i̯alet* Ram. 32. «lábad» (< *jol*, *i̯al*). — A következő példákban szintén végbement ez a hangváltozás: kP. *erγəć* Gen. 44. (acc. *erγəćəm* Gen. 27.), kCarM. *e·rγəč* Pork. 12. (acc. *erγəčəm* Pork. 48. dat. *erγəč-la·n* Pork. 13.) «fiad» (< *erγe*, *erγə*)[3]) || kCar. *šeškəčəm* «menyedet» (kP. *šeške* Gen. 58.) Pork. 48. || kE. **šo·l'oc** «öcséd» (kP. *šoľo*

---

[1]) Porkkánál más esetben is váltakozik a *δ* és *t*: *ʒüt* «éj»: *ḏ́üδšə* (birtokrag. 3. sz.) Pork. (U.) 20. | *ko·δšəžə* Pork. (U.) 19. es *ko·tšəžə* (birtokrag. sing. 3. sz.) Pork. (U.) 16. «megmaradt» | *βüδ-kolet* Pork. (U.) 17. és *βüt kolet* Pork. (U.) 37. «vizi halad» | *βüδ γəč* Pork. (U.) 18. 36. és *βüt kəč* Pork. (M.) 13. «vízből». — Megjegyzendő még kP. *kož δul* «fenyőtűz» *(tul)* Gen. 38.

[2]) A nyK. alak kezdő *ts*-je kétségtelenül assimilatio következménye.

[3]) Fontos a rag előtt az *e* helyett álló redukált hang.

GEN. 27.) CserGr. NyK. VI. 206. || kP. *moć* «mid?» (*mo* «mi?» kérdő névmás) GEN. 36. | kP. *škańeć* «magadnak» (*šķe* dat.-a) GEN. 61. | kP. *tələńeć* «hozzád, neked» (*tiń* dat.-a) GEN. 1. 35.

Az igeragozásban az egyes számi 2. sz. ragja szintén így fejlődött a præteritumokban; pl. kP. *naľəć* GEN. 6. kCar. *na·ľəč* PORK. 3. «vettél» *(nalam)* | kUfa *toľəťś* «jöttél» *(tolam)* PAAS. (levélbeli közlés) | nyK. *kaštəts* «jártál» *(kaštam)* RAM. 76. || kP. *iľəšəć* «éltél» *(iľem)* GEN. 69. | kCar. *mi·šəč* «mentél» *(miem)* PORK. 3. | nyK. *šušəts* «dobtál» *(šuem)* RAM. 196.

A többes 3. személy ragja is eredetileg *t*; meg is maradt mindenütt, csak az *-am* végű igék præteritumában nem; pl. kP. *luktəć* «kihoztak» *(luktam)* GEN. 6. | kUfa *tolətś* «jöttek» *(tolam)*; *lektəťś* «kimentek» *(lektąm)* PAAS. (levélbeli közlés) | kCar. *tüŋa·ľəč* «kezdenek» *(tüŋalam)* PORK. 11.

Így jött létre az ablativus ragja is; pl. kP. *mündərć, mündərćən* SZIL. 129. kE. **mündürč** BUD. CsT. III. 464. nyK. *məₒndərtsən* RAM. 84. «messziről» (< *mündər, məₒndər* «messze») | kUfa *küšəₒčən* PAAS. KSz. II. 131. kUr. *küšütś* WICHM. 203. kCar. *kü·šəčən* PORK. 32. nyK. *küšəₒts* RAM. 60. *küšətsən* RAM. 161. «fölülről, fönt» (vö. *küšəl* «felső»). — Testes ragokon: kP. *üðərleč* «leánytól» *(üðər)* GEN. 6. | kCar. *ile·č* «jégtől» *(i)* PORK. 1. | kUr. *mələťšna* «tőlünk» *(me)* WICHM. 223. | Az nyK.-ban csak a régi evangéliumfordításban egy-két példában: **juma l'ets** (o: *i̯əmələts*) «istentől» WIED. 34. || kP. *βütkəć (βüt)* GEN. 6. kCar. *βüt kəč* PORK. 13. «vízből» | kUr. *pörtkəťś* WICHM. 215. nyK. *pört-ɣ̣tsən* RAM. 205. *(pört)* «szobából».

Az eredeti *t* alaknak mindössze csak ennyi emléke maradt: kP. *me βertna* «mi értünk» GEN. 61. (de külömben: kP. *βerć* GEN. 61. *βerćən* GEN. 65. kUr. *βer̨ťšən* WICHM. 225. kCar. *βe·rčən* PORK. 11. nyK. *pè·rəts, pè·rətsən* RAM. 100. «ért, miatt») || **təletle** «többé ezután» (Uf. 22. 96. Car. 21.) SZIL. 248. | **Ilija let ožnok** «Illésnél előbb» (Ocs. 92.) SZIL. 109. — Ez a *ťš, ťš, ts* tehát kétségtelenül azonos a finnugor nyelvek ablativusi ragjával.

Végre még egy képzőben is végbe ment ez a hangváltozás; pl. nyK. *kelɣ̣əts* «mélység» RAM. 44. ~ kCar. *ke·lɣ̣ət* id. PORK. 6. | nyK. *kükˣšn̨ts* «magasság» RAM. 60. kP. *kükšəć* GEN. 74. ~ TROICKIJ *kūkšət* id. SZIL. 96. (*kükˣšə* «magas»).

$t > r$.

84. Csak a nyK.-ban fordul elő ez a hangváltozás, és pedig *m*, *n*, *l* és *š* mássalhangzók előtt; pl. *βa·ðə̂* «est»: *βar^{t}nə̂**) (loc.) «este» Ram. 9. (~ kP. *βotno* id.) Szil. 276. | nyK. *βə$_o$tläŋgə* «meise» Ram. 19. ~ nyK. *βə$_o$r^{t}lä·ŋgə* id. Ram. 18. | *βitnə* Ram. 105. ~ *βir^{t}nə* Ram. 170.: *m^{ə}·länem β i t n ə teŋgelä pui̯$^{ə̄}$ren ə̂lə̂n* «es war wohl vorher für mich so bestimmt» Ram. 105. *m^{ə}·lä·nem b i·r^{t}n ə komi· lə$_o$mä·nə$_o$m tä·rläš pu·i̯$^{ə̄}$ren* «es scheint mir bestimmt zu sein, dass ich einen knaben namens Komi miete» Ram. 170. | *kot* «év, idő»: *koršə̂* «éves»; *tolmem^n-g o r š ə̂* «a mi akkor volt, mikor jöttem»; *tə̂mə̄ńmem^n g o·r š ə̂ kńiγä* «tanulókorombeli könyv»; *təγo·ršen* «azóta» Ram. 55. | nyK. *i̯ä·tläš* «verdammen, verwerfen, verkleinern» Ram. 30. ~ nyK. *i̯ä·r^{t}läš* id. Ram. 29. | nyK. *kuatlə̂* «erős» Ram. 57. ~ nyK. *kuar^{t}lə̂* Ram. 57. (elavult) | nyK. *tosa·tna* ~ *tosar^{t}na* (< or. досадно) «ärgerlich, verdriesslich» Ram. 148. | nyK. *totlə̂* ~ *tor^{t}lə̂* «édes» Ram. 148. (*tot* «íz»; kP. *tut*, *tutlo* Szil. 264—5.)

Ugyanez történik az affrikátán végződő szavaknál is, minthogy a diftongus második része két mássalhangzó között kiesik; tehát szintén $t > r$ hangváltozás forog itt fönn; pl. *kaťśkam* «eszik»: *karnem* «enni akarok» Wied. 140. | *kar^{t}net* «enni akarsz» Ram. 36. | *ka·rmə̂* «megevett; evés» Ram. 39. | *ka·rmàš* «evés» Ram. 39. | *ka·rte* «étlen» Ram. 126. || *mə̂ťśkə̂* «-ig» stb. Ram. 84. ~ *mə̂rtnə̂* «-n» Ram. 83. | nyK. *paťśaš* «kinyit»: **partnem** «ki akarom nyitni» Castr. 7. | *pə$_o$ťśkäm* «vág»: *pum p ə$_o$r š ä š* «fát kell vágni» Ram. 113. | *šaťśam* «születik»: *ša·ršə̂* «született (part.)» Ram. 127. | *taγaťśə̄* «ma»: *taγa·ršə̂* «mai»; *taγa·ršen* «mától kezdve» Ram. 141. | *teŋgeťśə* «tegnap»: *teŋgeršə* «tegnapi»; *teŋgeršen* «tegnap óta» Ram. 144.

Az *s*, *ś*, *š* hangok.

Setälä és Paasonen véleménye szerint ez a három hang a cseremiszben *š*-sé olvadt össze. Wichmann azonban kimutatja, hogy nem minden nyelvjárásban ment végbe teljesen ez a hangfejlődés.**)

---

*) Az *n* előtt levő ^{t} csak átmeneti hang.

**) A 85—91. czikkek Setälä: Zur finnisch-ugrischen laut-

a) *s.

85. Mélyhangú szókban minden nyelvjárásban *ś*-sé lett. Pl. kP. kUfa *šoktam* «szitál», *šokte* «szita» Szil. 225. Paas. *s*-laute 48. kM. *šokt-* «szitál» Wichm. FUF. VI. 19. kCarM. *šokte* «szita» Pork. 50. nyK. *ša·kte* id. *šaktam* «szitál» Ram. 125. ~ md. *suvtńe-* id. | kP. (Gen. 52.), kUfa (Paas. *s*-laute 19.), kCarM. (Pork. 32.), kM. (FUF. VI. 19.) *šulem*, nyK. *šôlem* Ram. 139. «olvad» ~ md. *sola-* id. zürj. *sɨl-* id. | kP. (Gen. 6.), kUfa (Paas. *s*-laute 27.), kCarU. M. (Pork. 37. 47.) *šužar*, kM. *šuža·r* FUF. VI. 19. nyK. *šôžar* «hug» ~ md. *sazor*, *sazər* id. votj. *suzer* id.

86. Magashangú szókban a kM.-ban *ś*-re változott, s így azután nem vehetett részt az *s > *š* fejlődésben; pl. kM. *śekś* «epe» ~ kP. *šekš*, *šeɣš*, *šeχš* Szil. 213. kUfa *šekš* Paas. *s*-laute 23. kUr. kCar. nyJar. *šekˣš*, nyK. *šäkˣš* id. FUF. VI. 18. ~ md. *seṕe*, *säṕă* id. votj. *sep*, zürj. *sɨp* id. | kM. *śeĺ* «zsír, szalonna» ~ kUfa *šel* Paas. *s*-laute 29. kUr. kCar. nyJar. nyK. *šel* id. FUF. VI. 18. ~ zürj. *sɨl* id. | kM. *śer : βür-śe·r* «ér» ~ kP. *šer* Szil. 214. kUfa *βür-šer* Paas. *s*-laute 87. kUr. kCar. *βü·r-šer*, nyJar. *βɨ̈·r-šer*, nyK. *šär* id. FUF. VI. 18. ~ votj. *vir-ser* id. | kM. *śere·ŋgə* «cyprinus rutilus» ~ kUfa *šereŋɣe* Paas. *s*-laute 51. kUr. *šere·ŋgə̄*, kCar. *šere·ŋgə̄*, nyJar. *šere·ŋgə* id. FUF. VI. 18. ~ md. *seŕńge* id. | kM. *śiĺ* «hús» ~ kP. *šəl* Szil. 220. kUfa *šôl* Paas. *s*-laute 29. kUr. kCar. *šôl*, nyJar. nyK. *šel* id. FUF. VI. 18. 19. ~ md. *sɨv́eĺ*, *sɨvəĺ*, *sôvəĺ* id. votj. *siĺ* id. | kM. *śi·mə* «fekete» ~ kP. *šime* Gen. 1. kUfa *šeme* Paas. *s*-laute 125. kUr. kCar. *šè·mə̄*, nyJar. nyK. *ši·mə* id. FUF. VI. 18. 19. ~ zürj. *sim* «rozsda; fekete» | kM. *šörė·m* «fölfejt» ~ kUr. kCar. *šörė·m*, nyJar. nyK. *šö·rėm* id. FUF. VI. 18. 19. ~ md. *sôra·ftan* «kiszór», votj. *seràni* «fölfejt» | kM. *šöšte·m* «beárnyékol, elsötétít» FUF. VI. 18. 19. ~ kP. *šöštem* id. Szil. 229. ~ zürj. *saśtɨni* «beárnyékol» | kM. *śüi* «geny» ~ kP. *šü* Szil. 231. kUr. kCar.

---

lehre. FUF. II. 219—276. Paasonen: Die finnisch-ugrischen *s*-laute. I. Anlaut. Helsingfors. című értekezések tekintetbe vételével Wichmann: Zur geschichte des finnisch-ugrischen anlautenden *s*- und *č*-laute im Čeremissischen. FUF. VI. 17—39. című dolgozata alapján készültek.

nyJar. nyK. *šü* id. FUF. VI. 18. 19. ~ mdE. *sij*, *si* id. votj. *śiś* < **śiś*, zürj. *siś* «rothadt» | kM. *śü·lo* «klafter, faden» ~ kP. *šüľö* SZIL. 235. kUfa *šülö* PAAS. *s*-laute 19. kUr. kCar. *šü·l'ə*, nyJar. *šü·ln*, nyK. *šəl* id. FUF. VI. 18. 19. ~ mdE. *seľ*, *säľ* id. votj. *sul*, zürj. *sil* id. | kM. *šün* «ín» ~ kP. *šün* SZIL. 236. kUr. nyJar. nyK. *šün*, kCar. *šön* FUF. VI. 18. 19. ~ md. *san*, zürj. votj. *sen* id.

87. Szó közepén s szó végén a kM.-ben szintén *ś* áll magashangú szavakban*); pl. kM. *śekś* ~ kUr. kCar. nyJar. *šekˣš*, nyK. *šäkˣš*, kP. *šekš*, *šeɣš*, *šeχš* SZIL. 213. kUfa *šekš* PAAS. *s*-laute 23. | kM. *šöštem* «beárnyékol, elsötétít» WICHM. FUF. VI. 18. ~ kP. *šöštem* id. SZIL. 229. (vö. zürj. *saštiṇi* «beárnyékol» WICHM. FUF. VI. 19.)**)

b) **ś*.

88. A fu. *ś* általában *š*-re változott minden nyelvjárásban; pl. kM. *šen* FUF. VI. 20. kUfa *šen* PAAS. *s* laute 127. nyK. *šin* RAM. 132. «tapló» ~ votj. *śeŋki* id. | kM. *ši·ɣiľə* FUF. VI. 20. kUfa *šəɣəľe* PAAS. *s*-laute 59. nyK. *šə·ɣəľ* RAM. 130. «szemölcs» ~ mdE. *śiľźe*, *śeľǵă* id. | kM. *šiį* FUF. VI. 20. kUfa *šij* PAAS. *s*-laute 54. kP. *ši* SZIL. 216. nyK. *ši* RAM. 132. «ezüst» ~ mdE. *śija*, M. *śijä* id. votj. *śijàni* «fénylik, ragyog» | kM. *šiį·ɣol* FUF. VI. 20. nyK. *ši·ɣol* «harcsa» RAM. 132. ~ mdE. *śije*, M. *śijä* | kM. *širkəmə* FUF. VI. 20. kE. **šolkama·** BUD. CserSz. 47. «mellcsat» ~ mdE. *śulgamo*, M. *śulga·m* id. | kM.

*) Minden más esetben *ś* van a kM.-ben is; pl. kM. *šišim* WICHM. FUF. VI. 20. kP. *šəšəm* GEN. 40. «hét» ~ mdE. *śiśʲim*, votj. zürj. *śiźim* id. WICHM. FUF. VI. 20. | kM. *ši·štə* WICHM. FUF. VI. 20. kUfa, kP. *šište* PAAS. *s* laute 111. SZIL. 219. kCarM. *šištə* PORK. 27. nyK. *šištə* RAM. 133. «harkály» ~ votj. zürj. *śiś* WICHM. FUF. VI. 20. | kM. *ši·štə* WICHM. FUF. VI. 20. kUfa kP. *šište* PAAS. *s*-laute 112. SZIL. 219. kCarU. *šəštə* PORK. 45. nyK. *šə·štə* RAM. 132. «viasz» ~ votj. *śuś*, zürj. *śiś* WICHM. FUF. VI. 20. || kM. *ťšäška·*, kMAz. *ťšäška·* «reisig» WICHM. FUF. VI. 29. nyK. *tsa·škèr* «reis, reisig» RAM. 150. kP. *ćaška* «nyirfa» SZIL. 17.

**) Mindössze azt a néhány adatot használhatom csak föl, a mi WICHM. FUF.-beli kis dolgozatában előfordul, mivel ebből az érdekes nyelvjárásból más szöveget még nem adott ki föl-fedezője.

šišim FUF. VI. 20. kP. *šəšəm* GEN. 40. *šəm* SZIL. 213. nyK. *šəₒm* RAM. 140. «hét» (számnév) ~ mdE. *śiś`em, śiś`im*, M. *śiś`əm* id. votj. *śiźim* id. | kM. *ši·štə* FUF. VI. 20. kUfa kP. *šište* PAAS. *s*-laute 111. SZIL. 219. kCarM. *šištə* PORK. 27. nyK. *šištə* RAM. 133. «harkály» ~ votj. zürj. *śiź* | kM. *ši·štə* FUF. VI. 20. kUfa kP. *šište* PAAS. *s*-laute 112. SZIL. 219. kCarU. *šəštə* PORK. 45. nyK. *šə·štə* RAM. 132. «viasz» ~ votj. *śuś*, zürj. *śiś* | kM. *ši`·žə* FUF. VI. 20. kUfa *šəžə* PAAS. *s*-laute 124. kP. *šəze* SZIL. 223. nyK. *šəžə* RAM. 134. «ősz» ~ mdE. M. *śokś* (és *sokś* < **śokś* dissimilatio folytán) id., votj. *śiźil, siźil* < **śiźil* id. | kM. *šü·βn̯l'* *βüt* FUF. VI. 21. kP. kUfa *šüβəl-βüt* SZIL. 239. PAAS. *s*-laute 33. nyK. *šᵊₒβəl', šᵊₒβə·l'βəₒt* RAM. 140. «nyál» ~ mdM. *śäl'gă*, E. *śel'ge* id. votj. *salànį*, zürj. *śęlalnį* «köp» | kM. *šü·ðǫ* FUF. VI. 21. kP. kUfa *šüðö* SZIL. 233. kCarU. *šüðö* PORK. 26. nyK. *šüðₒ* RAM. 138. «száz» ~ md. *śado, śadă* id. votj. *śu*, zürj. *śo* id. | kM. *šüį* FUF. VI. 21. kUfa *šüj* PAAS. *s*-laute 37. kP. *šü* SZIL. 230. nyK. *šü* RAM. 138. «nyak» ~ mdE. *śiŕe* «gallér», votj. *śil'*, zürj. *śilį* «nyak» | kM. *süį* FUF. VI. 21. kUfa *šüj* PAAS. *s*-laute 53. kP. *šü* SZIL. 230. kE. *šü, sǖ* BUD. CserSz. 50. nyK. *šü* RAM. 138. *šǖ* CASTR. «szén» ~ md. *śeď, śäď* id. | kM. *šüm* FUF. kP. *šüm* SZIL. 235. nyK. *šüm* RAM. 138. «szív» ~ mdE. *śeďeŋ, śeďej, śäďij* id. votj. *śulem*, zürj. *śęlęm* id. | kM. *šü·rγǫ* «hegyi erdő» FUF. VI. 21. kE. **šürgö** «nagy erdőség» BUD. CserSz. 51. ~ votj. *śur: mu-śur* «eine waldige strecke landes (bes. zwischen zwei flüssen)», *śur-lį* «rückgrat», zürj. *lį-śur* «rückgrat».

89. Néhány szóban a kM.-ben olyankor is *š* áll, mikor a többi fgr. nyelvek nem adnak kétségtelen bizonyságot, hogy az **s* itt az eredeti hang. Ilyen példák a következők: kM. *šelä·m* FUF. VI. 21. kP. *šelam, šeľam* SZIL. 213. nyK. *šeläm* RAM. 129. «hasít» (vö. SET. FUF. II. 264.) | kM. *šeŋgə: pu-še·ŋgə* «fa» FUF. 21. kP. *pu-šeŋge* SZIL. 178. kCarM. *pu-še·ŋgə* «élőfa» PORK. 26. nyK. *šäŋgə* «törzs» RAM. 128. *pušäŋgə* «fa» RAM. 106. (vö. SET. FUF. II. 255., a ki jésítetlen *s*-et állapít meg) | kM. *ši·ńδźįš: ši·ńδźįštar* «синый камень (blauer stein)» ~ mdM. *śeń*, E. *seń* (vö. SET. FUF. II. 250. szerinte jésítetlen *s* az eredeti hang) | kM. *šör* FUF. VI. 21. kP. *šör* SZIL. 228. nyK. *šör* RAM. 135. «szöglet, oldal» (vö. SET. FUF. II. 268.) | kM. *šü·ðŋš* FUF.

VI. 21. kP. *šüðəš* Szil. 232. «abrincs» (Paas. *s*-laute 45. mdE. *sodo-*, M. *sot̀ə̂-*, *sodə̂-* «köt» szóval kapcsolja össze, tehát fgr. *s*-et feltételez) | kM. *šüškȧ·m* FUF. VI. 21. kP. *šüškam* Szil. 228. nyK. *šəškaš* Ram. 131. «töm, betöm» (vö. Set. FUF. II. 258. zürj. *suṭṣ̌ni̯* «anstossen [intr.], sich stossen» szóval köti össze).

**ś > s (š).*

90. Van még néhány eredetileg **ś*-szel kezdődő szó, melyekben az nyK.-ban *s* áll (*š*-sel is váltakozva): nyK. *se·rməts* ~ nyJar. *šö·rmn̥ts*, kCar. *šö·rmə̄ťś*, kUr. *še·rmə̄ťś*, kM. *šö·rmn̥ťś* FUF. VI. 23. 24. kUfa *šörməč* Paas. *s*-laute 109. kP. *šörməć* Szil. 229. «fék, kantár» ~ votj. *śermet*, zürj. *śermẹd* id. | nyK. *sər* ~ kUr. *šə̂r* «charakter, art, gewohnheit, weise; bau (z. b. einer maschine)» FUF. VI. 23. 24. ~ zürj. *śer* «gewohnheit, sitte, weise» | nyK. *sə̂·rmə̂* ~ nyK. *šo̯·rmo̯*, kCar. *šurma·ŋšə̂*, kM. *šurma·ŋšî̯* FUF. VI. 23. 24. kP. *šurmaŋše* (Ringw.) Szil. 237. «hiúz» (vö. votj. *śor* «nyest») | nyK. *sə̂ts* (és *šə̂ts*) ~ nyJar. *šə̂ts*, kCar. kUr. kM. *šüťś* FUF. VI. 23. 24. kUfa *šüč* Paas. *s*-laute 14. kP. *šüć* Szil. 232. «korom» (a kM. *šüťś* er. *ś*-re mutat; de vö. md. *sod* «korom», zürj. *sa* id. votj. *su* id. Paas. *s*-laute 14. és Set. FUF. II. 257.) | nyK. *sı̣·nzä* (Ram. 133. *sı̣nᵈzä* és *šı̣·nᵈzä*) ~ nyJar. *šı̣·nᵈzä*, kUr. *šińďźȧ·*, kCar. kM. *šińɒźȧ·* Wichm. FUF. VI. 23. 24. kP. *šińʒ́a* Szil. 217. kUfa *šinʒ́'a̯* Paas. *s*-laute 34. «szem» ~ mdE. *śeľḿe*, votj. zürj. *śin* id. | nyK. *sı̣·nzėm* (Ram. 133. *sı̣nᵈzäš* és *šı̣nᵈzäš*) ~ nyJar. *šı̣·nᵈzėm*, kUr. *śińďźė·m*, kCar. kM. *šińɒźė·m* FUF. VI. 23. 24. kP. *šińʒ́em* Szil. 218. «tud» ~ votj. *śiźi̯ni̯* «gelübde tun», zürj. *śiďźni̯* «czélt találni» | nyK. *sı̣·nzėm* (Ram. 133. *sı̣·nᵈzem* és *šı̣·nᵈzem*) ~ nyJar. *šı̣·nᵈzėm*, kUr. *śińďźė·m*, kCar. kM. *šińɒźė·m* FUF. VI. 24. kP. *šińʒ́em* Szil. 218. «ül» (vö. Set. FUF. II. 264.) | nyK. *süm : ko·l-süm* «pikkely», kCarU. *kol-süm* id. Pork. 7. ~ nyJar. *ko·l-šn̥m* id. kCar. *šüm*, *šöm*, kUr. kM. *šüm* «pikkely, fahéj» FUF. VI. 24. kCarM. *šüm* «héj» Pork. 27. kP. *šüm* «pikkely» Szil. 235. kUfa *šüm* «schale (z. b. der rübe, der eis, der nuss); baumrinde» ~ md. *śav* «pénz», votj. *śẹm* «héj», zürj. *śẹp* «héj, pénz» | nyK. (a régi evang. ford.-ban) **sun** (Ramst. 137. *šun*, Wichm. *šun*) ~ nyJar. kCar. kUr. kM. *šun* FUF. VI. 24. kUfa *šun* Paas. *s*-laute 41. kP. *šun* Szil. 236. «agyag» ~ md. *śovoń* id. votj. *śui̯*, zürj. *śoi̯* id.

Egy ilyen eset a kE.-ben is előfordul: **sujalt-** (Священная исторîя stb. Kazan 1891. l. Szil. 205.) «kinyújt» ~ nyJar. *šùjém*, kCar. kUr. kM. *šujė·m* «kinyújt, meghosszabbít» (vö. még nyK. *šə̑·jə̑m* «faden von der länge eines nadelhubes») FUF. VI. 24. kP. *šujem* «kinyújt» Szil. 233. ~ zürj. *šuj-* «bedug». — L. még föntebb kCarU. *süm*, de ez kétes példa, mivel kCarM.-ben *šüm* áll.

Wichmann véleménye szerint e szavakban az eredeti szókezdő **ś* bizonyos mondatfonétikai helyzetekben az *ś*-re való változást kikerülhette, és ez az *ś* azután *s*-re változott.

91. Wichmann szerint tehát az *s*, *ś*, *š* hangok fejlődése a következőképpen ment végbe. Az eredeti **ś* még a csuvas hatás előtt egybeesett az eredeti **š*-sel. Miután ez a hangváltozás már teljesen végre volt hajtva, akkor kerültek a cseremiszbe az *ś*-szel kezdődő csuvas szók. Ez az *ś* a keleti nyelvjárások területén mind a mai napig megmaradt, a többiekben pedig *s*-sé lett. Az eredeti **s* ellenben — Setälä és Paasonen véleménye szerint is — aránylag későn lett *š*-sé, de nem minden dialektusban, mivel, a mint láttuk, a kM.-ben magashangú szókban már az **s* > *ś* hangváltozás előtt *ś*-sé változott, s ez a hang megmaradt.

š > *ž*.

92. Magánhangzók között vagy szó végén; pl. kP. *južo* Szil. 62. kUr. *jùžə̑* Wichm. 209. nyK. *i̯už* és *i̯uś* Ram. 34. «némely» | nyK. *kuľškə̑ž* Ram. 59. kE. **kutkuž** Bud. CserSz. 28. ~ kUfa *kutkəš* Paas. *s*-laute 28. «sas» | kP. *ložaš* Gen. 47. ~ nyK. *lašaš* Ram. 67. «liszt» || kE. **tižak, tižagen** Bud. CsT. III. 462. ~ kP. *təšak* Gen. 1. *təšaɣən* Gen. 6. nyK. *tišäk*, *tišä·ken* Ram. 146. «ide, eddig» | kE. **tižeč, tižečen** Bud. CsT. III. 462. ~ kP. *təšeć* Gen. 70. 72. nyK. *tišets* Ram. 201. *tišè·tsən* 146. «innen» | kCar. *tuže·č*, *tužečen* Pork. 21. (*tužečən* Pork. 19. nyilván sajtóhiba) ~ nyK. *təšè·tsən* Ram. 146. 203. «onnan» | kCar. *tuža·k* Pork. 21. *tužaɣən* Pork. 8. ~ nyK. *tə-šäk*, *təšä·ken* Ram. 146. «oda».*)

Vö. még cser. *βaž* «ércz», *kerɲńi-βaž* «vasércz», *ši-βaž* «ezüstércz» ~ md. *uśke*, *viśkä* «drót», votj. *-veś* (< **veśk-*):

*) L. még a tagadó ige præteritumát.

azveś «ezüst», *uzveś* «ólom, ón», zürj. *-i̯ś* (< *i̯śk-*): *ezi̯ś* «ezüst», *ozi̯ś* «ón, ólom» WICHM. MNyv. IV. 297. | kP. *joŋəž, joŋež* SZIL. 57. nyK. *i̯aŋgèž* RAM. 28. kCar. *joŋež* PORK. 17. «íjj» ~ md. *joŋks*, finn **jousi**, lpS. *juöksa*, lpO. *jiks, jūχs* MNyh[4]. 40. | kP. *rəβəž* SZIL. 189. kM. *ri̯ˋ·βi̯ž* kUr. kCar. *rə̂·βə̂ž*, nyJar. nyK. *rə·βəž* WICHM. FUF. VII. 50. nyK. *rə₀·βə₀ž* RAM. 115. «róka» ~ md. *ŕiv́eś* id. | kP. *šəže* GEN. 58. kM. *ši̯ˋ·žə* WICHM. FUF. VI. 20. kUr. *šìžə̄* WICHM. 205. kUr. *šə·žə* PORK. 18. nyK. *šəžə* RAM. 132. «ősz» ~ md. *śokś*, votj. *śiźi̯l* WICHM. FUF. VI. 20. | kP. *šužar* GEN. 5. kM. *šuža·r* WICHM. FUF. VI. 19. kCar. *šužar* PORK. 47. nyK. *šə̂·žar* RAM. 140. «húg» ~ finn **sisar**, mdE. *sazor*, M. *sazə̂r*, votj. *suzer* id. (< litv. *seser-* «nőtestvér»).

A 3. személy *-žə, -žə̂* ragja (mind a birtokos személyragozásban, mind az imperativusban és desiderativusban) szintén eredetibb *š*-ből való. Meg is maradt explosivák és *š* után; pl. kP. *kitše* GEN. 35. nyK. *kitšə* RAM. 76. «keze» | kP. *kajəkše* GEN. 44. nyK. *kekšə* RAM. 173. «madara» | kCar. *pələššə* «füle» PORK. 1. | nyK. *pə̂ššə* «füstje» RAM. 202. | kUr. *küťššə̄* «karma» WICHM. 206. | kCar. *koštšə* «járjon» PORK. 31. | kP. *lekše (lektam)* GEN. 78. «jöjjön ki» | kCar. *ši·čšə* PORK. 21. *ši̯tsšə (ši̯nᵈzäm)* RAM. 211. «üljön le».

Így magyarázható meg, hogy a *ž* végű szók is *š* véggel veszik föl a ragot; pl. K. *βož* «gyökér»: kP. kCar. *βoššəm* (acc.) GEN. 58. PORK. 16. (és *βožšəm* PORK. 19.) | kCar. *eŋež* «eper»: *eŋeššə* PORK. 46. | kP. *joŋež* «íj»: *joŋešše* GEN. 43. | K. *piž* «kesztyű»: kP. *pišše* GEN. 1. kCar. *pi·ššə* PORK. 31. | K. *rəβəž* «róka»: kP. *rəβəšše* GEN. 35. *rəβəššə* PORK. 6. | kP. *tüž* «terhes»: *tüššəm* (acc.) GEN. 59. | kP. *üškəž* «ökör»: *üškəššəm* (acc.) GEN. 9. || kCar. *pižam* «hozzáragad»: *pi·ššə* PORK. 31. || kCar. *užam* «lát»: *uššə̄* «látó» HÄM. 3.

BEKE ÖDÖN.

Udvarhely vármegye székely nyelvjárásának hangtani sajátságai.

(Második közlemény.)

Az *ö*-zésen kívül Udvarh. vármegye székely nyelvjárásában még egy esetben lehet észlelni a labialisálás tüneményét, t. i. az *a*, *â* és *á* hangoknak erősebb ajakműködéssel való ejtésében. Határozottabb szabályt e hangok használatára nézve nem lehet felállítani. Csak annyit mondhatunk egyelőre, hogy az alább kijelölendő területen ú. l. minden szóban és minden hangtani helyzetben előfordulh a t az *a*, *â*, *á* helyett ilyen labialisabb ejtés.

Hogy a székely nyelvjárások területén az *a*, *â*, és *á* mellett *ą*, *ą̂* és *ą́* hangok is hallhatók, ennek megállapítása Steuer érdeme (Hunf. Alb. 32. s. köv. l.). Ugyanő megkisérlette már azt is, hogy e hangoknak keletkezését és nyelvtörténeti szerepét is megmagyarázza. Az *ą́* hang keletkezéséről ezt mondja:

«Ezen átmeneti *ą́* hangnak keletkezését nézetem szerint azzal lehet megmagyarázni, hogy a köznyelvi illabiális *á* nem igazi megfelelője a labialis *a*-nak, hanem csak a nyelvtörténet folyamán lett azzá. Igazság szerint ez az *á* rövid *a*-nak volna hosszú párja. Valószínű tehát, hogy a nyelv e különbség kiegyenlítésére törekszik s azért fejlesztette ki az *ą́* hangot, mely már közelebb áll az *a*-hoz, hogy ekként idővel a grammatikailag egymásnak megfelelő *a* és *á* phonetikailag is megfeleljenek egymásnak.» (I. h. 35.).

Valószínű, hogy ezzel helyesen jelölte meg az *ą́* keletkezésének okát is, de bizonyára igaza van abban, hogy az *ą́* csakis *á*-ból való újabb fejlemény lehet. A halmagyi nyelvjárásban ugyanis az *á* egyáltalán hiányzik, helyette a nyelvjárásukat tisztán beszélők mindig *ą́*-t ejtenek, de az előtte való *a* mégis *a*-vá

lesz. Már pedig éppen nem valószínű, hogy ez az ajakműködéssel képezett *ą́*, mely már nagyon közel áll az *â*-hoz, okozta volna az *a* > *á* változást (Vö. NyK. XXXI. 378). «Nézetem szerint — mondja erre vonatkozólag WICHMANN GYÖRGY (Nyr. XXXVII. 196) — az *ą́*-nak itt nincsen asszimiláló ereje, hanem az elődjének volt valamikor ez az ereje és az eredménye, az *á*, megmaradt még azután is, miután maga az asszimiláló *á* *ą́*-vá változott. Tehát: az *a* > *á* hangváltozás az *á* > *ą́* változásnál korábbi.»

Abban azonban már nem adhatok igazat STEUERnek, hogy az *ą* korábbi *o*-ból fejlődött volna, hogy tehát nem csak fonétikailag, hanem hangtörténetileg is átmeneti fokon állana régi *o* és mai *a* között. Először is nem hiszünk ma már abban, hogy legrégibb nyelvemlékeink *o* betűje mindig *o* hangot jelölt volna, másodszor meg nem látom okát annak, hogy miért kellene az *ą́* és *ą* hangok keletkezését más-más módon magyaráznunk. A két jelenség (*á* ~ *ą́* és *a* ~ *ą*) annyira hasonló, hogy ha az *ą́*-ról ki tudjuk mutatni, hogy *á*-ból lett, akkor valószínűleg az *ą* is csak *a*-ból lett, nem pedig megfordítva, *ą*-ból a mai köznyelvi (és székely) *a*.

STEUER már azt is észrevette volt, hogy az *ą́* és *ą* (*l*, *r*, *j* előtt *ą̇*) hangok inkább csak a keleti székelység jellemző vonásai s hogy annál sűrűbben hallhatók, mennél keletebbre megyünk. Ebben általában igaza van. Én csak annyit tehetek még hozzá, hogy az én nézetem szerint e labialisatió azon székely törzs körében keletkezett, a melynek nyelvjárását az *i̯é*, *ü̯ő*, *u̯ó* kettőshangzók jellemzik (ma is legerősebben Csíkszereda környékén dívik), s hogy innen kiindulva terjedt mindjobban nyugat felé. (Vö. NyK. XXXVI. 330, 332, MNy. I. 450, Nyr. XXXIII. 450). E mellett szól az a körülmény is, hogy Udvarhely megyének is csak délkeleti sarkában észlelhető, tehát az egykori Bardoczfiszékben és némileg még a két Homoród vidékén is, azaz Udvarhely megyének olyan területén, a hol más tekintetben is tapasztalható a háromszéki nyelvjárás hatása.

Udvarhely megye nyelvjárási sajátságai között azonban nemcsak labialisatióról beszélhetünk, hanem e tüneménynek éppen ellenkezőjéről is.

A datki nyelvjárás-szigetről szóló értekezésemben (Szilasi-

féle Nyelv. Tan. I. 62) e nyelvjárásnak egyéb, valóban csodálatos sajátságai során arról is szóltam, hogy az *ü* és *ű* hangok ott teljesen hiányzanak, mert következetesen *i*, *í* hangokat ejtenek helyettük. Pl. *fist, sit, il, készil, nekink, érkësztink, möktőrjik, csír, tíz, kídött*, stb. Akkor azt hittem, hogy ez a datki nyelvjárás-szigetnek egészen sajátos hangtörténeti vonása, a mely éppen a datki maroknyi magyarság elszigetelt helyzetének következménye. Azóta azonban kissé más szemmel látom a dolgot, mert rájöttem arra, hogy ez a sajátság Uh. megyében sem ismeretlen. Azt tapasztaltam ugyanis, hogy a megye délnyugati széle mentén némely községben, név szerint Petken, Derzsben, Szenterzsébeten és Magyarzsákodon (valamint a már Nagykükküllő megyéhez tartozó, de közvetetlen a megyehatár mellett fekvő Héjjasfalván is) akadnak egyes idősebb emberek, a kiknek nyelvében még ilyen ejtés hallható. *Fist, nyist, készil, êlvénil, kërësztil, gyêrmökink* (= *-ünk*, nem *-eink*), *nevêltink, vigyink, kértik, töttik* s még néhány ezekhez hasonló adat található onnan való jegyzeteimben is. (Hosszú *ű* helyén ejtett *í*-t egyetlen egyszer sem jegyeztem e községekben, de az lehet persze véletlenség is, hogy ilyet nem hallottam.)

Ebből a körülményből nyilvánvalóan következik először is az, hogy ez a sajátság nem fejlődhetett a datki nyelvjárásszigetet külön életében, hanem meg kellett lennie már akkor is, mikor a datki és az Uh. vármegye délnyugati szélén lakó magyarság között még szorosabb politikai vagy legalább is ethnikai kapcsolat volt. Uh. megye területén ez a sajátság az évszázadok folyamán lassanként ismét elmosódott s ma már csak a korosabb nemzedék beszédében észlelhető, Datkon ellenben, minthogy közbeékelődött szász és oláh községek időközben elszigetelték az uh.-i székelységtől, zavartalanul és teljes erejében megmaradt napjainkig.

Ha már most felvetjük azt a kérdést, hogy e jelenségnél eredeti illabiális állapottal állunk-e szemben, vagy delabialisatió következményét kell-e benne látnunk, akkor az én véleményem szerint egyik kérdésre sem felelhetünk föltétlenül igennel. Egyes esetekben, pl. a *fist, nyist, bidös, fil* stb. esetében, bízvást föltehetjük (vö. Oklsz., NySz.), hogy ezek e területen mindig csak *i*-vel hangzottak, azaz, hogy a köznyelvinél régibb hangállapot

maradványai. A legtöbb esetben azonban és különösen a ragokban és képzőkben, már *ü* > *i* változás történt. A *keril* stb. mélyhangú párja ugyanis *fordul* stb. s épen így felelnek meg egymásnak *kezink*, de *lábunk*, *viszink*, de *hozunk*, *vöttik*, de *attuk* stb. Ez utóbbiakról tudjuk ugyan, hogy *-onk*, *-ënk*, *-ok*, *-ëk* volt eredetibb alakjuk, tehát elméletben lehetséges volna ugyan, hogy az *ü* fok kikerülésével váltak zártabbá, de a *keril*, *fordul*-félék keletkezése már aligha volna ilyen módon magyarázható, mert a codexek korában még általánosan *keről*, *fordól*-nak hangzottak, sőt egészen kétségtelen példái a delabialisatiónak a kfn. *schiure*-ből lett *csír* (vö. MELICH Ortsn. is) és az ölyv-nek *ili* alakja, melynek második *i*-je csakis a szék. *ülü*-ből magyarázható. (Első *i*-je t. i. esetleg *ë*-ből is fejlődhetett volna vagy talán még ennél is régibb *i*-nek megőrzése lehetne. Vö. Gombocz, Tör. jöv.) Megerősíti ezt a magyarázatunkat a datki nyelvjárásnak egy ezzel párhuzamos másik jelensége is, (a melynek azonban Uh. vármegye e határszéli községeiben ma már semmi nyoma sincsen), az t. i., hogy ott köznyelvi *ő* helyén is *é* áll. Pl. *házajé*, *kéház*, *erdé*, *mezé* stb. (Vö. SZILASI-féle Nyelv. Tan. I. 63). Itt is vannak ugyan olyan esetek, a melyekben az *é* eredetibb lehet, de rámutathatunk viszont olyanokra is, a melyekben az *é* kétségtelenül csakis *ő* helyébe léphetett.

Az *ü* > *i*, *ű* > *í*, *ő* > *é* hangváltozások úgy látszik ugyanegy szempont alá tartoznak, azaz azt kell hinnünk, hogy a datki nyelvjárásban és valószínüleg a vele szomszédos Uh. megyei községekében is, valamikor a palatalisoknak teljes delabialisatiója történt, melynek *ö* > *ë* részét csak azért nem észlelhetjük ma már, mert a nyelvjárás később egy másik hangtörténeti változás, az ú. n. *ö*-zés hatása alá került s ez az általános palatalis delabialisatiónak az *ö*-re való hatását idővel ismét lerontotta. Minde hangváltozásoknak közös physiologiai okát az én nézetem szerint az elülső hangok képzése alkalmával az ajakkerekítésre fordított izomerőnek egy bizonyos korban való ellankadásában kell keresnünk. Sőt ez ellankadás korát is megjelölhetjük, legalább viszonylagosan. Kétségtelen ugyanis, hogy a delabialisatió folyamatának az *ö*-zés fellépése előtt már be kellett fejezve lennie, mert Datkon a zárt szótagban álló *r*, *l* (*j*?) előtti, *ö*-zés következményeként keletkezett hosszú *ő* változatlanul megmaradt

ő-nek. Pl. *embőrtél* (= embertől), *erőltek* (= őröltek). Pedig ha az ö-zés volna a régibb és a delabialisatió az újabb fejlemény, akkor az ilyen eredetű *ő*-ből is föltétlenül *é* lett volna.

Hogy Uh. vármegyének szóbanforgó határszéli községei milyen mértékben vettek részt e palatalis delabialisatióban, azt ma már persze alig lehetne határozottan megállapítani. Az *ü* > *i* változás bizonyára az ő nyelvjárásukban is megtörtént, mert erről az idősebb nemzedék nyelve ma is tanuskodik.*) Az *ű* > *í* változást én magam ugyan nem vettem észre, de nem kételkedem benne, hogy ez is még megfigyelhető volna, mert ez a két hangváltozás a legszorosabb kapcsolatban van, egymás nélkül szinte el sem képzelhető. Már nem olyan bizonyos, de a szomszédos datki nyelvjárás példája alapján fölötte valószínű, hogy *ö*, *ő* helyett is ejtettek itt valamikor *ë*, *é*-t. De minthogy ezen Uh. megye ö-ző vidékének lakosságával évszázadok óta akadálytalanul és szakadatlanul érintkező határszéli községek nyelvjárása teljesen védtelen volt a terjedő ö-zéssel szemben, nem úgy mint a mindenfelől elszigetelt datki, azért föltehető, hogy ez az erős *ő*-ző hatás az *ö*, *ő* egykori delabialisatiójának nyomait már régebben ismét eltüntette e vidékről.

Uh. vármegye székely nyelvjárásának egy másik hangtani sajátsága, a mely legalább is olyan széles körben ismeretes, mint az *ö*-zés, az *á* hangnak a megelőző *a* hangra gyakorolt assimiláló hatása.**) Alighanem ez egyszersmind az a székely nyelvjárási sajátság, melyet irodalmunkban először említenek ilyen gyanánt. Mikor Szamosközy István a XVI. sz.-ban a székelyek nyelvéről írva azt mondja, hogy: «Frequens primæ secundæque vocalis in sermone usus» (Bagyari Simon idézi Nyr. XXXII. 48), akkor alighanem ezen *ápám*, *ányám*, *kászál*-félékre

*) Érdekes, hogy Kriza a halmágyiakról is azt mondja, hogy: «az *ü*-t *i*-vé változtatják, mint *nekink* = nekünk, *menyink* = menyünk, *ires* = üres, *issen* (üssön) meg az isten vagy: a kő (menykő)» (Vadr. 561). Nem valószínűtlen, hogy az ő idejében még csakugyan így volt, de én ennek Halmágyon már semmi nyomát sem találtam.

**) Az ilyen nyelvjárásúak beszédét efféle tréfás mondókákkal szokták gúnyolni: *ápám êmënt a kálákábá kászáni, s úgy lákott fátállál, fákálánnyál s láskával, hogy hálálán van* (Farczád).

és az *embér, sér* (sör), *szászszé* (százszor), *nevéte* (nevelte), *émënt* (elment)-félékre céloz. (Ez utóbbiakról l. alább). A magyar nyelvtudomány szempontjából azonban e kérdést is Budenz tárgyalta legelőbb. Ő így határozza meg e hangtani jelenség szabályát: «A tompa *a* olly szótagban, melly után hosszú *á*-val való szótag következik, éles *a*-vá lesz (*à*)» (Magyar Nyelvészet V. 360). Nyilvánvaló azonban, hogy ez a szabály csak az *àpám, kàszál*-féle szavak esetére talál, de nem volna érvényes az *àrát-tál, màràthàt à tánc, há àszt à nàgy árát*-félék első szótagjaira. Azért sikerültebbnek kell mondanunk Kriza meghatározását: »Jellemző vonás [a keresztúri nyelvjárásban] az úgynevezett hang-attractió v. hangzó-hasonulás, mely szerint a hosszú *á*-val való szótag az előtte levő egy vagy több szótag tompa *a*-ját is élessé teszi, mint: *àpám,**) *hàzáját, làkàdàlmát, pàràpács, hàlál*, stb., e hang-hasonulás hátra- s nem eléfelé történik, de gyakran egy szóról a közvetlen előtte álló szó azonnemű önhangzójára is visszahatást gyakorol, mint: *hàdd lám* vagy *hàllám*; *hàdd lássam* vagy *hàllássam, nàszszájjal* (nagy szájjal).» (Vadr. 550—51).**) Kriza megfigyeléseit még Steuer is kiegészítette egy pontban az által, hogy rámutatott arra, hogy «szótagzáró liquidák előtt néha meg is nyúlik [az *á*] s széles *â* lesz belőle: *âlmát, âmát* ‚almát'.» (Nyr. XXII. 302). De az assimilitió e jelen-

---

*) Kriza az *a* hangot (Budenz példáját követve) még *à* jegygyel jelölte.

**) Megjegyzem e helyen, hogy Kriza egy sorral alább így folytatja: «e szabály a hosszú *é*-jű szókra is kiterjed, de csak akkor, midőn az *é*-vel való szótagot közép *é*-jű szótag előzi meg pl. *szègény, ègyéb, dèrék, tèréfa, szèrént, sèrény, mèénk*, (az ily szók száma csakugyan nem nagy), ellenben a nyílt *e*-jű szótagra nincs e visszaható attractiója az éles *é*-nek, mint: *legény, vetemény, kemény, vereség*». (U. o.) A homoródi nyelvjárásról szólva meg ezt mondja: «Homoród vidékén nincs egy *szègény* is, de van elég *szëgény*.» (Vadr. 558). — Ebből tehát az következik, hogy Kriza szerint az *à—á* hasonulás területén az *é* is valamilyen hasonító hatást gyakorolna az előtte álló *ë* hangra, hogy tehát a keresztúri járásban a *szëgény, ëgyéb, dërék*-féle szavakban nem *ë*, hanem valamely ettől különböző hangot ejtenének. Ez azonban határozottan tévedés. Az *é*-nek se a keresztúri járásban, se Uh. megye egyéb részeiben semmi ilyes hatása nincsen.

ségének megfigyelése és meghatározása még így se kifogástalan, azért ki kell egészítenem még a magam észrevételeivel is.

A főszabályt az én nézetem szerint így lehetne megfogalmazni: *á* hangú szótag előtt minden *a* *ȧ*-vá változik, ha közvetetlenül (más magánhangzóval való megszakítás nélkül) előzi meg. E főszabály azonban több szempont szerint módosul.

1. A vele egy szótagba tartozó *l*, *r*, *j* előtt álló ilyen *ȧ* megnyúlik *á*-vá, pl. *hálgássák*, *álkálmával*, *fárkát*, *ákárták*, *krájcár*, *hájcsák* stb., de megmarad rövidnek *ll* előtt. Pl. *vállás*, *nyiállás*, *hállám* (hadd lám). Steuer határozottan téved, mikor (i. h.) azt hiszi, hogy az ilymódon keletkezett *á* nem szűk, hanem széles ejtésű hosszú *â* (vö. még Nyr. XXXIII. 560), de az már csakugyan kérdéses lehetne, hogy vajjon az ilyen hosszú *á* valóban *ȧ*-ból nyúlt-e meg, vagy pedig e fok kikerülésével hosszú *â*-ból lett. Ez ugyanaz az eset, a melyről már az *ö*-zés tárgyalása alkalmával is szóltunk, s e kérdés eldöntése itt is attól függ, hogy az *á* visszaható assimilatióját, vagy a liquidák nyujtó hatását tartjuk-e régibbnek. (L. erről még alább). Ha az előbbi a régibb, akkor ez volt a fejlődés útja: **hajcsák* > **hájcsák* > *hájcsák*, ha az utóbbi, akkor ez: **hajcsák* > **hâjcsák* > **hájcsák*. E kérdésről különben még szólunk alább.

2. A szabályos *ȧ* helyett néha *ë* hangot találunk köznyelvi *a* helyén. *Király* cz. értekezésemben (Nyr. XXXVI. 414) már idéztem erre nézve a következő Uh. megyei adatokat: *sokëcskáig*, *rëkták*, *ë más embörök*, *csëtára*, *Énlëkával*, *ëpám*, *kommëszáczió*, s azóta még e hármat jegyeztem fel: *ëggyëránsú* (Nagykede), *ëndrás* (= András, Bözöd), tëlán (Gagy). Említett értekezésemben az ilyen *ë—á*-féle eseteket korábbi *a—á*-ból származtattam, de ezt a magyarázatot Wichmann is (Nyr. XXXVII. 199) és Melich is (M. Nyelv IV. 25) helytelenítették, mert szerintük az *ë—á* csak *ȧ—á*-ból keletkezett. Szívesen elismerem, hogy az *ë* az ilyen esetek jó részében (egyebek közt az Uh. megyei adatok esetében is) csakugyan korábbi *ȧ*-ból keletkezett (ennek lehetőségét különben akkor sem volt szándékom tagadni), de fenn kell tartanom azt, hogy ilyen *ë—á* közvetetlenül *a—á*-ból is keletkezhetett. Erre vonatkozó okaimat majd egy külön értekezésben fogom kifejteni, a melyben az *á* hangnak más megelőző magánhangzókra gyakorolt hatását is tárgyalni fogom.

3. Ha az *á* és az *a* között még valamely más magánhangzó is áll, akkor az *a* nem szokott *à*-vá változni, pl. *katonát, hazuttál* stb., de úgy látszik nem akadályozza meg e hangváltozást egy közbül álló *i*. Legalább erre látszanak mutatni következő adataim: *hàrisnyába, mëktàszittàná* (Betfalva), *hàjigálgàttták* (Siménfalva), *nàinnyám* (= nagyanyám u. o., Ujszékely, Szederjes), *tàniccsák* (Martonos), *ànnyinál* (Firtosváralja), *mëgnyálincsák* (Derzs). Ez elég tetemesnek mondható számmal szemben aligha lehet véletlenségnek tulajdonítani, hogy csak ezt az egyetlen egy példát találom jegyzeteimben, a melyben közbülső *o* ellenére is megtörtént az *a* > *à* változás *àszt monták* (Betfalva). (De még ez az egy eset is magyarázható más szempontból is, a hogy alább azonnal látni fogjuk). Hogy a *hàrisnyát*-félékben gyakran megtörténik az *a* > *à* változás, a *katonát, hazuttál*-félékben azonban nem, annak bizonyára csak az az oka, hogy az *i* illabialis, az *o, u* ellenben labialis képzésű.

4. Wichmann György azt az érdekes megfigyelést tette, hogy a moldvai északi csángók nyelvjárásában csak az állandó *á* előtti *a* változik *à*-vá, de a változó *á* előtti *a* nem hasonul. Pl. *dàrázs, kàlász, szàkáll* stb., de *marás, halász, halál* stb. (Nyr. XXXVII. 194). E korlátolt assimilatio okát Wichmann így magyarázza: «Eredetileg természetesen úgy az állandó, mint a nem állandó *á*-nak visszaható asszimiláló ereje volt (*kapa* ~ *kàpál, kasza* ~ *kászál* stb.), mint a hogy áll a dolog az irodalomban található adatokból itélve, az említett magyarországi nyelvjárásokban még most is. A moldvai északi csángó nyelvjárásban általánosítás az *a* javára ott történt, a hol az *á* nem volt állandó (**kapa* ~ **kàpál* > *kapa* ~ *kapál*, **hal* ~ **hálász* > *hal* ~ *halász*, stb.) és így az *à*—*á* hangviszony csak ott maradhatott meg, a hol az *á* állandó volt.» (U. o. 197.) Az assimilatiónak ez a módja Uh. megye területén ismeretlen, de észlelhető itt egy más, velejében ugyanezen okra visszavihető jelenség. Helylyel-közzel t. i. észrevehető az *a* > *à* változás akkor is, ha nem következik utána *á*. Pl. *kàpút, hálgàss nó!* (Etéd), *àszt monták, àpám és àpósom* (Betfalva), *làkott* (Farczád, az idézett gúnyos mondókában), *kàpott, kàptak* (Rugonfalva), *álmáfa* (Csehétfalva), *àz ànnya* (Véczke), *kàsza* (Szenterzsébet), *gàzda* (Siménfalva). Ezekhez hasonló adatokat feljegyeztem már Maros-

Torda vármegye területén is (vö. Nyr. XXXII. 560), és ugyanilyeneket talált VARGA IGNÁCZ is a Felső Őrvidék nyelvjárásában (NyF. IX. 7). E jelenség magyarázatára nézve különösen ezen adatokat tartom nagyfontosságúaknak: *álmáfa, áz ánnya, kásza, gázda.* Valószínűnek tartom ugyanis, hogy legelőször az ilyenfélékben kezdtek ilyen, az általános szabály ellen való *á* hangot ejteni akkor is, ha nem következett utána *á*, és bizonyosnak, hogy ezek belső analógia útján az ilyen ragos alakokból vonódtak el: *álmáfát, áz ánnyát, kászám, kászád, kászája* stb. Ép így idézték elő a *hálgáttál, hálgátták, hálgássák* stb. szabályos alakok a *hálgáss nó!* ejtést és így keletkezett a gyakori *láktál* mellett a *lákott, káptál* mellett a *kápott, kápták* mellett a *káptak.* S minthogy a szabályszerű *á* legtöbbször a szó vagy szólam első szótagjaiban szokott állani, könnyen átcsaphatott ez az illabiális ejtés később olyan szavakba is, a melyekben az *a* után nem is állhat *á*, mint *kapút* stb. (Vö. különösen: *ápám* után rögtön *ápósom*). És nem lehetetlen, hogy az előbbi pontban tárgyalt *hárisnyába*-féle esetek is tulajdonképpen ide tartoznak. Itt tehát szintén általánosításnak, de a moldvai északi csángó nyelvjárásban tapasztalhatóval éppen ellentétes irányú általánosításnak csirái mutatkoznak. Ott (nem állandó *á* előtt) az *a* javára történt az általánosítás (**kapa ~ *kápál > kapa ~ kapál*), itt — ha a nyelvjárás az irodalmi nyelv zavaró hatása nélkül, a nyelvfejlődés természetes útján fejlődhetnék tovább, a mi mai művelődési viszonyaink között persze éppen nem valószínű, a már mutatkozó jelek szerint az *á* javára történnék az általánosítás és lenne a mai *kapa ~ kápál*-ból *kápa ~ kápál.*

A tárgyalás alatt levő *a—á > á—á* jelenség hangtani természetének és történetének magyarázatára nem kell sok szót vesztegetnünk. Már Budenz is helyesen rámutatott arra, hogy e hangváltozás okát az *á* hang visszaható assimiláló erejében kell keresnünk. Csak annyit kell még ehhez hozzá tennünk, hogy ez a hangtani jelenség tulajdonképpen a labiális illeszkedésnek egyik esete. Ezt SZINNYEI vette észre legelőbb (Nyr. XIX. 126) s ugyancsak ő fedezte fel azt is, hogy e hangzóhasonulás az Árpádok korában még köz-magyar sajátság volt (Nyr. XXIV. 153) s az ő föltevését most megerősíti az Oklsz. is, melynek számos adatában az *á* előtti mai *a* hangot az Árpád-korban

következetesen (*o*-val nem váltakozó) *a* betűvel találjuk jelölve.*) Ebből tehát az következik, hogy Udvarhely megye azon területe, a hol az *á*—*á* hasonulás dívik, csak megőrizte az egykoron általános Árpád-kori nyelvállapotot s újabb fejlődés (*á* > *a* hangváltozás) tulajdonképpen a megye területének azon részén történt, a hol e hasonulás (a mai köznyelvvel megegyezően) már nem érvényesül. S e szerint az előbbi 1. pont alatt tárgyalt *hájcsák*, *álmat*-féle esetekben is csak korábbi *á*-ból magyarázhatjuk az *á*-t, nem pedig *â*-ból, mert a hangtörténeti fejlődésnek ez utóbbi foka e z e n a t e r ü l e t e n, a hol még ma is az *á*—*á* dívik, nem is volt meg soha.

Azt a területet, a melyen az *á* megőrizte hasonító hatását, az eddigi kutatók még nem jelölhették meg pontosan. A magyar nyelvészek körében (a marostordamegyei nyelvjáráson kívül) általában Székelykeresztúr vidéke nyelvének jellemző sajátságaként ismerik e hangtani jelenséget. Budenz és Kriza a keresztúri fiszék nyelvjárását jelölik meg ilyennek, Steuer szerint pedig ide tartozik a homoródi járás kivételével a megye egész területe (Nyr. XXII. 252—53 és térk.).**) A valósághoz

---

* Szabó Sándor A magyar magánhangzóilleszkedés cz. tanulmányában (Bpest, 1902, 41. l.) azt állítja, hogy Szinnyei (Nyr. XIX. 126) az egész jelenséget az oláh nyelv hatásának tulajdonította s a maga részéről is azt állítja, hogy «az illeszkedéshez szükséges *á* hang kétségtelenül oláh eredetű e szavakban.» Szinnyei azonban abban a czikkben, a melyre Szabó hivatkozik, egy árva szóval sem említi az oláh hatást s más helyen sem koczkáztatja meg ezt a lehetetlen feltevést, a melynek egyaránt ellentmond mind Árpád-kori helyesirásunk, mind pedig az *á*—*á* | *a*—*á* hangviszony határának az egykori politikai határokkal való alább ismertetendő kapcsolata.

**) Wichmann A moldvai csángó magánhangzók történetéből cz. értekezésének egy helyén (Nyr. XXXVII. 196) ezt mondja: «Steuer Nyr. 22:213 szerint hasonulás útján keletkezett *á* hang a keleti székely Alcsíkban is «hallható», Horger NyK. 31:423 azonban azt mondja, hogy «*á* hangnak az előtte álló *a*-ra se Gyergyóban, se Szentdomokos vidékén, se sehol az egész megye területén asszimiláló hatása nincsen.» Vajjon honnan találta ki Steuer azt az alcsiki *á*-t? Hátha Alcsíkban is úgy van, mint az északi moldv. csángóknál, t. i., hogy az *a*—*ą̂* hangviszony csak egyes szavakban maradt meg?» Hogy honnan találta ki

képest azonban az egyik meghatározás igen szűk területre korlátozza, a másik meg igen kiterjeszti e sajátság határát. Azt a területet, a melyen az *á* megőrizte hasonító hatását, nagyjában úgy jelölhetjük meg, hogy ez a megye nyugati fele és dél-nyugati széle. Északról dél felé haladva a legszélsőbb községek, melyekben az *á—á* még hallható, a következők: Parajd, Felsősófalva, Korond, Firtosváralja, Csehétfalva, Felsőbenczéd, Alsóbenczéd, Szentmihály, Kobátdemeterfalva, Kiskadács, Alsósiménfalva, Betfalva, Székelykeresztúr, Fiatfalva, Szederjes, Muzsna, Derzs, Petek és Zsombor. Az *á* előtti *á* vagy *a* ejtése szempontjából az egész megye területe tehát két élesen elválasztható részre oszlik. A felsoroltaktól nyugatra eső összes községek (még a megye határán túl is) ilyen esetben kivétel nélkül *á*-t ejtenek, a tőlük keletre eső községek pedig *a*-t. Hogy a megyétől nyugatra Maros-Tordában, vagy esetleg más megyékben is meddig terjed az *á—á*, azt egyelőre még nem tudom, de azt a leghatározottabban állíthatom, hogy Zsombor a legkeletibb község, a melynek ilyen a nyelvjárása. Ettől keletre egészen a moldvai csángókig sehol semmi nyoma sincsen az *á—á*-nak.

Ha megvizsgáljuk az *ápám*-féle nyelvjárású községek földrajzi és politikai történelmi vonatkozásait, akkor kiderül, hogy három csoportba tartoznak.

A pálfalvi vízválasztótól északra fekvő községek régente Udvarhelyszékhez tartoztak (ma is persze az udvarhelyi járáshoz tartoznak), holott ennek többi községei (legalább is tízszer annyi számmal) nem ejtik az *á* hangot. E feltünő körülményt az én nézetem szerint eléggé megmagyarázhatja az, hogy e községek, a Korond és mellékvizei mentén feküdvén, a Kisküküllő vízrendszeréhez tartoznak s az ennek rendszeréhez tartozó akár Udvarh., akár M.-T. megye területén levő községek nyelvjárásában még lennebb is jó darabon (Kelementelkéig bezárólag) kivétel nélkül érvényesül az *á* visszaható assimilatiója. Más szó-

---

ezt Steuer, azt persze nem tudhatom (alighanem ezzel is félrevezette valaki), de azt egész határozottan tudom, mert személyes tapasztalatom alapján állíthatom, hogy Csík megye területén egyetlen egy szóban sem maradt meg az *á—á* hangviszony.

val kifejezve tehát azt hiszem, hogy Udvarhely megye ú. n. Sóvidékének első települői ethnikailag nem Udvarhelyszék, hanem Marosszék székely törzséhez tartoztak s bizonyára a Kisküküllő folyásával ellentétes irányban vándorolva jutottak mai lakóhelyükre. Ha ez az akkor még lakatlan terület már az időben is Udvarhelyszék fennhatósága alatt állott, akkor természetes, hogy az új lakók is letelepedésük után e szék politikai és közigazgatási hatalma alá jutottak. De ha a székek szervezése csak azután történt, miután az egyes törzsek már véglegesen le voltak telepedve, akkor e községeket csakis gyakorlati közigazgatási szempontokból csatolhatták Udvarhelyszékhez, és nem Marosszékhez, a hova nyelvjárásuk tanusága szerint tulajdonképpen tartoztak volna. Azért t. i., mert Székelyudvarhely sokkal közelebb esett hozzájuk, mint Marosvásárhely.

A második csoportba tartoznak mindazon községek, melyek az egykori Keresztúr-fiszék (a mai keresztúri járás) területén feküsznek. Kivétel csak Nagy- és Kisgalambfalva, két, az udvarhelyi járással szomszédos határközség. Onnan származó jegyzeteimben semmi nyomát sem találtam az *á—á*-nak. Mikor ez tanulmányom e részének kidolgozása közben feltűnt (minthogy a keresztúri járáshoz tartoznak, elvárná ugyanis az ember, hogy itt is meglegyen), kérdést intéztem ez iránt Beke Albert nagygalambfalvi igazgató-tanító úrhoz s ő 1909 jan. 11-én kelt szíves válaszában megerősitette negativ tapasztalatomat. Hogy miért nem egyezik e ponton a politikai és nyelvjárási határ, annak még eddig nem tudtam nyomára akadni. Valószínű, hogy e második csoport is ethnikailag tulajdonképpen Marosszék székely törzséhez tartozik s hogy csak akkor került az udvarhelyi székelység közvetetlen szomszédságába, mikor ennek nyelvjárásában már be volt fejezve az *á—á* > *a—á* változás. Ezt nemcsak abból következtetem, mert az *á—á* közös sajátsága szorosan összekapcsolja Keresztúrfiszék és Marosszék nyelvjárását, hanem főleg abból, hogy az *á—á* | *a—á* határvonala (az előbb említett pont kivételével) fedi a Keresztúrfiszék és Udvarhelyszék közötti politikai határt. Úgy látszik tehát, hogy az e csoportbeli községek első székely telepesei egyszerre, egy tömegben vándoroltak be Marosszék felől mai lakóhelyükre s hogy éppen ezért kaptak a fiszék keretében bizonyos politikai és közigazgatási

önállóságot. E csoport nyelvjárását ma ugyan ketté osztja az *ë* | *ö* határvonala, de mivel ez csak hegygerincz, tehát földrajzi határ mentén halad, nem pedig politikai határ mentén, mint az *á—á/a—á* határa, azért ez csak későbbi fejlemény eredménye lehet. Joggal feltehetjük tehát még azt is, hogy az első települők nyelve még tisztán *ë*-ző volt s az *ö*-zés, a Nagyküküllő völgyében keletkezve, csak később hatolt mind jobban a fiszék belseje felé, mert még máig is csak a közepén végighúzódó vízválasztóig tudta meghódítani a széknek minden jel szerint egykor egységes nyelvjárását.

A harmadik csoportot a megye délnyugati széle mentén fekvő Szederjes, Muzsna, Derzs, Petek és Zsombor alkotják. Ezek ma ugyan mind Udvarhely megyéhez tartoznak, még pedig az első kivételével, mely ma a kereszturi járáshoz van csatolva, a homoródi járáshoz, melynek egyéb községeiben ismeretlen az *á—á* hangviszony, de régebben csak Muzsna és Derzs tartoztak Udvarhelyszékhez Szederjes és Petek, Felső-Fehérhez, Zsombor pedig felében Felső-Fehérhez, felében meg Kőhalom-székhez tartozott s csak az 1877. évi I. t.-cz. 2. §-a csatolta őket Udvarhely megyéhez. Az *a—á/á—á* határvonala tehát itt is megegyezik, persze nem a mai, hanem az ennél fontosabb eredeti politikai határral.*) Szabályellenes csak Muzsna és Derzs esete. Nyelvjárásukból ítélve ezek is aligha az első telepítés óta tartoznak Udvarhelyszékhez.

A magánhangzóknak a palatalisok és gutturalisok rendje szerint való illeszkedése, mint a magyar nyelvjárásokban általában, Udvarhely vármegye magyar nyelvjárásában is valamivel erősebben nyilvánul, mint a köznyelvben. Minthogy azonban nem jelentkezik bennük határozott szabályba foglalható törvényszerűség, azért a reá vonatkozó elég nagy számú, de mégis csak szórványos adatokat (pl. *máįsztor*, *doszka* stb.) ez alkalommal nem akarom egyenként tárgyalni. Sok szóban ugyanis meg-

*) Az egykori Fehér megye roppantul szétszórt magyar községeinek nyelvjárási viszonyait még csak csékély részben ismerem. Annyit már látok, hogy az *á* assimiláló hatása nem mindenütt érvényesül, de hogy ez a kétféleség milyen földrajzi vagy történelmi kapcsolatok szerint igazodik, azt eddig még csak homályosan sejtem.

teremtette (esetleg megőrizte) a nyelvjárás a hangrendi egységet, sok szóban meg nem, a nélkül, hogy ebben a tekintetben valamilyen szabályszerűséget lehetne észlelni. Egy esetet mégis külön ki akarok emelni azért, mert külön hangot hozott létre a székely hangrendszerben, t. i. a FUF.-féle *á* hangot, a melyről jelen értekezésem fonétikai részében, a köznyelvben ismeretlen magánhangzók tárgyalása során már megemlítettem, hogy csak egyetlen egy szóban hallható. Ez az egy a *templom* szó.

A *templom* szót Erdélyben (s úgy látszik a köznyelvben is) általában nem zárt *ë*-vel, hanem nyílt *e*-vel ejtik. Ebből a nyílt *e*-vel való ejtésből keletkezett hangrendi illeszkedés útján a *taplom* alak, mely a MTsz. adatai szerint a palóczságban és a székelységben fordul elő. Ha ugyan valóban keletkezett, mert én ezt a *tamplom* alakot sohasem hallottam (kételkedem is benne, hogy a Székelyföldön csakugyan megvolna). Annál gyakrabban hallottam azonban a *tämplom**) ejtést. A MTsz.-ban ez az alak még nincsen meg, de én már közöltem Halmágyról (NyK. XXXI. 377) és azóta még Szabó Dezső is közölte Csíkszentdomokosról (Nyr. XXXII. 271), Erdélyi Lajos pedig Háromszékből (NyK. XXXVI. 328) s azt hiszem a régibb székely közlők *tamplom* írása sem egyéb, mint ennek tökéletlen átírása. Ezen *tämplom* alakból már most Udvarhely megyében és egyebütt is a Székelyföldön a hangrendi illeszkedésre való törekvés alapján egy *tą̈mplom* alak keletkezett. (A nálunk dívó nagyolt fonétikai átírásnak elvei szerint ugyanis *ą̈*-val kell jelölnöm a szóban forgó FUF.-féle *á* hangot). Az *ą̈*-t tehát a hangzóilleszkedés törvénye teremtette meg és pedig azért ezt, mert a mélyhangúak sorában ez áll legközelebb az *ä*-hez. (Vö. a fönnebbi magánhangzó-táblázatot.) Megengedem, hogy ebből a *tą̈mplom* alakból a hangsúly hatása alatt néha talán *támplom* ejtés is keletkezhetik (bár én ez utóbbit sem hallottam soha), de ez mindenesetre csak igen ritka alak lehet s a MTsz.-ban és egyebütt is található sok *támplom* jelölés a valóságban legtöbbször bizonyára csak e *tą̈mplom* ejtés tökéletlen átírása lesz.

Az *ä*-ből úgylátszik néha független hangváltozásképpen is

*) A nálunk eddig szokásos *é*, *ę́*, vagy *ę* helyett mint czélszerűbbet ajánlom e hangra a FUF. *ä* jelölését.

ą̈ keletkezik. Ebdélyi u. is azt mondja egy helyen, hogy az *ä* hang az alsósepsi nyelvjárásban «efféle szavakban, mint: ‚nem', ‚templom' (csaknem így: *nám, támplom*) hallható... s érdekes, hogy különösen sepsiszentgyörgyiek beszédében járja (innen ‚sápsiszángyőrgyiek')» (NyK. XXXVI. 327—28). Ezen *nąm* és *sąpsiszą̈ngyőrgyiek* (semmiesetre sem *nám* és *sápsiszángyőrgyiek*, a hogy az i. h. olvassuk) *ą̈* hangja csak független hangváltozás útján keletkezhetett, hiszen illeszkedésre itt nem lett volna semmi ok s ennek lehetősége könnyen megengedhető, mert az *ä* és *ą̈* hangok képzése helye a lehető legközelebb esik egymáshoz.

Magáról az *ä* hangról, ezen *ą̈* hang elődjéről, valamint hosszú párjáról, az *â*-ről, már csak kevés mondani valóm van. Általában véve elég ritkán hallható, jóval ritkábban mint Halmágyon (vö. NyK. XXXI. 377, 379) s úgy látszik a megyének inkább csak északi és keleti vidékein, a nélkül azonban, hogy földrajzi határairól valami határozottabbat állíthatnék. Sűrűbben csak a *tämplom, tä, näm* és *nä* szavakban ejtik. Más szavakban csak elvétve, itt-ott észlelhető és minden esetben váltakozhatik a rendes nyílt *e*-vel. Ebből egyúttal arra is következtethetünk, hogy belőle keletkezett *e* > *ä* hangváltozás útján. A hosszú *â*-t csak az egy *gyâ̈rmëk* vagy *gyâ̈rmök* szóban figyeltem meg néhányszor.

Már jóval több mondani valóm volna az udvarhelymegyei kettőshangzók használatáról. De minthogy e fontos kérdés részletesebb tárgyalást is érdemelne, a melynek teljes anyaga azonban jelenleg még nincsen birtokomban s minthogy ezzel kapcsolatban még több más dologról is szólni szeretnék, azért mindezt fenntartva magamnak egy későbbi tanulmány számára, egyelőre csak a következőknek rövid közlésére szorítkozom.

Az *ëi̯, ôu̯, ő̈ü̯* kettőshangzók Udvarhely megye egész területén hallhatók. Közepe táján és észak-keleti szélén még teljes erejükben dívnak, a délnyugati széleken fekvő községekben azonban már nagyon ritkulnak. E tájon tehát ú. l. már kihalóban van a diftongizálás. Hangtörténeti szerepükre nézve bizonyos, hogy általában a nyíltabb eredetű *é, ó, ő* hangok helyén állanak (s nem a zártabbak helyén, a hogyan Steuer állította), de feltünő, hogy igen sokszor hallhatók (különösen az *ëi̯*)

olyan szavakban is, a melyekben eddigi tudomásunk szerint zártabb eredetű hang van, egyszer-másszor meg viszont nem ejtenek kettőshangzót ott, a hol az *é* nyíltabb eredetű. Minthogy ma még nem tudnám pontosan fölsorolni és külön-külön csoportosítani az összes eseteket, a melyekben a hosszú *é, ó, ő* hangokat vagy a megfelelő kettőshangzókat ejtik, azért egyelőre épen csak megemlítem e tetemesnek lászó eltérést. S szintén csak megemlítem egészen röviden azt is, hogy az *ei̯* sokszor széles *ê*-vé fejlődött tovább, pl, *ên, jêg, kêt, hêt, rêcêk, csürkêk* stb. s hogy az *ou̯* kettőshangzónak hangsúlyos szótagban *au̯* vagy *ao̯* mellékalakja is van, pl. *sau̯ jau̯, tau̯, vau̯t* vagy *vao̯t, bau̯tos* vagy *bao̯tos* (boltos), stb. Sőt néhány Tibódról való adatban (a biztos megfigyelés jeléül kétszer aláhúzva) hosszú *â*-val is találom ezt jegyzeteimben megjelölve.

A magánhangzók törvényszerű változásai sorában még egy jelenségről kell szólnom, t. i. a liquidák előtt álló magánhangzók meghosszabodásáról. E jelenséget is, mint annyi mást, Kriza észlelte és ismertette legelőbb. Az övé tehát az érdem, hogy ráirányította a nyelvészek figyelmét, de ugyancsak az ő tekintélye egyszersmind az oka annak is, hogy ma sem ismerjük még a maga igaz valójában. Minthogy e jelenség meglehetősen bonyolult és Erdély más-más vidékein nyelvtörténeti fejlődésének különböző fokozatain észlelhető, azért legczélszerűbb lesz, ha ezen történeti fejlődése rendjén igyekezünk megismerkedni előbb a magánhangzókon, aztán a liquidákon végbement változásokkal.

A hol csak megfordultam eddig az egykori Székely-földön és a vele határos magyar területeken, mindenütt észlelhető volt a liquidáknak e nyujtó hatása. Több más magyar nyelvjárásból is közölték már e sajátságot, sőt Zolnai valószínűvé tette (Nyr. XII. 327), hogy a régi nyelvben is általános volt. Éppen azért igen régi nyelvállapot megőrzésének kell tartanunk azt, hogy az erdélyi magyar nyelvterületnek egy kis pontján, a szebenvármegyei szakadáti nyelvjárásszigetben még máig is ilyen ejtés hallható: *volt, volna, zöld, föld, tiltani, falba, erdő* stb.

Ezen kétségtelenül eredetinek vehető nyelvállapot továbbfejlődésének első fokozata az, hogy a magánhangzó megnyúlik, ha vele egy szótagba tartozó *l, r, j* következik utána. Pl. *mé csâlt meg* és *nem csalom mëg; mikór vót?* és *mikor a...;*

zsëndészëg (< zsëndêjszëg) és *zsëndëjës*. A magánhangzó megnyúlásának ezen törvényszerű korlátját, t. i. a liquidának és a megelőző magánhangzónak ugyanegy szótagba való tartozásának föltételét, KRIZA még nem vette észre. Ezt először KUNOSS állapította meg (Nyr. XII. 116), de utána (lehet hogy függetlenül tőle) megemlíti már STEUER is (Sz. NyH. 10 és Nyr. XXII. 214). Azon további korlátozást azonban, hogy a magánhangzó még akkor is megőrzi rövidségét, ha geminált *ll* következik utána, nemcsak KRIZA, hanem még STEUER és ERDÉLYI sem vették észre. Már pedig a Székelyföldön (s alighanem másutt is) ez határozottan így van. Mikor ezt ERDÉLYInek a háromszéki nyelvjárásról írott értekezése bírálatában (NyK. XXXVII. 321) néhány példa (egyebek közt: *szöllő*) kíséretében megemlítettem, ERDÉLYI erre mindössze csak annyit válaszolt, hogy: «a szöllő *szőllő* — és nem úgy mint ő [már mint én] jelöli a Nyr. 1907 szept. füzetében is!» (NyK. XXXVII. 331). Ez ugyan az egész hangtani jelenségnek nagyon is óvatos czáfolása, de a czáfolás még ebben az egyetlen egy megkoczkáztatott esetben is — «minden alapot nélkülöz», mert a *szőllő* szónak ezt a rövid *ö*-vel való ejtését nem egyszer, de talán százszor is megfigyeltem Brassóban is, meg mindenfelé a Székelyföldön is, és megfigyelheti éppen így akárki más is, csak legyen hozzá kedve és képessége. A geminált *ll* előtt álló magánhangzóra vonatkozó, i. h. már említett példák bizonyító erejét udvarhelymegyei jegyzeteimből most még a következő adatokkal támogathatom: *fillér, pazillás* (pazarlás), *átillet; süllög, bücsülletös, kakas-üllő; ullet (< úgy lëhet*, határozószó, a. m. talán), *dulló* (szolgabíró) *hullott, kinyullott; pelleködik, fellebëzni; ölleni* (őrölni), *szöllő, böllér, völlöget, tölleszt, töllem, tölled* stb., *belöllem, belölled* stb. *Küköllő, vetöllő, lehöllet; kollátójja, olló, kecskolló; ellopták, étellel; hallám (< hadd lám), hallottam, fülem hallattyára; vállás, nyilállás.**) A föltétlenül hiteles adatoknak e hosszú sora ellen azt hiszem hiába való a puszta tagadás. Kiderül belőlük, hogy bármilyen nyelvállású és akár hangsúlyos, akár hangsúlytalan helyzetben van a magánhangzó, az ilyenkor mindig csak rövid. S minthogy az *úgy*

*) Különösen tanulságosak ez utóbbi állandóan rövid *á*-val ejtett alakok az *álmát, lákádálmát*-félékkel szemben.

lëhet > *ullet*, *súrlás* > *sullás*, *tőlem* > *töllem* stb. példája a geminált *ll*-nek valóságos hangrövidítő hatásáról tanuskodik, föltehetjük, hogy más esetekben az eredeti rövidség megőrzése is ugyancsak ennek az *ll*-nek tulajdonítandó.*)

Mikor Erdélyi említett értekezésének bírálatában (i. h. 321.) a geminált *ll*-nek a megelőző magánhangzóra gyakorolt hatásáról szóltam, akkor megjegyeztem azt is, hogy ugyanilyen *r*-nek s *j*-nek és az előttük álló magánhangzónak viszonyát még nem volt alkalmam eléggé megfigyelni s azért e tekintetben tartózkodtam bármely vélemény nyilvánításától. A legutóbbi két nyáron végzett udvarhelymegyei tanulmányútjaim folyamán tehát különösebben érdeklődtem ez iránt és sikerült legelőször is megállapítanom azt, hogy a geminált *jj* előtt álló magánhangzó igenis megnyúlik. Tehát pl. *kűjjel* (kívül, de *kűjel* is), *újjos*, *őjje meg*, *pörőjjetök*, *kollátójja* (korlátolja), *bâjjál*, *hêjjêl* stb. A geminált *rr* előtti magánhangzó is megnyúlik (csak egyszer észleltem *varrottam* és egyszer indulatos beszédben az *örrökké* ejtést) pl. *bârró* (balról), *vârrani*, *szêrre* (rendre, sorban) *kêrrëg* (a m. kerregő, nyöszörgő, hangot ad; tyukról), *ökőrre* stb. De talán még gyakoribb az az eset, hogy az *rr* ilyenkor megrövidül és elveszti geminált-ságát pl. *ëccêre* vagy *ëccére* (egyszerre), *órom*, *órod*, *fórás*, *fóró*, *mikóra*, *êre*, *âra*, *vârott tâlpú*.**) A fejlődés

*) A köznyelvi *szőllővel* vagy *szőlővel* szemben a székely *szöllő* valószinűleg szintén eredetibb nyelvállapotot őrzött meg. Vö. *Edlelmes* szn. és *ellik*, *hadlaua* > *hallá*, *vadlani* > *vallani*, *üdleni* > *ülleni*, szl. *vidla* > *villa*, szl.-ol. *šidla* > hétf. csángó *silla* : *ár* és így tör. **jidläk* > m. **szödlő* > szék. *szöllő*. (Nyr. XXXII. 233, MNy. III, 358 és Melich szíves közl.).

**) A geminátáknak a megelőző magánhangzóra gyakorolt hatását érdemes volna tüzetesebben is megvizsgálni, mert feltünő pl. az, hogy *s*-hez és *zs*-hez assimilálódott *l*, *r* előtt már ismét rövid a magánhangzó, pl. *tussó*, *kossó*, *nyessen*, *Pëzzsi* (Erzsi), *a dëzzsiek* (derzsiek), *pözzs* (pörzs, Vadr. 552. Ez utóbbi adatnak helyességében különben kételkedem egy kissé. Alighanem csak Kriza vonta el a *pözzsől*, *mökpözzsől*-ből). Megjegyzendő, hogy Kriza szerint ú. l. geminált *jj* is megrövidülne. Vö. «ájj ... inkább terpedten hangzik: á'j; szájj le = szá'j le; hejj = hêj; *hejjëtt* = *hêjett*; *hujjatok* = *hûjatok*; *teljes* (az irodalmi nyelvben) = *têjes* (közönségesebben csakugyan *tejes* mind Háromszéken, mind Kfszéken).» (Vadr. 551).

menete tehát ebben az esetben a következő volt: röv. voc. + *rr*, hosszú voc. + *rr*, hosszú voc. + *r*.

Arra a kérdésre, hogy miért gyakorolnak a liquidák a megelőző magánhangzóra nyújtó hatást, eddig tudtommal csak BALASSA próbált felelni, még pedig a következőképen: «A két folyékony mássalhangzó (vagyis zöngehangok) *l*, *r* és a félhangzónak nevezhető *j*, miután erősen zöngés természetüknél fogva legjobban hasonlítanak a magánhangzókhoz, majdnem diphthongusnak nevezhető kapcsolatot alkotnak velük és a hosszú magánhangzókat különben is kedvelő vidékek az ily helyzetben álló rövid magánhangzókat megnyujtják.» (Magy. Nyelvj. 116.) Én ezt a magyarázatot több oknál fogva nem tartom elég valószínűnek s inkább GOMBOCZnak a magyar hangok időtartamának vizsgálata körül végzett kutatásaiban vélek az igazi okra nézve némi útmutatást találni. Az ő kisérleti vizsgálatai ugyanis (vö. Nyelvtud. II. 96. l.-ján közölt táblázatot) kiderítették azt, hogy a magyar nyelv rövid magánhangzói m á r a k ö z n y e l v b e n i s l e g h o s s z a b b a k n a s a l i s o k é s l i q u i d á k e l ő t t. Igaz, hogy ez még csak egy puszta ténynek megállapítása, a mely egymagában még nem ad semminemű felvilágosítást e ténynek hangphysiologiai okáról, de föltehetjük, hogy ez az előttem egyelőre ismeretlen ok némely nyelvjárásban (így a székelyben is) erősebben működött, mint a köznyelvben s így észrevehetőbbé vált a liquidák nyújtó hatása.*) A geminatáknak a megelőző magánhangzóra gyakorolt különböző hatása tekintetében GOMBOCZ vizsgálatainak eddig közölt eredményei még nem adnak semmiféle útbaigazítást.

Áttérhetünk már most annak a második kérdésnek tisztázására, hogy milyen a liquidák előtti magánhangzók időtartama és nyelvállása.

Megemlítettem már, hogy KRIZA még nem szól a liquidatiónak e kezdő fokáról s hogy ezt nyelvészeti irodalmunkban KUNOSS ismertette először (Nyr. XII. 113). Ő a liquidák előtti magánhangzók időtartamát, még nem határozza meg közelebb-

*) De viszont felmerülhetne itt az a jogos kérdés is, hogy miért erősbödött ez a hatás csak a liquidáknál és miért nem a nasalisoknál is?

ről, hanem csak annyit mond róluk, hogy megnyúlnak. Csak egész általánosságban megnyúlásról beszél Steuer is korábbi dolgozataiban, de addigi hangtani kutatásait mintegy megrostáló és összefoglaló utolsó értekezésében már azt mondja, hogy az ilyenek csak félig hosszúak, tehát valamivel rövidebbek, mint a köznyelvi hosszú magánhangzók (Nyr. XXII. 298). Ugyanezt mondja ő utána Erdélyi is. (Szerinte ugyanis csak «pótlónyújtás» esetén áll teljes hosszú magánhangzó). Én azonban hosszas figyelgetés után arra a meggyőződésre jutottam, hogy egyik vélemény se helyes, mert hangsúlyos szótagban, legalább ma, mindig a köznyelvi teljes hosszúságra nyúlik meg a liquidák előtti rövid magánhangzó, hangsúlytalan szótagban azonban gyakran ú. l. valóban csak félig hosszú az ilyen magánhangzó. (Vö. NyK. XXXVII. 322.) *)

A liquidált magánhangzók minőségéről is eltérő az eddigi írók véleménye. Kunoss azt mondja, hogy az *a, e, o* és *ö*-ből (az *ë* tudvalevőleg hiányzik a debreczeni nyelvjárásból, a melyre Kunoss megfigyeléseit alapítja) széles, az *i, ü, u*-ból pedig szűk ejtésű hossszú hangzó lesz (Nyr. XII. 116).**) Steuer eleinte azt állította, hogy minden liquidált magánhangzóból széles ejtésű hosszú hang lesz, de utóbb ú. l. észrevette Kunoss megszorítását, mert később ő is odamódosítja állítását, hogy *l, r, j* előtt mindig csak a rendes szűk ejtésű hosszú *í, ű, ú,* hangok keletkeznek (Nyr. XXII. 302.) Hogy mi a véleménye ebben a tekintetben Erdélyinek (vö. NyK. XXXVI. 325 s. köv. l.), azt igen nehéz pontosan megállapítani. Egy cseppet sem világos magyarázatai, majd egy csomóban közölt, majd meg az egyes tájszólások leírásánál elszórt példái, de leginkább csak hangjelölése alapján hosszas fejtörés után a következőket sikerült megsejte-

*) Wichmann a moldvai csángó nyelvjárásról írott két értekezésében (Nyr. XXXVII. és MNy. IV.) szintén csak félig hosszúnak jelöli e magánhangzókat hangsúlyos szótagban is. Lehet, hogy ott, egy könnyen feltehető régibb nyelvállapot megőrzéseképpen csakugyan ilyenek, de a Székelyföldön az én legjobb meggyőződésem szerint úgy áll a dolog, a hogy fennebb előadtam. Megjegyzem különben, hogy Wichmann még geminált *ll* előtt is ilyen félig való hosszúságot jelöl.

**) Példái között azonban ilyen jelölést is találunk: *dīj, szīj, szűrke, fürge, fül, sül* stb.!

nem. Szerinte a liquidák előtt minden magánhangzó lehet széles ejtésű, pl. *bâj, hêjj, gondôl, kôrte* XXXVI. 326, *fëcsérêl* 329, *fedîl* 331, (ez tehát Steuer régibb álláspontja; Kunossnak és Steuernek az *í, ű, ú*-ra vonatkozó megszorítása ú. l. elkerülte figyelmét), de lehet szűk ejtésű is, pl. *gyümőlcs, dőjt, rójt, kigondól* 328, *bór* XXXVII. 331, csakhogy mikor az egyik és mikor a másik, azt nem árulja el. Széles ejtést jelöl pótlónyújtás esetén is: *āra, szō* [t. i. > **szöv*] XXXVI. 326, *âval**) 325, de ugyancsak pótlónyújtás esetén jelöl szűk ejtést is: *túsó, tanúsz* [?] *kűső, kerűsz* [?] 327, *vót, tód, ződ, főd* 328 s ez esetben is az olvasóra bízza annak kitalálását, hogy mikor ilyen és mikor olyan az ejtés.

E különböző állításokkal szemben az én véleményem a következő.

A felső nyelvállású magánhangzókról már Kunoss és Steuer is elismerték, hogy ezek a liquidák előtt is mindig szűk ejtésűek s én ebben a tekintetben teljesen az ő nézetükön vagyok, tehát azt állítom, hogy *fedîl*-féle ejtés a Székelyföldön sohasem hallható. Az alsó nyelvállásúaknak, az *a, e*-nek liquidák előtt megnyúlt alakjai, pl. *fâlba akârnak, âjtó, êlmënt, kêrbe, mëgvêrték felêjtëtte* stb., épen olyanok, mint a köznyelvi *âra, êre, mêre*. Már pedig ezekben az *â, ê* határozottan szűk ejtésű hosszú hang.**) De már a középső nyelvállásúak ily úton megnyúlt alakjainak kérdése kissé másképen áll.

---

*) Ez ugyanis Erdélyi szerint pótlónyújtásos székely alak! Szerintem azonban se nem székely, se nem pótlónyújtás. Ha léteznék, akkor csak az *a* mutató elemből származó székely *aval*-ból keletkezhetett volna, nem pedig az ott ismeretlen köznyelvi *avval*-ból. Tehát legfeljebb hangsúly következtében való megnyúlásról, de nem pótlónyújtásról lehetne szó.

**) Erről könnyen meggyőződhetünk, ha többször egymásután kiejtjük az *âra* vagy *êre* szót s azután lassanként kihagyjuk az *r*-et. Így közvetetlenül egymásután ejtve az *â-a, ê-e* hangokat, izomérzetünk rögtön elárulja, hogy e két hang között nemcsak időtartambeli különbség van, hanem hogy az elsőnél a nyelv hátának középső része valamivel magasabbra emelkedik, mint a másodiknál. A székely *fâlba, kêrbe* szavakkal végezve e kisérletet, kiderül, hogy a liquidált *â, ê* is szűk, nem pedig széles ejtésű hang.

Hogy a *szêrte, ëccêrre, fêlmënt, përêlnek*-féle esetekben széles *ê* hangot ejtenek, azt észrevettem mindjárt akkor, mikor a székely nyelvjárásokkal foglalkozni kezdtem, és ilyen esetekben sohasem is jelöltem mást, mint *ê*-t. Az *o, ö*-ből azonban az én meggyőződésem szerint szűk *ó, ő* lesz. Bizonyos vagyok benne, mert számtalanszor figyelgettem az ilyen eseteket, hogy az *órvos. fórgott, őrdög, tőtöget* stb., székely ejtésében az első magánhangzó szűk. Ilyen rendesen még hangsúlytalan szótagban is, de megengedem, hogy ilyen helyzetben (bár elég ritkán s úgy látszik éppen a félig való hosszúsággal kapcsolatban) hallható néha félig hosszú széles ejtésű *ô ô* is.*) Hogy nyelvtörténetileg hogyan viszonylanak egymáshoz a hangállapotnak e különböző fokai, arról alább szólok.

A liquidatio jelenségének ezen első fejlődési foka, a melyet az eddigiekben meghatározni igyekeztem, ma már nincsen meg sehol a Székelyföldön, mert még ott is, a hol legkezdetlegesebb állapotban van, tehát Csík, Háromszék és Brassó megyékben és Udvarhely megye dél-keleti sarkában, már kiesik bizonyos esetekben az *l*. Azon szavak, a melyekben az *l* állandóan kimarad a következők: *kűd, túsó* (de *tussó* is); *főd, ződ, kőt* (kelt és költ), *tőt* (tölt), *őt, őtözik, nyóc, póc, ócsó, fót, fód, fódoz, tód, tódozgat, ód, ódoz, ódal, ót, vót, vóna, mëkhót; ágya* (áldja, Vadr. 551), *mána, páca, áruha* (gyermekek állkendője,

*) A háromszéki nyelvjárás bírálatában ERDÉLYIvel szemben azt mondtam, hogy «a Székelyföldön nincs más közhasználatú széles ejtésű hosszú hangzó, mint az *ë*-nek hosszú párja.» (NyK. XXXII. 323.) Erre ő a következőt válaszolja: «Tehát affélék is, mint *görbe* és *gödörbe* liquidált alakok is, úgy ejtődnének szerinte [már t. i. szerintem] nemde Alsósepsiben, mint Budapesten a *kőr*, a «*kőrút*»-ban és «*kőruti* villamos»-ban? Persze, ha csak papiroson kell ezeket eredeztetnünk és ejtenünk, könnyű; de mást mond ott lent az élet: *gőrbe, gödőrbe.*» (U. o. 331.) A papiroson ejtett hang ugyan nagyon érdekes lehet, de még érdekesebb az, hogy ERDÉLYI, csakhogy engem cáfolhasson, leczáfolja a saját maga korábbi állítását is, hogy: «itt [t. i. Alsósepsiben!] ezek is szűk ejtésűek mindig... Pl. *kigondól...*, *rójt...*, *gyümőlcs, dőjt...* stb.» (XXXVI. 328.) Ilyenek még ugyancsak ő nála: *zérgettyű* 330, *gyértya, embér* 331).

pártedli), *kiát*, *félvát*.*) (Elmaradoz azonban az *l* ezen állandó eseteken kívül néha már némely más szóban is). Ezekből az adatokból arra lehet következtetni, hogy az *l* legelőbb olyan tőszótagokban kezdett kiesni, melyekben vele egy szótagba tartozó *d* vagy *t* következett utána, pl. *kűd*, *kűcc*, *kűdnek*, *föd*, *fődre*, *fődben*, *vót*; a belső analogia hatása alatt aztán csakhamar olyan esetekbe is átterjedt az *l* nélküli alak, a melyekben e hangtani föltétel hiányzott, pl. *kűdi*, *kűdöm*, *födön*, *födes*, *rótam*, *vótál*, *vóna*; végül elégséges volt kieséséhez egymagára a hangsúlyos magánhangzó után való helyzete is, pl. *túsó*, *mána*. Ilyen fokon keletkezhetett az a *szógál* alak is, melyet a Háromszék megyei Szászfaluban hallottam (Nyr. XXXVI. 326), sőt Erdélyi még olyan adatokat is közöl Háromszék területéről, a melyekben már hangsúlytalan helyzetben is kiesik az *l*: *tanúsz*, *kerűsz* (NyK. XXXVI. 327).**)

A liquida kiesésében mutatkozó ezen fokozatosság különben nemcsak az *l*-re vonatkozik, hanem általános érvényű szabály, s az *r*, *j*-re való érvényessége csak azért maradt eddig észrevétlen, mert kevés ilyen eset van, a melyben megnyilvánulhat. Azt tapasztaljuk pl., hogy a valamivel régibb *lőjt* (lejt) ma már az egész keleti székelységben is *lőt* (ú. l. a *gyút*, *gyűt*, *nyút*-félék is ilyenek) s hogy *mert*-ből és *mért*-ből is már *met*,

---

*) Néhány esetben, ú. l. mindig csak jelentésmegoszlással kapcsolatban, más irányban történt a fejlődés. Pl. *mëkhót* (mint állítmány), de *hótt* embër; *mëktőti* a poharat, de a pohár *mëktőtt*; *êlkőti* a pénzt, de *járt-kőtt* (világlátott) fejérnép; *fëlőti* a ruháját, de ëggy *őtteje*; *félvátani* a pénzt, de *váttig* folyton, egyre). Azt hiszem, hogy még más ilyen kettős fejlődésű példák is vannak, de még nem tudtam őket összeállítani. Más esetekben meg ú. l. *lt* > *jt* > *tt* fejlődés is történt. Pl. *félt* > *féjt* > *fétti*.

**) Én Háromszék területén sohasem vettem észre az *l*-nek ilyen esetekben való elmaradását, de azért természetesen még nem állítom, hogy Erdélyinek ezen adatai föltétlenül hibásak, mert lehetséges, hogy legelső nyomai a fejlődés azon további fokának, a melyet e jelenség Udvarhely megyében már csakugyan el is ért. Ő azonban az én jóval valószínűbb, mert hangsúlyos helyzetű *szógál* közlésemre (s még néhány másra, a melyeket vagy nem hallott, vagy nem vett észre) debreczeni módon egyszerűen azt mondja, hogy — hiba! (Vö. NyK. XXXVIII. 189).

mét (*mett*, *métt* is) lett. A további szótagokban, hangsúlytalan helyzetben, még megőrzi a keleti székely nyelvjárás az *r*, *j*-t (csak az *-ért* ragban marad el mindenütt az *r*, de nyilván csak a *mét* hatása alatt). Ez tehát a mellett szól, a minek alább még egyéb bizonyítékát is látni fogjuk, hogy a liquidatio folyamata az *l*-es szótagokban kezdődött s csak később terjedt át az *r*-es és *j*-s szótagokra is.

Az *l* kiesésének módjára nézve STEUERnek az a véleménye, hogy előbb redukálódott s csak azután tünt el teljesen. Azt állítja nevezetesen, hogy «a pótlónyújtásos *ê*, *ô*, *ô*... a székelység nagy részében még ma is *ê*^{e}, *ô*^{e}, *ô*^{e} alakban járatosak.» (Nyr. XXII. 302.)

Magát, a magyarázatnak e módját, a melyet az előbb mondottak alapján természetesen az *r* és *j* kiesésére is alkalmaznunk kellene, nem lehet föltétlenül helyteleníteni, mert hangphysiologiai lehetetlenség nincsen benne. A nehézség csak az, hogy helyességét nem lehet ténybeli adatokkal támogatni. Én ugyanis kénytelen vagyok STEUERnek azon állítását, hogy a székelységben ilyen redukált *l*-es *vólt*, *föld*, *fêlmënt*-féle ejtések még ma is hallhatók, legalább a hangsúlyos szótagra nézve, a leghatározottabban tagadni. Hangsúlytalan szótagban, a hol pedig a székelység nagy részében épen a mi időnkben van elmaradóban az *l*, *r*, *j* sem vettem észre soha ilyen átmeneti reductiót, bár másrészről meg kell engednem azt is, hogy miután Steuernek e feltevéséről csak mostanában szereztem tudomást, talán el is kerülhette figyelmemet e jelenség éppen azért, mert nem is gondoltam rá s így a helyszínén nem figyeltem rá különösképpen. Meg is engedve azonban ez eshetőséget, végeredményben ma mégis hajlandóbb vagyok azt hinni, hogy a liquidák egyszerre, minden átmenet nélkül estek ki.

Ilyen állapotban van tehát ma a liquidatio folyamata az egész keleti székelységben, és még Udvarhely megyében is egészen a községek e soráig: Oláhfalu, Márefalva, Fenyéd, Betlenfalva, Lengyelfalva (Székelyudvarhelyt és a vele egyesített Szombatfalvát és Felsősiményfalvát ugyanis, mint városi keveréknyelvjárást, figyelmem kívül hagyom), Farczád, Hodgya, Bikafalva, Bögöz, Magyarós, Nagygalambfalva (a közbeneső Magyarfeleknek oláh a lakossága) és Szederjes. E községekben és Ud-

varhely megyének tőlük északra és nyugatra fekvő többi községeiben már jóval előbbre haladott a liquidatio folyamata.

A politikai és földrajzi viszonyok szempontjából hasonlítva össze e kétféle területet, azt találjuk, hogy a liquidatiónak gyöngébb foka az egész homoródi járásban és az udvarhelyi járásnak vele szomszédos községeiben, erősebb foka pedig e járásnak többi községeiben és az egész keresztúri járásban dívik. Ebből tehát arra következtethetünk, hogy az erdélyi nyelvjárások liquidatiós jelenségei szintén az egykori Keresztúr-fiszék területén keletkeztek, épen úgy mint az *ö*-zés, s hogy innen terjedtek ki lassanként minden irányban. A liquidatio kezdetlegesebb alakja ma már messzire túlterjedt nemcsak a keresztúri járás, hanem Udvarhely megye határain is, fejlődöttebb foka azonban még csak azon vidék felé, a melynek lakosságával a Keresztúrfiszék lakossága sűrűbben érintkezett. A Magyarós és Székelyudvarhely közötti részen még csak a Nagyküküllő jobb partjáig terjedő községeket tudta meghódítani, de Székelyudvarhely fölött már a Nagyküküllő bal partjára is áthatolt, mert Betlenfalván, Fenyéden, Máréfalván és a két Oláhfaluban is érvényesül. Érdekes különösen Kápolnás- és Szentegyházas- Oláhfalu esete, mert ezek már a Homoród völgyében feküsznek s még sem beszélik a homoródi nyelvjárást. Nyilvánvaló tehát, hogy első telepeseik nem Lövéte felől, hanem egy jókora hegygerinczen át Máréfalva, Fenyéd, Zetelaka felől kerültek mai lakóhelyükre.

Udvarhely vármegye községeinek imént megnevezett sorától keletre, a mint azt fennebb részletesen kifejtettem, következetesen kimarad az *l (r, j)* olyan hangsúlyos tőszótagokban, melyekben még *d* vagy *t* következett utána és néha még olyanokban is, melyekben szótag végén állott (túsó, mána stb.) de soha el nem marad a tőszó végéről. (Pl. *hâlsz, hâltok, hâluak, tanólsz, tanóltok, tanólnak* stb. Az egyedüli kivétel Erdélyinek az alsósepsi nyelvjárásból közült *tanúsz, kerűsz* ejtése volna.) De már a Nagyküküllőhöz közeledve észrevesszük, hogy az *l* kezd néha más esetekben is elmaradozni. Mind gyakoribb már elmaradása a hangsúlyos szótagban, pl. *títva, tították, szíva* (Derzs), *bêső* (Miklósfalva), *szógál* (u. o. Árvátfalva, Felsőboldogasszonyfalva), *gyíkos, dógodra* (Décsfalva), sőt elmarad már szótő végén is egyszer-másszor, pl. *kötére való* (Agyagfalva), *tisztőte*

(Felsőboldogasszonyfalva), *fórdúnak*, *kapáni* (Óczfalva). Az udvarhelyi járásnak többi részében és az egész keresztúri járásban aztán már százával lehet megfigyelni az *l* elmaradásának mindenféle eseteit. Adataimnak óriási számából álljon itt mutatóba e néhány: *mögnyít*, *lepisíte*, *űtetés*, *sűt*, *vénűve*, *pénz nékűl*, *mútkor*, *nyútak*, *búsútam*, *énék*, *beszét*, *fét*, *nékűt* (< **nélkült*), *énekőnek*, *mi lőte* (lelte), *dőnék*, *mëgőtték*, *kaszanyêre*, *âsó*, *aszâni*, *hát*, *hának*, *csináta*, *ámát*, *kászátak* | *kerű*, *êterű*, *úgy ütte ârcú*, *hogy . . .*, fórdú, *mëggyavú*, *hêjbő visszajő*, *êrő montták*, *fő nem kőtek*, *attó mégis*, *házábó jött ki*, *hó van*, *hattó sem*, *mëny ê*, *kej ê tőlem* (távozz), *rëggê*, *kézzê fokta*, *ëty hétné tovább*, *közé van*, *âkuszom*, *âszëg*, *nem hâ meg*, *hálámádár*, *annál a házná*, *több hârmincná*, *mi csiná?* Kiesik természetesen az az *l* is, a mely etimologiailag *ll* helyett állott, pl. *húnak* (hullnak), *nem ké* (kell), *hâgat*, *nem áhatom*, *száni*. (Azt hiszem fölösleges külön kiemelnem, hogy bármilyen előrehaladott állapotban van is e vidéken a liquidatio folyamata, hallható azért még közben-közben itt is szótagzáró *l*. Elég gyakran jegyeztem fel pl. ilyeneket: *kápálni*, *énekőlnek* stb.)

Az *r* és *j* kiesésére vonatkozólag mindössze a következő adatok állanak rendelkezésemre (nagy részük természetesen többszörösen is följegyezve): *csűkêrt* (Vadr. 552), *ëccé-máccé*, *sokszé*, *hánszé*, *azé*, *mé*, *gyapjué*, *ez a két* (kert) *a fiamé*, *kéte* (kérte), *embének*, *kéccő másoccó*, *jókó*, *akkó*, *mikó*, *ijenkó*, *mindonkó* (Vadr. u. o.), *máccó* (u. o.), *ósó* (orsó, u. o.), *hás* (u. o.), *immá*, *krájcát*, *pógának*, *akâ* (akár, < szék. *akar*), *hamâ*, *mê* (u. o.); *búkál*, *zsëndé*, *zsëndészëg*, *elét* (elejt) *az asztâszére* (a.-szélre, < szék. széjre), *Gergé*, *Gergő* (Gergely), *töngő* (tengely), *métő* (métely, u. o. 551).

Ezen aránylag csekélyszámú példákból is kiderül, hogy az *l* és az *r*, *j* kiesésének föltételei között megvan a teljes párhuzamosság. Pl. *tőt* (tölt, vö. telik) és *két* (kert), *elét* (elejt); *beszétek* és *pógának*, *asztâszére*; *halámadár* és *csűkêrt*, *zsëndészëg* stb. Bizonyos azonban, hogy az *l* kiesése általában véve sokkal gyakoribb, mint az *r*, *j*-é. Az ilyen esetek pl., mint *két*, *kéte*, *embének*, *krájcát*, *pógának* mindenesetre jóval ritkábban hallhatók, mint a megfelelő *r*-es alakok. Egészében véve azt a benyomást nyertem, hogy legmesszibbre haladt a liquidatio az *l* esetében, kevésbbé fejlődött az *r*-nél és talán legkevésbbé a *j*-nél. Ilyen esetekben pl., mint *âjtó*, *osztájba*, *êfelêjtötte*, *tójnak*, *fójnak*, *bój-*

gat stb. sohasem marad el a *j*.*) Érdekesen szemlélteti az *l*, *r*, *j* elmaradásának ezen sorrendjét e két följegyzésem: *hálámádár* és *krájcát*. Az elsőben a szótagzáró *l* már kiesett, de az *r* még megvan, a másodikban az *r* már kiesett, de a *j* még megvan. Végleges ítéletet a sorrendre nézve azonban természetesen csak akkor lehetne mondani, ha valaki a keresztúri járásban és az udvarhelyinek észak-nyugati részében még tüzetesebben tanulmányozná e jelenséget és összegyűjtené az összes idevonatkozó adatokat.

E ponttal kapcsolatban meg akarom még említeni, hogy az *r* (*l*, *j*) szabály szerint csak akkor esik ugyan ki, ha megelőző magánhangzójával egy szótagba tartozik, de kivételesen akad már olyan eset is, hogy szótagkezdő helyzetben is elmarad. Pl. *mikó idejöttem* (Rugonfalva, szabály szerint: *mikoridejöttem)*, *hamâ êvitte* (Oroszhegy). Az ilyenek nyilván a fejlődés egy újabb, csak most kezdődő fokozatának előhírnökei s bizonyára a szabályszerű *mikó béjöttem*, *hamâ bévitte*-félék hatása alatt keletkeztek. Sőt arra is van eset, hogy ilyenkor, a hiátus eltüntetése végett, az *r*-en kívül még a megelőző magánhangzó is elmarad: *akk úgy lebetegödött, hogy* ... (Medesér).

Hogy a szóvégi liquida kiesése a fejlődésnek csak későbbi fokán állott be, az általánosan elfogadott vélemény. Hogy miért tartotta magát ilyen helyzetben tovább, mint a szó belsejében, azt is megmagyarázta már teljesen kielégítő módon Balassa. «Első sorban oly esetekben maradhat csak el az *l*, a hol nincs külön functiója, mint pl. a szó belsejében; míg a szó végén és a ragokban sokkal fontosabb és jelentősebb, semhogy oly könnyen elmaradhatna. Ez az oka annak, hogy mindenütt előbb maradt el a szó belsejében lévő *l*, mint a szó végén álló s minden egyes nyelvjárásunk ma is egy fokkal hátrább áll a szóvégi *l* elhagyására nézve, mint a szó belsejében álló *l* t illetőleg. A szóvégi *l* megőrzését elősegíti az is, hogy gyakran magánhang-

*) Figyelembe kell venni természetesen azt is, hogy ilyenkor tulajdonképpen nem *j*-vel, hanem (etimologiailag *j* eredetű) *i*-s kettőshangzóval van dolgunk. De ez a körülmény maga nem lehet akadály, a mit a néhány *elét*, *zsëndé*, *töngő*-féle példa bizonyít).

zóval kezdődő szó következik utána s így a szóvégi *l*-ből szótagkezdő mássalhangzó lesz.» (Magy. Nyelvj. 27—28.)

Áttérek már most azon kérdés tárgyalására, hogy milyen e vidéken a liquidák előtti magánhangzó.

Kriza az ilyeneket tudvalevőleg (Wass József Dunántúli nyelvjárása alapján) *terpedt* magánhangzóknak mondja. Hogy kellőképpen megvilágíthassam azt, hogy mit ért Kriza tulajdonképpen a terpedt magánhangzón, idéznem kell következő nyilatkozatait:

«jellemzi a keresztúrfiszéki népnyelvet a terpedt hangzók gyakori előfordulása, mit okoz az *l*-nek az utána következő mássalhangzó előtt való kihagyása, vagy elveszése, mely hangbeli kár csakugyan haszonba menyen, a mennyiben az *l* előtt álló önhangzót terpedtté, úgy szólván terhessé teszi.» (Vadr. 551.) «Ez a palóczos terpedtség... illető székely népünk szájában minden önhangzóra kiterjed, természetesen nem épen oly érezhetőleg mint a rövideknél, pl. *âma* = alma; *csiná'na* = csinálna; *êső* = első; *besze'ni* = beszélni; *ti'tnak* = tiltnak; *tanó'na* = tanólna; *gondôta* = gondolta; *indûnak* = indulnak; *törö'te* = törölte; *ü'nek* = ülnek. A háromszéki népnyelvben csak az egy *á'gya* = áldja szóban (á'gya meg az isten) érezhető egy kis terpedés, hogy az *ágya* (lectus ejus) szótól meg legyen különböztetve.» (U. o.) «Végül e pont alatt említem meg a *jö* igét is, hol az *ö*-t mindig röviden hangoztatja az összes székely nép, mintha egy szálnyit időzne annak kiejtésében. Leginkább észlelhető ez a jö'ni, jö'nek-ben, mire több született székely ismerősömet figyelmeztetvén, nyelvérzékök azonnal is észrevette az ö hangzónak rövid, de némileg terpedt ejtésit. (U. o. 552.)

Megállapítható e nyilatkozataiból először is az, hogy Kriza nem vette észre, hogy már a még meglevő *l*, (*r*) is bizonyos változtatást okoz a megelőző magánhangzón, mert ő csak arról beszél, hogy az *l* kiestével válik «terpedtté» a magánhangzó. Megállapítható belőlük továbbá az, hogy szerinte ilyenkor nem a rövid, hanem még a hosszú magánhangzók is terpednek (pl. *csiná'na, besze'ni, tanó'ni* stb., *á'gya* és *ágya*!), ha nem is oly érezhetőleg, mint a rövidek. Abból végre, a mit a *jő* ige székely ejtéséről (egyébiránt egészen tévesen) mond, megállapítható, hogy szerinte a terpedés nem egyéb, mint a magánhangzónak (akár rövidnek, akár hosszúnak) némi kis megnyúlása.

STEUERnek ezen állítólagos terpedt hangzókról eleinte ez volt a véleménye:

A terpedt hangzók tulajdonképen a szűk ejtésű hosszú hangzóknak megfelelő széles ejtésű párjai, vagy pedig a szélesen ejtett rövid magánhangzóknak hosszú alakjai. E meghatározás szerint tehát a terpedtség nemcsak abban áll, hogy a rövid magánhangzó rákövetkező *l r* kiestével meghosszabbodik, nézetem szerint ez mellékes dolog; hanem az a lényeges, hogy *l, r* beolvadása következtében az illető hosszú magánhangzó széles ejtésű lesz. Hisz a székelységben az ilyen értelemben vett terpedés beállhat rövid és hosszú vocalison egyaránt (Sz. NyH. 9.).

Úgy látszik azonban, hogy csakhamar maga is belátta e magyarázatnak egészen téves voltát, mert a «terpedés» és «terpedt magánhangzók» kifejezését ezentúl észrevehetően kerüli s későbbi dolgozataiban már csak megnyúlásról beszél.

A terpedésnek olyan magyarázata, hogy a *csiná, beszé, mikó, jő*-félék esetében a magánhangzó a rendesnél valamicskével hosszabb *á, é, o, ö* (KRIZA), vagy hogy ilyenkor széles ejtésű *á, é, ó, ő* hangok keletkeznének (STEUER), egyaránt téves. Mert ha az *l, r, j* előtt már eredetileg is hosszú volt a magánhangzó, akkor ez a mássalhangzó kiesése után sem változik meg semmi tekintetben sem, ha pedig eredetileg rövid volt, akkor még a mássalhangzó kiesése előtt nyerte végleges alakját, a melyen a mássalhangzó kiesése már nem változtatott semmit. «Terpedés»-ről tehát sem egyik, sem másik esetben nem lehet szó.

A liquidált magánhangzó azonban itt, a liquidátio e fejlődöttebb fokának területén, legalább részben, mégis más, mint a keleti székelységben és Udvarhely megye délkeleti sarkában, mert itt mindig szűk ejtésű.

A liquidatió régebbi fokának tárgyalása alkalmával megmondtam, hogy a középső nyelvállású magánhangzók közül az *o, ö* mind az időtartam, mind a nyelv feszültsége tekintetében, az *ë* azonban csakis időtartam tekintetében változott meg. Ott tehát *ó, ő* és *ê* lett belőlük. Itt azonban már lépten-nyomon hallható ilyen ejtés: *fémënt, féhínak, fétákárták, féső, ké* (kell), *restélné, csépének, szërétek fél, rendéve, mit eszé? szérszám, sér, fértáj, embér, csëbér, lesëpérhették, Esztér, Pêjtér, ëccé-máccé, keccé, sokszé, szászszé, hánszé* stb. Ez a sajátság azonban termé-

szetesen a területnek csak azon részében dívik, a hol a nyelvjárás még *ë*-ző, vagy a hol az *ö*-zésnek még csak kezdetlegesebb foka van meg. A keresztúri járásnak teljesen *ö*-ző részében ezek így hangzanak: *főhínak*, *főmönt* stb.

Ebből már most szerintem két tanulságot lehet levonni. Az egyik az, hogy jogos azon föltevés, hogy valamikor a liquidák előtti mai *ó*, *ő* szintén széles ejtésű *ô*, *ô̈* volt, csakhogy ezeknek szűk ejtésű *ó ő*-vé való válása már igen régen kezdődhetett, mert ma már mindenütt az egész Székelyföldön be van fejezve. (Legfeljebb hangsúlytalan szótagban hallható még itt-ott a keleti székelységben *ô ô̈*, ú. l. félig való hosszúsággal kapcsolatban.) Az *ê* > *é* változás ennél később indulhatott meg, mert még csak Udvarhely megye észak-nyugati felében érvényesül. (Sőt helylyel-közzel még most is hallható itt *fêlmënt*, *sêrtés*, *sokszêr* stb.). A második tanulság az, hogy ezen *ë* > *é* változás még mindig korábbi, mint az egykori Udvarhelyszékhez tartozó községek (gyöngébb fokú) *ö*-zése. A mai udvarhelyi járásnak azon községei ugyanis, a melyek nyugat felől a keresztúri járástól, dél és kelet felől a Nagyküküllőtől, észak felől a Nagy- és Kisküküllő vízválasztójától vannak körülhatárolva (tehát körülbelül Zetelaka, Firtosváralja és Hodgya háromszöge között) *ö*-ző nyelvjárásúak is és megvan bennük az említett *ê* > *é* változás is. Már most nagyon érdekes tehát, hogy e háromszögön belül azt mondják ugyan egész következetesen, hogy *föladom*, *embörök* stb., de ezekkel szemben szintén következetesen: *fébisztat*, *embérnek* stb. Ezt csak úgy magyarázhatjuk meg, ha felteszszük, hogy akkor, mikor az *ö*-zés a Keresztúr-fiszék felől terjedve e vidék nyelvére hatni kezdett, itt már megtörtént volt az *ê* > *é* változás. Mert ha akkor itt még *fêlbisztat* (vagy akár *fêbisztat*), *embêrnek* lett volna a szabályos ejtés, akkor ezekben is föltétlenül érvényesült volna az *ö*-zés. A Keresztúr-fiszék *ö*-ző részében (tehát ott, a hol az *ö*-zés kezdődött, következőleg legrégibb) csakugyan *főbisztat*, *embőrnek* a mai szabályos ejtés. Az *ö*-zés keletkezése korában tehát ott még csak a *fêlbisztat*, *embêrnek* fokán állhatott a liquidatió.

De ugyane kisebb, háromszögalakú területnek, a melyről az imént szóltam, északi felében, tehát a tulajdonképeni Havasalján, észlelhető a liquidatió folyamatának egy még fejlő-

döttebb, tehát még érdekesebb fokozata is, ha mindjárt még csak csirájában is. Ez abban áll, hogy liquidált *â, ê*-ből *ó, é* lett. Összes, erre vonatkozó följegyzéseim a következők; *égázól* (elgázol, Oroszhegy), *émënni, émënyën, émënt* (Oroszhegy, Szentkirály, Malomfalva), *érendőte* (Ülke), *ördög viszi é* (Zetelaka), *legéső* (Tibód, Farkaslaka), *öléd mög* (Szentkirály), *nevéte* (u. o.), *meszének* (Tibód), *étellél* (Szentkirály), *tőkévé dógosztunk* (Oroszhegy), *két esztendővé nagyobb* (u. o.), *rëggé* (Fancsal), *az úton kűjé* (Bogárfalva), *jó szüvé* (szívesen, Szentkirály), *két* (kert), *kérbe* (kertbe, u. o.), *gyérmök* (u. o., Oroszhegy, Tibód, Dijafalva), *érdő* (Oroszhegy), *nem vért mëg* (u. o.), *mére* (merre, Szentkirály, Fancsal), *elét* (elejt, Szentkirály), *ókussza* (alkuszsza, u. o.), *nem hó mëg* (Tibód), *kupávól* (Bogárfalva), *apjávól* (Fancsal), *pappó* (Szentkirály), *úrró* (u. o.), *akórnak* (Ülke).

A fejlődésnek olyan foka ez, a melyet a liquidatio eddigi tudomásunk szerint még csak némely dunántúli és palócz nyelvjárásban ért el, s a mely a székely nyelvjárások köréből eddig teljesen ismeretlen volt.

A liquidatiós jelenségek tárgyalásának befejezéséül még csak arra akarok rámutatni, hogy ezen *â* > *ó*, *ê* > *é* változás után az *r* (egyetlen egy adat kivételével) még mindig megvan, de az *l* alig két-három eset kivételével már mindenütt kiesett. Ez is azt mutatja (a mit már más kapcsolatban is láttunk), hogy az *l* liquidáló hatása régibb mint az *r*-é.

Az eddigieken kívül ez alkalommal még csak egy hangtani sajátságot szeretnék, éppen törvényszerű volta miatt, tárgyalni, t. i. a mássalhangzóknak a hójszú-félékben tapasztalható következetes helycserejét.

A hangváltozásnak e faját a székelység köréből, «egy hétfalvi ifjú» (valószínűleg Zajzoni Rab István) említi legelőbb a Magy. Nyelvészet V. kötetében. Ugyanakkor és ugyanott említi Budenz is Gyergyóból és már némi kritikai észrevételeket is fűz az előbbi közléshez:

«Gyergyóban hallám: hojza ide = hozza ide. Erről a' NMy. jelen füzetében bővebben tudósít «a' hétfalvi magyar nyelv sajátságárul» czikknek beküldője: «a' hosszufalviak minden hangzó után egy *j*-t tesznek, ha reá *z* vagy *sz* következik; p. o. hojz (hozz), ajz (az), hojszu (bosszú), tajszit (taszít) stb.» Lásd a' 346.

lapot. De érdekes volna tudnunk, vajjon a' hozom, hozám, hoztam helyett is *hoj*-zom van-e stb.? Mert erősen gyanítom, hogy az *oj* csak ollyhellytt áll, hol *j*-nek a *z* v. *sz* után kellene következni. Tudjuk, hogy *hosszu* helyett a' régibb *hoszju* van, 's *hojza* csakugyan = hozja.» (I. h. 361.)

Az a kérdés, amelyet BUDENZ e sorokban fölvetett, tulajdonképpen még ma sincsen eldöntve, mert a későbbi közlők, minthogy nem saját tapasztalatuk alapján, hanem csak hírből ismerik e jelenséget, nem tudnak benne határozottan állást foglalni.

KRIZA ezt mondja:

«a Hargita körül s Csík-Gyergyóban mint a hétfalusiaknál, a *z, sz* és *szt* eleibe egy *j* járul, pl.: hojszu, tajszit, hujza, oisztán. Azonban ez inkább csak akkor történnék, ha két *z* v. *sz* jő össze, mint egyik levelezőmtől hallám, ámbár hargita-táji tudósítóm szerint: ajz (az), rójzsám, kalájsz, tejszem, vejszem is hallhatók s Erdélyi J. egyik csángó dalában is fordul elő efféle: Erdélyország *ajz* én *hajzám.*» (Vadr. 557.)

STEUER még ennyire sem mer véleményt nyilvánítani:

«Némely vidéken (Hargita, Gyergyó, Halmágy, Hétfalu) az *sz, z, zs* hangok előtt, különösen ha hosszúak (kettős *szsz, zz; jsz, jz*), általában ilyen j-s diphthongusokat találunk minden magánhangzó helyett, például: *kalájsz, tejszem, löjszön, hajzám, rojzsám; ajszoni, ajszon- hojszu, bujszu, hojza, hujza* stb.» (SzNyH. 17—18.) «a spirans *sz, z* [a *zs*-t itt már nem említi] hangok *j*-s dipthongust idéznek elő.» (U. o. 19.)*)

Nekem ebben a kérdésben az a határozott meggyőződésem, hogy itt csakis hangátvetésről lehet szó, nem pedig *j*-s kettőshangzók fejlődéséről. Csík megyében, a hétfalusi csángók között és az Udvarhely megyei Zsomborban elégszer volt alkalmam megfigyelni e nyelvjárási sajátságot, de soha, egyetlen egyszer, még elvétve sem hallottam ilyen *ajz, rójzsám, tajszít-*

*) Simonyi is lehetőnek tartotta egy időben, hogy a *tejszem, vejszem*-félékben talán *é*-ből fejlődhetett volna a kettőshangzó s hogy a *kalájsz, ajz*-félék talán az előbbiek analogiájából volnának magyarázhatók (Nyr. VI. 449.).

féle alakokat.*) Nem tudom elhinni, hogy ez csak véletlenség volna s azért feljogosítva érzem magamat annak kijelentésére, hogy az ilyenek nem hiteles népnyelvi alakok.**)

Hogy igazán milyen esetekben és milyen föltételek között érvényesül e hangátvetés, arról a keleti székelység nyelvjárási térképéhez írott értekezésemben már részletesen szóltam (MNy. I. 452), ennek e helyen való ismétlése tehát fölösleges volna. Az ott mondottakat csak azon újabb észleletemmel kell kiegészítenem, hogy ha a *z* vagy *sz* előtt *i*, *í* magánhangzók állottak, akkor a hangátvetés elmaradt. Tehát pl. mindenütt *bízza, isszák, hisszük*, stb., de sohasem **bíjza, *íjszák, *híjszük*. Azért most már csak e jelenség földrajzi határáról és keletkezésének valószínű okairól kell szólnom.

Láttuk, hogy Kriza csak annyit mond, hogy Csík-Gyer-

---

*) Nagy részük a MTsz.-ba is bejutott.

**) Keletkezésükre nézve érdekes és nagyon valószínű Krizának következő magyarázata: «hihetőleg csakis gunyolódási szeszből fogták rá e tisztes népre, hogy egyetlen *z, zs, sz* elébe is mindig *j*-t szurnának. A Barczaságnak ugyanis Háromszékkel határos falvaiba sok székely levén bételepedve, kik a mint tudjuk, a kicsinyítő és sürgető *sza, sze* szókkal igen is bőségesen szoktak élni, e miatt olykor ingerkedtek velök a tősgyökeres csángók, boszantásukra felhozván ily szókat: kecskecske, macskacska, kutyacska, fussszasza ki, met üres a tarsacska (tarsoly?), mit természetesen ezek se késtek boszantóiknak visszafizetni egy furcsa mondással, mely hír szerint egy hétfalusi leánytól ered, ki mikor látná, hogy a házoknál szállásoló katona akasztaná portékáit a fal fogasára, ily szókkal tartóztatta vissza:

Oda bijzon ne akajsza,
Hogy a fogast leszakajsza. (Vadr. 562.)

Megjegyzem e helyen, hogy a székely nép körében még más ilyen tréfás nyelvészkedés is dívik. Hogy pl. a hámot *lóbadugó*nak, vagy *lótok*nak mondják, a nyerget *nyúgodalomtők*ének, a macskát *éjjeli bátor*nak, a kakast *égbekiáltó*nak, a farkast *ódalbahó*nak, (megjegyzem különben, hogy ez nem *ódal-bahó*, a hogy a MTsz.-ban olvassuk, hanem < *ódalba hó!*) azt a gyergyaiak tréfás gúnyolódásból ráfogják a csikiakra, a csikiak meg a gyergyaiakra s éppen így a hétfalusi csángók a háromszékiekre, ezek az erdővidékiekre, ezek meg a keresztúrfiszékiekre s így tovább, de valósággal sehol sem élnek ezek tájszókként.

gyón és a Hétfalun kívül még a Hargita körül is dívik. STEUER szerint (i. h.) Halmágyon is megvan s minthogy Oláhfalu a Hargita kellős közepén fekszik, egy alkalommal megkoczkáztatja azt az állítást is, hogy Oláhfaluban is megvan. (Nyr. XXII. 256.) Mindkét állítása azonban téves, mert Halmágyon és Oláhfaluban legcsekélyebb nyomát se találtam e jelenségnek. A Hargitától keletre sehol sincsen meg; egyedüli kivétel e tekintetben az egy Zsombor falu. Hogy e kivételnek csakis egykori csángó telepedés lehet a magyarázata, azt már igyekeztem megokolni egy régebbi értekezésemben (Nyr. XXXIII. 448).

Kiséreljük meg végül még e hangátvetés nyelvi okainak kiderítését is.

Ha Fest Sándornak legújabb és legteljesebb összeállításában (NyF. 42: 17—19) végigvizsgáljuk a hangátvetésnek azon eseteit, a melyekben két szomszédos mássalhangzó cserélt helyet, akkor azt fogjuk tapasztalni, hogy ilyen helycsere csak a szó belsejében szokásos. A *baraksz*, *suvick*, *tarack* és *viaszk* szavakban ugyan látszólag szóvégi metathesis van, de az ellenkező példáknak hasonlíthatatlanul nagyobb száma alapján (60-nál is több) nagyon valószínű azon föltevésem, hogy itt is legelőbb a *viakszot*, *viakszos*-féle ragos és képzős alakokban történt meg a helycsere s hogy csak ezeknek analogiájára ment végbe utóbb az alanyesetben is. E szerint tehát azt kell hinnünk, hogy a *húzjak, *húzj, *húzjon stb. esetében is a szó belsejében indult meg a helycsere és csak egészen természetes belső analogia hatásaképen érvényesült csakhamar a szóvégi helyzetben is.

Ha meggondoljuk, hogy ez a hangátvetés csak *zj* és *szj* találkozásakor ment végbe következetesen (s akkor is csak abban az esetben, ha nem állott előtte *i*, *í*), de egyetlen egy kétségtelen példa sem idézhető arra, hogy az első mássalhangzó másmilyen volt (vö. pl. *fogjuk*, *adjuk*, *dobjuk*, *lökjük*, *látjuk*, *döfjük* stb.), akkor e jelenség okának és lefolyásának következő magyarázatát adhatjuk.

A hangátvetés a **húzjak*-féle igealakokban indult meg szóbelsei *zj* találkozásakor. Azért ilyenkor, mert a *z* is, meg a *j* is egyaránt zöngés spiransok, articulatiós mozdulataik tehát közel rokonok s így kettejük helycseréje nem változtatta meg nagyon az általános szóképet, a mi pedig tudvalevőleg a hangátvetésre

való hajlamnak nagy elősegítője.*) És nyílván az általános szókép észrevehetőbb változása akadályozta meg a helycserét akkor, ha *i*, *í* volt az igetőben. (**Bízja*, **iszják*, **hiszjük*-félékből ugyanis az *íi iį*-nek elkerülhetetlen *í*-vé való fejlődésével **bíza*, **ízák*, **hízük* lett volna). A *zj* > *jz* változás azután csakhamar maga után vonta a *z*-hez legközelebb álló zöngétlen spiransnak, az *sz*-nek ugyanilyen helycseréjét is s az igék példáját követték a névszók is (*Hójzám*, *âjszu* stb.).

És ezzel befejeztem az Udvarhely vármegye területén észlelhető szabályszerű hangtani sajátságok ismertetését. Talán igen s bőven tárgyaltam e néhány jelenséget, de szolgáljon mentségemül az, hogy alapvető fontosságú kérdéseket nem lehet néhány sorban elintézni, no meg az, hogy a mit az ember szeret — arról szívesen beszél.

Egy következő dolgozatomban ugyane területnek alaktani sajátságait fogom ismertetni és remélem, hogy abban is lesz alkalmam nehány érdekes nyelvtörténeti és nyelvjárás-földrajzi adat közlésével szolgálni a magyar nyelvtudományt.

HORGER ANTAL.

---

*) Zöngés spiransok még a *zs* és a *v* is. De *zs* végű igetövünk egy sincsen, a *v* végűeknél pedig másnemű hangváltozás történt.

A magyar tagadó képző.

A magyar nyelvben a mostani tagadó képző, a mely egyaránt járul igetőhöz is, névszótőhöz is: *-talan, -telen, -tlan, -tlen.* Pl. *tudatlan, váratlan, ismeretlen, lëhetetlen; tétlen,* (búcsu)*vétlen, létlen, étlen, itlan, hitlen; szüntelen, untalan, nyugtalan, sűtelen, főtelen, mostalan, értelen, vigyáztalan* (NyH.[4] 95.) || *sótalan* és *sótlan, szótalan* és *szótlan, erőtelen* és *erőtlen, nőtelen* és *nőtlen; szemetlen* és *szemtelen, gondatlan* és *gondtalan; fogatlan, lelketlen; élettelen; tisztátalan, boldogtalan, bátortalan, hűtelen, ëlégtelen* (NyH.[4] 94. TMNy. 575—6).

A *-talan, -telen* végén levő *-an, -en* eredetileg nem tartozott a képzőhöz, mert nem egyéb, mint a módhatározó ragja. Mutatják az ilyen példák: A lába *meztelen* van (Kecskemét). *Számtalan* borulok angyalom vállához (Erd.: Népd. I: 46.). *Haszontalan* sanyargattam testemet (Pázm.: Préd. 25.). *Kelletlen* eszel (Diósz.: Fal. 230.). *Szűnetlen* való félelem (BodC. 1.). *Hertelen* való meggyógyítás (Tel.: Evang. II. 9476.). *Szertelen* való fenyegetés (NádC. 691.) [TMNy. 575—6.].

A képző eredetibb alakja ebben az egy szóban maradt meg: *mesztél*láb.

A rokon nyelvek közül ennek kétségtelen megfelelője a vogulban van meg, a hol a tagadó képző szintén egyformán járul mind ige-, mind névszótőhöz. Pl. *χȯli* «kifogy»: *χȯltāl* «ki nem fogyó» | *i̯ȯχti* «elér»: *i̯ȯχttāl* «elérhetetlen» | *χańśi* «ismer»: *χaśtāl* «ismeretlen» || *īs* «ész»: *īstȁl* «esztelen» | *nē, nī* «nő»: *nētāl, nītɛl* «nőtelen» | *ńēlᵘm* «nyelv»: *ńēlm̥tāl* «néma» | *sɯi̯* «hang»: *sɯi̯tāl* «hangtalan» (Kannisto adatai) NyH.[4] 95. (Számos példát idéz még Szabó Dezső: A vogul szóképzés. 64—5. és 77.)

Budenz (UA. 278.) és Munkácsi (KSz. X. 181.) nem tartják azonosnak a magyar és a vogul képzőt, pedig ehhez szó sem férhet. Szerintük az osztják tagadó képző a magyar megfelelője. Lássunk erre is néhány példát: *a)* Igetővel: DN. *t̰ȅD̰ȁ*, DT. *t̰ȁD̰ȁ*, Ni. *t̰ēt̰ᵊ*, Trj. *ʌ̂īʌ̂əχ*, V. *l̥īl̥əχ*, Kaz. *ʌɛ̀ʌḭ̆*, O. *l̰il̰ḭ̆l̰ì* «hungrig; ohne speise» (DN. DT. Ni. *t̰è-*, Trj. *ʌ̂ì-*, Kaz. *ʌɛ̀-*, O. *l̰ì-* «essen») Kar-

JALAINEN, OL. 167. || O. *pàtla i̯əŋʿkpi ʂ̌ārəs* «be nem fagyó vizű tenger» (*pàt-* «befagy») PÁPAY J. NyK. 37 : 63. | *u̯èrlì i̯uχ χurina ponlài̯əm* «kikészítetlen fateknőbe tesznek» (*u̯èr-* «csinál») NyK. 36 : 351. | *juχ-vēr vertì χą̄šli* «fakészítéshez nem értő» (*χą̄š-* «tud») PÁPAY J. Osztj. Népk. Gyűjt. 158. || Irt. *sēm jūgutta lāďek tōr* «eine so breite wasserfläche, dass sie das auge nicht umfasst» PATKANOV, Die Irtysch-ostjaken II. 50. (104. 142.) — *b)* Névszótővel: DN. *sèmD̮à*, DT. *są̆mD̮à*, Ni. *semt̮ᵊ*, Trj. *są̆mʌ̯əχ*, V. Vj. *sè̮mlə̯χ*, Kaz. *sɛ̮̀mʌ̆ĭ*, O. *sèml̮ì* «vak» (DN. DT. O. *sèm*, Trj. *są̆m*, V. Vj. *sè̮mʿ*, Ni. *semʿ*, Kaz. *sɛ̮̀mʿ* «szem») KARJALAINEN, OL. 156. || O. *u̯ei̯lì* «erőtlen» (*u̯ei̯* «erő») PÁPAY J. NyK. 37 : 167. | *niŋlì* «nőtelen» (*niŋ* «nő») NyK. 38 : 317. || KO. K. *mülloχ* «hajadonfővel» (*mül* «sapka» PÁPAI K.-MUNKÁCSI Déli-osztj. szójegyz. 62. | *nemlėχ jąj* «névtelen újj» (*nem* «név») 28. | *pölleχ* «süket» (*pöl* «fül») 53. | *sėmleχ* «vak» (*sėm* «szem») 41. | *semleχ pelkėm* «szív nélkül való oldalam» 41. || Irt. *pōsta, pōste* «ohne handschuh» (*pōs*) PATKANOV | *ēvida paχta* «(ohne tochter, ohne sohn) kinderlos» uo.

Az osztják képzőben az eredeti mássalhangzó: *l*, tehát nem lehet azonos a *-talan -telen t*-jével. (Vö. magyar *nyelv* ~ osztj. DN. *ńāD̮əm*, Ni. *ńāt̮əm*, Trj. *ńą̄ʌ̯əmʿ*, V. Vj. *ńāl̮əmʿ*, Kaz. *ńą̄ʌə̮mʿ*, O. *ńāl̮əm* KARJ. OL. 2.) Teljes lehetetlenség tehát, hogy bennük az osztják *tal* «üres» szó rejlene.

Vegyük mármost vizsgálat alá a többi finnugor nyelvben levő tagadó képzőt, melyekben szintén előfordul az a *t* elem, a mely a magyarban és vogulban megvan.

Zürjén. *a)* Igetővel: *kerni̯* «csinál»: *kertę̄m* «csinálatlan» | *mi̯śki̯ni̯* «mos»: *mi̯śki̯tę̄m* «mosatlan» | *polni̯* «fél»: *poltę̄m* «a ki nem fél» (NyH.[4] 95.) || *aǯìtöm* «unsichtbar» LYTKIN SUS. Aik. X. 35. | *lìjtöm ur* «ungeschossenes eichhorn» 34. — *b)* Névszótővel: *bord* «flügel, flosse»: *bórttəm* «ungeflügelt» GENETZ Ostpermische Sprachstudien 30. | *lul* «atem, geist»: *lúltəm* «leblos» 26. | *piń* «zahn»: *pińtəm* «zahnlos» 28. | *víżər* «verstand»: *víżərtəm* «unverständig» 31. || *vedrai̯s i pi̯dę̄stę̄m* «der eimer war ohne boden» WICHMANN SUS. Aik. XXI_3 : 46. | *karnani̯s i ṭ̣ṣ̌upę̄dtę̄m* «das joch war ohne hacken» uo. || *śu* «getreide, korn»: *śutem* «getreidelos, ohne getreide» WICHM. Votj. Chrest. 106. || *dontöm* «billig» LYTKIN SUS. Aik. X. 34. | *kìltöm* «sprachlos» 36.

A votjákban csak névszótővel: G. *lul*, U. *lul*, MU. *luɯ̯* «seele; leben»: G. U. *lultem*, MU. *luɯ̯tem* «leblos» WICHM. Votj. Chrest. 526. sz. | MU. *sui̯* «der arm»: *sui̯tem* «ohne arm, ohne ärme» 830. sz. | G. MU. U. *viź* «verstand, klugheit»: G. M. *viźtem*, G. J. MU. U. *viśtem* «dumm, dummkopf, narr» 1213. sz. | MU. *vuri̯s* «naht»: *vuri̯stem* «der ohne naht ist» 1262. sz. || *peľtem*

«taub» (*pel'* «ohr») WICHM. Votj. Sprachpr. II. 48. | *virtem* «blutlos» *(vir)* 36. || *ńimtem* «névtelen» AMINOFF SUS. Aik. XIV$_2$. 22. | *śintem* «vak» uo. || *dun* «ár»: *duntäm* «olcsó» MUNKÁCSI Votj. Népk. Gyűjt. d. 63. | *kus* «csipő»: *kustäm* «csipőtlen» tm. 127. | *lul* «lélek»: *lultäm* «lelketlen» tm. 102. — Igetövek előbb fölveszik az *-n* deverbalis névszóképzőt. Pl.: *kinmi-* «fagy, megfagy»: *kinmontem* «a hol nem fagy» WICHM. Votj. Sprachgr. II. 98. || *diśal-* «felölt, felhúz», *diśantäm diśjosmäs diśasa* «soha föl nem öltött ruháinkat fölöltve» MUNK. Votj. Népk. Gyűjt. d. 148. | *kil-* «hall»: *kilontäm* «nem halló» (*kilon* «hallás») tm. 117. | *kitki-* «befog»: *kitkontäm valjosmäs kitkisa* «soha be nem fogott lovainkat befogva» (*kitkon-val* «befogni való ló») d. 148.*)

Cseremisz. *a)* Igetővel: nyK. *näläm* «nehmen; kaufen»: *əδər-nä·ltəmə$_0$* «unverheiratet» RAMSTEDT, Bergtscheremissische Sprachstud. 20. | nyK. *kertäm*, kP. *kertam*, kCar. *ketam* «bír, -hat, -het»: nyK. *užə̂n^{ŋ}-ge·rtəmə$_0$* «der es nicht sehen kann, neidisch, böswilligkeit» RAMST. 161. kP. *konden kerttəməžəm* «a mit nem lehetett hazavinni» GENETZ, SUS. Aik. VII. 59. kCar. *kəčke·n ke·ttəmə alaša* «ein wallach, der nicht angespannt werden kann» PORKKA, SUS. Aik. XIII. 27. | kP. *tolam* «jön»: *toltəmo* «a ki nem jött» GEN. 65. | kP. *kučem* «fog, tart»: *kučətəmo* «a mi nincs megfogva» GEN. 46. || nyK. *küäm* «reifen»: *kütə$_0$mə$_0$* «unreif» RAMST. 60. | nyK. *liäm* «lesz»: *litəmə$_0$* «unmöglich» RAMST. 68. || nyK. *lüδäm* «fürchten»: *lü·tə$_0$mə$_0$* «furchtlos, kühn» RAMST. 72. || nyK. *βə̂t'śaš* «warten»: *βə̂t'śə̄·δə̂mə* «unerwartet. unerhofft» RAMST. 17. | nyK. *kolem* «sterben»: *kolə̂δə̂mə̂* «unsterblich» RAMST. 53. | nyK. *śin^{d}zäś* «wissen»: *śin^{d}zə·δəmə$_0$* «unbekannt» RAMST. 133. | kCar. *šočam* «geboren werden»: *šočδəmə* «der nie geboren ist» PORKKA 41. — *b)* Névszóval: *βui̯* «fej»: kUr. *βui̯δə̂mə̂* WICHMANN, NyK. 38 : 216. kP. *βujtəmo* GEN. 46. «fejetlen» | nyK. *i̯ə̄mə̂* «gott»: *i̯ə̄mə̂δə̂mə̂* «gottlos» RAMST. 31. | *kit* «kéz»: kP. *kittəme* GEN. 48. kUr. *kittə̄mə̄* WICHM. NyK. 38 : 213. nyK. *kitəmə$_0$* RAMST. 214. «kezetlen» | kCar. *lu* «csont»: *lu·δəmə kol* «fisch ohne gräte» PORKKA 27. | nyK. *om* «schlaf»: *omtə̂mə̂* «schlaflos» RAMST. 92. | kCar. *šinǯa* «szem»: *šinǯa·δə̂mə̂* «vak» PORKKA 23.

A mordvinban csak névszótőhöz járul, pl. *tolga* «toll»: eMar. *tolgavtomo*, eKal. *tolgaftuma*, mPšen. *tolgaftə̂ma* «tollat-

*) Néhány példában a deverbális *-ś*, *-i̯ś* képzős alakhoz járul a tagadó képző. Pl. *kurdany* «fürchten»: *kurdaśtem* «furchtlos» | *valàni̯* «verstehen»: *valaśtem* «nicht verstehend, unhöflich» || *kysyny* »verlöschen»: *kysyśtem* «nicht erlöschend» | *todi̯ni̯* «wissen»: *todyśtem* «unkundig» WIED. Gramm. d. syrj. Spr. 172.

lan» | *kud* «ház»: eMar. *kudovtomo*, eKal. *kuduftuma*, mPšen. *kutftəma* «házatlan» | *käď* «kéz»: eMar. *keťšťeńe*, eKal. *keťýťińe*, mPšen. *kätf'ťəńä* «kezetlen» | *ľišńˌ* «ló»: eMar. *ľišńeťeńe*, eKal. *ľišńif'ťińe*, mPšen. *ľišməf'ťəńä* «lovatlan» PAASONEN, Mordvinische Lautlehre 108.

A finnben szintén csak névszótővel: *ääne-* «hang»: *äänettömä-* (csonka alak: *-tön, -töin*) «hallgatag, szótalan, néma» | *isä* «atya»: *isättömä-* «atyátlan» | *armo* «kegyelem»: *armottoma-* «kegyetlen» *(-ton, -toin)* | *vika* «hiba»: *viattoma-* «ártatlan». — Igék előbb fölveszik a *-ma, -mä* deverbális névszóképzőt: *tunte-* «tud»: *tuntemattoma-* «ismeretlen» | *näky-* «látszik»: *näkymättömä-* «nem látszó, láthatatlan».

A lappban szintén csak névszótővel kapcsolatosan. Pl. S. *arᵊvu-* «der wert»: *arvuᵊtipme-* «untauglich, unnützlich» WIKLUND, Lule-lapp. Wb. 7. | *čalᵉme-* «auge; korn»: *čalmeᵊtipme-* «blind» 154. | *kœnu* «tüchtig»: *kœnuᵊtipme-* «schlecht, unfähig» 37. || *čalbme* «szem»: *čalmetebme* «vak, világtalan» HALÁSZ Svéd-lp. Nyt. NyK. 16 : 74. | *hugso* «gond»: *hugsotebme* «gondtalan» uo. | *pelje* «fül»: *peljetebme* «siket» uo. | *soje* «szárny»: *sojetebme* «szárnyatlan» uo. || N. *arvvo* «wert»: *arvotœbme*, gen. *-tœme* «wertlos» WIKLUND, Kl. lappische Chrest. 56. | *fabmo* «kraft»: *famotœbme*, gen. *-tœme* «kraftlos» 73. | *njudne* «nase, schnautze»: *njunetœbme*, gen. *-tœme* «der keine nase, spitze hat» 100. || E. *lœibe* «brot»: *laibetœm*, n. *laibetœbme* «brotlos» LÖNNROT, Über den Enare-lappischen Dialekt 235. | *miela* «gemüt»: *mieletœm*, n. *mielatœbme* «unverständig» 237. | *tüöji* «arbeit, werk»: *tüöjetœm*, n. *duojetœbme* «ohne arbeit, müssig» 257. || K. *ńūɣčem* «nyelv»: *ńūɣčmahtem* «néma» GENETZ, NyK. 17 : 42. — Igetöveknél *-naˌhtem* a képző; pl. *kulle-* «hall»: *kul'naˌhtem* «siket» | *uǝjje-* «bír»: *ujnaˌhtem* «erőtlen» NyK. 17 : 43.

Ha mármost a tagadóképzőt összehasonlítjuk az ú. n. abessivus ragjával, az első tekintetre szembetűnik a képző első elemének vele való összefüggése, a mint már ezt észrevette AHLQVIST (Suomen kielen rakennus 69.), BUDENZ (NyK. 4 : 103, UA. 277.), MUNKÁCSI (KSz. X. 181.) és SZINNYEI (Fgr. Sprachw. 107.) is. Teljesen kétségtelenné teszi az, hogy némely fgr. nyelvben szintén járulhat igetőhöz, nemcsak névszótőhöz. Pl.

Lapp: Igetővel: S. *aice-* «észrevesz»: *aicetak* «észrevétlenül» HALÁSZ, Svéd-lp. nyt. NyK. 16 : 82. | *ano-, adno-* «kér»: *anotapta, anoteke* «kérés nélkül» uo. — Névszótővel: *wārê* «hegy»: *wāret, -pt, -tapǝt* HALÁSZ, Déli lp. alakt. NyK. 31 : 140—142. | *čälēmê* «szem»: *čälēmet* 143. | *stālû* «óriás»: *stālūht* 145. | *kulĭkie* «kés»: *monnâ kulikäpt* «kés nélkül vagyok» NyK. 20 : 109. | *fäatā* «étel»: *mejjā fäatat nahkąmą* «mi étel nélkül maradtunk (tkp. végződtünk)» 20 : 202. | *ląttie* «madár»: *men talawĭm*

ūtan ļattien v. *ļattet* «madár nélkül jövök meg» 20:219. | *šʲäipiɐ* «fark»: *piärne šʲäipet fᵘälemiᵉnie tālie ai* «a medve farok nélkül jár most is» 20:196. || *svāinas* «szolga»: *svāidnasahta* HALÁSZ, Röv. Pitelpm. nyt. XXI. | *jêhtanės* «óriás»: *jêhtanasahta* uo. | *ńiʒʒê* «emlő»: *ńiččêhtak, -htek, -hta* XVII. | *skāδδa* «kár»: *pǭtī uihtos skāδāhtak lannṭai* «csakugyan sértetlenül ért a szántóföldre» Svédlp. ny. V:205. | *tollo* «tűz»: *koktes kalhkai tat tᵘɷlltat talōhtak, ku sija lūjen pēďďam korūs ētnama nalā* «hogyan is forrjon ez tűz nélkül, mikor a puszta földre tették» V:138. | *ćaˈlᵉbmê* «szem»: *ėp monno vûptē tiďďī, jus ēhpet čalmēhtak* (v. *kēhcatallak*) *ōstē* «nem adom el nektek, ha láttatlanba meg nem veszitek» V:210. || N. *akka* «weib»: *iw akadaga bīrḳas boadę* «ich kann mir nicht ohne weib helfen» QVIGST. SÚS. Aik. III. 45. | *barggo* «arbeit»: *dę galgab mon biebmad dudnọb bă'gọt* «ich werde euch ohne arbeit ernähren» 47. | *gama, gabmaga* «schuhe»: *góaḷọi gămąhœhtta* «es fror ihn ohne schuhe» 25. || E. *juölga* «láb»: *juölgetta* LÖNNR. Enarelapp. Dial. 147. | *supe* «espe»: *suvetta* 151. uo.

Finn: *maa* «föld»: *maatta* «föld nélkül» | *vyö* «öv»: *vyöttä* «öv nélkül» BUD.-SZINNYEI: Finn nyt.[5] 20. | *puhdas* «tiszta»: *puhtaatta, -tahatta* 21. | *jalka* «láb»: *jalatta* 22.

A finn nyelvjárásokban általában *-ta'* a rag, a savoiban néha még *-tak*. Pl. *maata-n* (közny. *maattani*) | *tiet* (közny. *tiettä*) Halikko: Suomi III. j. II. 143. || *maata', maita'* Etelä-Pohjanmaa: Suomi II. j. IX. 267. || *ilman rahata, ilman talota, ilman saamata* Koillis-Satakunta: Suomi II. j. XVI. 49. || *moata', jalata', haravata', korpita', mäetä', käetä'* (közny. *kädettä*) Pohjois-Häme: Suomi II. j. XII. 337. 338. || *vyötä', korkeeta'* Pohjois-Savo: Suomi III. j. III. 242. — *-ti'* alakban: *hengeti', huoleti'* Koillis Satakunta: Suomi II. j. XVI. 49.

Észt *-ta: rahata* «ohne geld» | *jalota* «ohne fuss» | *silmita* «ohne augen» | *lapsita* «ohne kinder» || *sõmata* «ohne essen, ohne zu essen, ohne gegessen zu haben» | *magamata* «ohne zu schlafen» | *mõistmata* «unverständlich, ohne dass man versteht» | *pezemata* «ungewaschen» WIEDEMANN, Gramm. der esthn. 294—5.

Ingriai nyj. *-dak: heboizedak, jaloidak* PORKKA, Ingr. dial. 35.

A régi irodalomban is egy *t*-vel van írva az abessivus ragja, de az előbbi szótag hangalakja korábbi zártságra, tehát geminált *tt*-re mutat.

Cseremisz. *a)* Igetővel: kP. *koδem* «hagy»: *ik pərće ləštaš koδəte* «ohne ein einziges blättchen auszulassen» GEN. 52. | kP. *purem* «bemegy»: *βüδeš purte kajet-mo?* «fürdés (tkp. vízbe menés) nélkül jösz-e?» GEN. 32. | kUr. *lektam* «kijön»: *nalaš lekte òɣənà pùrô* «ha nem jöttök fogadni [minket], nem megyünk ki» WICHM. NyK. 38:232. | nyK. *i̯üäm* «iszik»: *i̯üte-*

γolaš «szomjan halni» Ramst. 53. kCar. *ḏ'üδe koδəna* «szomjan maradunk» Porkka 38. | nyK. *kat'škam* «eszik»: *ti βaδeš karteok əlenä* «diesen abend können wir ohne essen leben» Ramst. 175. kCar. *kotte* Pork. 45. | nyK. *šịnᵈzäš* «tud»: *tiδə štəməₒ mịńən šịnᵈzəδe·ok* «das hat man ohne mein wissen getan» Ramst. 133. — *b)* Névszótővel: nyK. *βoľä* «akarat»: *βoľäδo·nə̂-βoľä·δe·ok* «akarattal vagy akaratlanul» Ramst. 15. | nyK. *i̯al* «láb»: *i̯a·ltè ə̂laš* «nicht gehen können [vor schmerzen in den füssen] (tkp. lábatlanul lenni)» Ramst. 27. | nyK. *i̯ə̄mə̂* «isten»: *i̯ə̄mə̂δe əläš* «istentelenül élni» Ramst. 31. | nyK. *pariš* «gewinn, vorteil»: *parište·ok βə̂za·laš* «zum einkaufpreise verkaufen» Ramst. 96.

A votjákban is megvan ez az «abessivus» *-m* képzős deverbális névszótőhöz kapcsolva. Pl. *at'škîni̯* «zu sehen sein, sichtbar sein, sich zeigen»: *gurtî śen, ṭṣaṭṣaî̯śen, at'škîmtε ko·t'kin todε* «das ist dorfe, das andere ist walde, jedermann kennt es, ohne es gesehen zu haben» Wichm. Votj. Sprpr. II. 44. | *šöttini̯* «finden; erforschen»: *mi̯niľľam mi̯niľľam toos u̯isa no šöttiľľamtε* «sie fuhren unaufhörlich jägend weiter, ohne zu finden» II. 93. | *ni̯u̯i̯z ṭṣi̯ži̯mtε nuupii̯asa nuem* «das mädchen aber hob sie auf die schulter und trug sie fort ohne den fusstritt zu geben» II. 70. || *kuti̯ni̯* «fog, kézbe vesz»: *Ludäz mêskêl karêľľam Lud-keŋêrzäš kutêmtä* «a Lud [istenséget] csúffá tették, a Ludnak [való] dara[áldozatukat] elő nem vevén» Munk. Votj. Npk. Gy. d. 246.

A tkpi votják abessivus a következő: *a)* Igetővel: MU. *ḏ'uàni̯ (ḏ'ual-)*, M. I. *juàni̯*, G. *juànî (jual-)* «kérdez»: *mumizleś atai̯ezleś ḏ'uatek imε tuboz* «ohne seine mutter oder seinen vater zu fragen, steigt er zum himmel auf» Wichm. Votj. Sprpr. II. 12. *juatäk* (Munk. VNpkGy. tm. 77.) | *kiźi̯ni̯* «säen»; *kuṣki̯ni̯, kuṭṣki̯ni̯* «suchen»: *kiźi̯tek uźi̯m ug po·ti̯, kuški̯tek vań-bur ug śu·ri̯* «das winterkorn wächst nicht hervor, ohne das man säet, das vermögen lässt sich nicht finden, ohne das man es sucht» Wichm. II. 5. || *todi̯ni̯* «wissen, kennen, erfahren»: *agai̯josi̯z marzε sozε todi̯tek peśterzes nuupii̯aľľam no nuillam* «die älteren brüder warfen, ohne zu wissen, was es war, den ranzen über die schulter und trugen ihn fort» II. 79. (*todîtäk* Munk. d. 245.) | *užàni̯ (užal-)* «arbeiten; tun»: *užatek kŭaź ug śot* «ohne arbeit giebt gott nichts» II. 9. (*uʒatäk* Munk. 53.) — *b)* Névszótővel: *ki* «kéz»; *pîd* «láb»; *kîl* «nyelv»: *kitäk, pîdtäk, kîltäk, kîlontäm veraśkä* «kezetlen, lábatlan, nyelvetlen, hallástalan [és mégis] beszél» Munk. tm. 117. | *šor* «közép»: *têpêlän tol-šortäk kworez uz uśê* «a tölgyfának, hacsak nem tél közepén (= tél közepén kívül) nem hullik a levele» Munk. VotjSz. 491. | *so* «az»: *sotäk vednamed uz lu* «anélkül

nem lehet igézned» MUNK. VNpkGy. 177. | plur. *soi̯ostek uuini̯ ug lo dir* «nélkülök nem lehet élni» WICHM. I. 178. | *mar* «mi»: *kîtîn mar punèmîn u̯ań veśáśkîtek* (*veśáśkini̯* «betesz») *martek, soos baśto no koško* «wo immer etwas (d. h. waren) ohne segen aufgestellt ist, das nehmen sie und gehen damit weg» WICHM. II. 162.

A zürjénben már csakis ez az abessivus fordul elő. Igetőhöz WIEDEMANN nyelvtana szerint ritkán járul. Nála csak ez az egy példa van: *núžödny* «verzögern»: *núžödtög* «ohne zu zögern, unverzüglich» WIEDEMANN Gramm. d. syrj. spr. 178. LYTKINnél, ROGOVnál stb. azonban van elég. Pl. *eg-taj meöj ćuksavtög ćetćivlî* «ich stand nicht auf ohne erweckt zu werden» *(tśuksalnî, -avnî)* LYTKIN, SUS. Aik. X. 45. | *una-taj meöj tenśîd ezis kîcja peľto śödmödî povtög, jandîtögis* «oftmals habe ich furchtlos und unverschämt deine mit silbernen ohrringen versehenen ohren geschwärzt» *(polnî, povnî; jandînî)* X. 48. | *eg-taj meöj kösjîvlî vörźînî das kîk uľ pu zorjän zorjavtög, eg-taj meöj kösjîvlî ćuktînî daskîk lagîra ćerön keravtög* «ich wollte mich nicht bewegen, ohne dass man nicht mit zwölf starken stangen stiess, ich wollte mich nicht ablösen, ohne dass man mit zwölf grossen beilen hieb» *(keralnî, -avnî; zorjalnî, -avnî)* X. 40. — Névszóval: *me* «én»: *metęg vęd gaztem loę* «wie öde wird es [auch] ohne mich sein» WICHM. SUS. Aik. XXI$_3$. 28. || *piztög pelîštög kîvtlînî gîîś gîö vetlînî* «ich muss treiben ohne boot, ohne ruder, irren von welle zu welle» LYTKIN, SUS. Aik. X. 40. | *kodli-nö teöj zilśan gîrźa vîjönîd puźjömön, jurtög, böztög ćetćalan pîžös vîjönîd leptaśömön?* «für wen strebst du so eifrig, die ärmel bis an die ellbogen aufgestreift; für wen hüpfest du kopflos, schwanklos, die kleider bis an die knie aufgehoben X. 46. || *lezis gortas no deńgatëg nin* «haza eresztette, de pénz nélkül» POPOV NyK. XV. 429.

Az «abessivus» azonban nemcsak határozóként áll a mondatban, hanem előfordul néha puszta tagadó v. fosztó melléknévi jelentéssel is. Pl.

Lapp: *a)* Igetővel: *aice-* «észrevesz»: *aicetak* «észrevétlen» HAL. Sv. lp. nyt. 82. | *pakkate-* «büntet»: *pakkateke* «büntetlen» uo. | *šadde-* «nő»: *šaddeteke* «terméketlen» uo. — *b)* Névszótővel: *pelje* «fül»: *peljet, peljetak* «fületlen» 74. | *abre* «eső»: *abreteke* «esőtlen» uo. | *hugso* «gond»: *hugsot, hugsoteke* «gondtalan» uo. | *algo* «kezdet»: *algonapta* «kezdet nélküli» HAL. Sv. lp. nyt. NyK. 16:74. || *ähčiä* «atya»: *monnä liem ähčiätąpot* «atyátlan vagyok» HAL. NyK. 20:214. | *jelkie* «láb»: *koktä tälliä kuh jèlek^{e}t* «mintha lábatlanok volnának» 20:121. | *tuhte kārmānejja čälemie pielet* «az ember félszemű (tkp. félszem nélkül levő)» 20:212. || *piktas* «ruha»: *ja ollu lij fruββā, ja*

ollu piktasahtā, rihccuot «az asszony pedig egészen ruhátlan volt» Svédlp. ny. I. 85. || *piäpmuo* «étel»: *mińńemust piäpmuoht šēttijī'n tihte čerrä poąlltije* «utoljára étel nélkül maradt ez a szénégető» III. 156. (vö. *kū son šattai aktan āikēn pēmūtak* «mikor egyszer étel nélkül maradt [tkp. lett]» V. 123.).*)

A finnben ilyen elvont szavakban van nyoma melléknévi használatának (legnagyobbrészt a Kalevalában): *armo* «kegyelem, irgalom»: *armottuus, -tuus* «kegyetlenség» | *kala* «hal»: *kalattuus, kalatuus* «halhiány» | *lehmä* «tehén»: *lehmittyys, -tyys* «tehénhiány» | *leipä* «kenyér»: *leivätyys, -ttyys* «kenyérhiány» || *saa* «kap»: *saamattuus* «nem kapás; ügyetlenség, élhetetlenség» (AHLQV. Suomen Kiel. rak. 34. és SZINNYÉI, FinnSz.**)

A cseremiszben csak egy kétségtelen példám van: nyK. *äťä`* «atya»: *äťäδe·ok* (az *-ok* nyomósító elem) «vaterlos» RAMST. 8. — Valószínű azonban ilyen még ez is: nyK. *i̯a·ltè ᵊlaš*

---

*) Főleg jelzői használatban, a *-tes* képző is előfordul. Pl. *a)* S. *mahhtêt* «tud, bír, -hat»: *ī jukalvės tiste māhtētės maŋas pīejahtuwwut* «a lakodalmat pedig lehetetlen többé elhalasztani» Svlp. ny. V. 198. | N. *akta mahǫhës stúora loddë* «ein überaus grosser vogel» QVIGST. SUS. Aik. III. 34. — *b)* S. *ča'lᵉbmê* «szem»: *tat lē čalmēhtės kummū* «ez vak öreg asszony volt» Svlp. ny. V. 128. | *tuhte aktn vieljen kommā čuovorī tap čälĕmets āhkāp parra lierĕtī'ᵗ* «az egyik testvér feleségének csak vezetnie kellett a vak asszonyt» III. 8. | *voδδo* «fenék»: *vōδōtės ponnta* «dusgazdag» V. 316. || N. *bællje* «fül»: *bæljędęs boadnję* «a süket ember» QVIGST. SUS. Aik. III. 39. — Ezekben az alakokban az *-s* attributiv melléknévképző: *falskê* (præd.) «hamis, álnok» ~ *falskês* (attr.) id. HALÁSZ, Svédlp. ny. 13. | *hoidnū* (præd.) «bús, szomorú» ~ *hoinūs* (attr.) id. 50. | *kalᵃbma* (attr.) «hideg, jéghideg, fagyott» ~ *kalᵃmas* (præd.) id. 30. A közép- és felső fokban is az *-s* nélküli alak veszi föl a megfelelő képzőket: *arvotæbmë, arvotës* «értéktelen»: *arvotæbbo* «értéktelenebb», *arvotæmus* «legértéktelenebb». QVIGSTAD, Acta Soc. Scient. Fenn. XII: 152. — A *-tak, -tek* képzőbeli *-k* ellenben prædicativ melléknévképző, azért használatos ez gyakrabban abessivusként; pl. *êtna* (attr.) «sok» ~ *êtnak* (præd.) id. Svédlp. ny. 12. | *jorŏpo* (attr.) «gömbölyű» (*jorŏpo jahkê* «az egész esztendő») ~ *jorhpuk* (præd.) id. 26. | *ko'bᵉdō, koptês* (attr.) «széles» ~ *ko'bᵉdok* (præd.) id. 44. — L. még: HALÁSZ, Rövid Pite-lappmarki nyelvt. 28. §.

**) Érdekes SZINNYEI megjegyzése AHLQVIST műve bírálatában: «Ezen alakokban vagy a fosztó képző egyszerűbb alakja van meg, vagy pedig összevonás történt». NyK. 16: 301—2.

«nicht gehen können (vor schmerzen in den füssen)» tkp. = «lábatlan lenni» Ramst. 27.

A votjákban az *-mtɛ* képzős igenévnek egész közönséges a melléknévi használata. Pl. *aďďźi̯lı̯nı̯* «sehen»: *vɯ aďďźı̯lı̯mtɛ ṭṣẹẓ vɯ dorɛ lı̯ktɛ no bertɛ* «eine ente, welche wasser nicht gesehen, geht zum wasser, aber kehrt zurück» Wichm. II. 9. | *jaratı̯nı̯* «lieben»: *kɯpeťš ľäı̯ťˌšizɛ jaratı̯mtɛ no šaı̯tan śioz šɯsa šaı̯tan dorı̯ šɯsa ľäı̯ťˌšize leźem* «es war ein kaufmann, der seinen lohndiener nicht liebte und in der hoffnung, dass der teufel den lohndiener essen würde, schickte er ihn zum teufel und sagte» II. 88. | *kɯťťśal-* «lábbelit fölhúz»: *pı̯djossɛ no kɯťťśamtɛ, diśjosse no voźtı̯mtɛ* «die füsse haben sie ungekleidet gelassen, die kleider haben sie nicht angezogen» II. 181. | *lı̯ktı̯nı̯* «kommen, gelangen»: *sokɯ mumiz ajiz lı̯ktı̯mtɛ saldatlen mı̯nı̯ľľam uťťśànı̯ soı̯ɛ* «dann gingen die mutter und der vater des noch nicht heimgekehrten soldaten um ihn zu suchen» II. 134. (Több példa Wied. Zürjén nyelvtanában, 122. §. 2.)

A tkpeni abessivus is egy-két példában olyan, mintha egyszerű tagadó melléknév volna. Pl. *piľem* «wolke»: *ťšik piľemtek kɯaź zoroz* «es regnet vom ganz wolkenlosen himmel» Wichm. II. 40. || *kitäk, pı̊dtäk, kı̊ltäk, kı̊lontäm veraśkä* «kezetlen, lábatlan, nyelvetlen, hallástalan [és mégis] beszél» (Nb. *kı̊lontäm* valóságos nomen negativum) Munk. VNpkGy. tm. 117.

A zürjénben is ilyenféle a következő abessivus: *kerku* «ház»: *ruč kerkutög vois* «a róka ház nélkül maradt (tkp. házatlan lett)» Rogov, NyK. 17 : 388.

A többi fgr. nyelvben megfordítva áll a dolog. T. i. a tagadóképzős szók egyúttal abessivusok is, minden rag nélkül. Pl.

Mordvin: *kačamo* «füst»: *tol kačamovtomo a eŕi* «feuer pflegt nicht ohne rauch zu sein» Paasonen SUS. Aik. XII. 75. | *ormavtomo kuvći* «ohne krankheit stöhnt es» 48. | *uźeŕ* «fejsze»: *ḱije v́eď laŋga sẹď sẹďi uźeŕev́ťeḿe rubaŋkavtomo?* «wer bauet eine brücke über das wasser ohne axt, ohne schlichthobel» 36. || *apak sẹŕeť kuvći, jomavkstomo v́ešńi* «stöhrt ohne krank zu sein, sucht ohne verloren zu haben» 25.

Osztják: *mola lillì i̯èṣ̌lì ńoɣəmdı̯i̯ı̯lən* «mit futkosol étlen-szomjan» Pápay J. NyK. 37 : 271, 58. 38 : 138. || *mane vočem jig nemta, ūgotta at χaiďaŋat, man χajājjem* «damit meine stadt nicht ohne väterlichen namen, nicht ohne haupt bleibe, liess man mich übrig» | *ēvida ūdaden, paχta ūdaden* «lebet ohne tochter, lebet ohne sohn» | *vēt tui tunkdem undaŋ kēt ťotťeu, milteu pōsteu* «mit den fünf gezählten fingern

unserer hand stehen wir [vor dir], ohne hut und ohne faust-handschuh» PATKANOV-FUCHS, KSz. VII. 138.

Vogul: *χāltal ta'ilēγ* «elpusztíthatatlanul tele» MUNK. VogNpkGy. II. 284. | *am ńāl ojtättal ńāl ul ojtäln* «míg én nyilam ki nem eresztettem, nyilat ki ne eresszetek» I. 95. | *man ləwtalūw, qulä vātal ūs ūntėχats* «a mi rendeletünk nélkül vége láthatatlan város támadt» II. 291. || *nay sūp-ńelmtal ūntsėn* «te szótlanul leülepedtél» I. 5. | *ūnli ūlėmtal* «álmatlanul ül» II. 21. | *uľä vittal unlėptėnė* «tűz víz nélkül lakó» II. 245. (L. SZABÓ DEZSŐ: A vogul szóképzés 65. 77. és BEKE Ö. Ragtalan határozók a vogulban NyK. 37 : 119.[1]))

Ha mármost az abessivus ragja egyúttal tagadó képző is lehet, a tagadó képző pedig állhat az abessivus ragja helyett, akkor ebből csak az következhetik, hogy az abessivus ragja tkp. nem is rag, hanem szintén tagadó képző, a mely ragtalan módhatározóul szerepel a mondatban.[2])

Ezek után már nincs semmi okunk elvetni AHLQVIST véleményét, a ki a finn *-ttoma, -ttömä* képzőre nézve rég megállapította (Suom. kiel. rak. 69.), hogy az abessivusi rag és a *-ma, -mä* deverbális névszóképző összetétele. (Vö. BUDENZ nézetét UA. 277. NyK. IV. 103.) Ugyanez áll a lp. *-tipme, tebme, tœm, -htem*, a md. *-vtomo, -ftuma, -ftəma, -f'ťəmä, -f'ťiḿe, -vťeḿe, -χťiḿe*, a cser. *-təmə, -ðəmə, -tə̂mə̂, -ðə̂mə̂, -təmo, -təmö, -təme, -ðəmo* stb., a votj. *-tem, -täm*, a zürj. *-tęm* képzőre nézve.[3])

S ez nem egyedülálló a fgr. nyelvekben. Véleményem szerint a votj. *-tek, -täk* és a zürj. *-tęg* is hasonló eredetű, a mennyi-

---

[1]) Állító módhatározó is lehet ragtalan. — L. «Ragtalan határozók a vogulban» cz. értekezésemet. NyK. 37 : 119.

[2]) Éppen így áll a dolog a török-tatár nyelvekben is. Pl. az ufai tatárban: «Az abessivus ragja: *-sęz, -sėz* (néha: *-suz, -sөz, -suz, -sөz*): *åkčasęz* «pénz nélkül», *ikmäksėz* «kenyér nélkül». Az abessivus egyszersmind fosztóképzős melléknév: *kөčsėz* v. *kөčsөz* «erőtlen», *bålasęz öj* «gyermektelen ház» PRÖHLE NyK. 38 : 71. — Az oszmanliban: *ārsïzavret, julārsïz at* «szemérmetlen asszony, gyeplőtlen ló» | *umudsuz adam, direksiz dam* «remény nélküli ember, karó nélküli ház» || *tāzisiz ava čïkan, taušansïz eve gelir* «a ki agár nélkül megy vadászatra, nyúl nélkül jön haza» | *deniz dolgasïz olmaz, kapu halkasïz* «a tenger hullám nélkül, az ajtó závár nélkül nem lehet» | *ben-siz, sen-siz, on-suz* «nálam nélkül, stb.» KÚNOS Oszmán-török nyelvkönyv 311.

[3]) Vö. még SZINNYEI, Volt-e a magyar nyelvnek tagadó igéje. Nyr. XIII. 194—197.

ben a bennük levő *-k* elem azonos a *-k* deverbalis névszóképzővel, a mely gerundiválisi szerkezetben fordul elő. Pl. a votjákban *bertînî* «zurückkehren», *mînînî* «gehen»: *mînîkîz gurt pala uťśiśkoz, bertîkîz ńules pala uťśiśkoz* «beim hineingehen blickt er nach hause, bei der rückkehr nach dem wald» WICHM. II. 12. | *pîrînî* «eingehen»: *östi pirikį pińiz dźar aťśkoz* «beim eintreten [in die stube] zeigt er seine weissen zähne» II. 25. | *potînî* «hinausgehen, herauskommen»: *pîrîkîz tęďî pîrɛ, potîkɯz śęd patɛ* «beim hineingehen weiss, beim herausgehen schwarz» II. 49. || *adďźiną* «sehen, ansehen»: *gondiräz adžikid pičaldä ažad kuštî* «ha medvét látsz, puskádat dobd elibéd» MUNK. VNpkGy. bab. 91. | *turnàną (-nal-)* «kaszál», *vidiną* «lefekszik»: *tuďe-no deräm tül, tül tülä, gužem-no turėm turnakė, küt kuräktä-no šuläm seräktä žėtažä iźėnė vėdėkė* «a fehér inget a szél, a szél fujdogálja, midőn nyáron szénát kaszálnak; keblem kínlódik, szívem búsul, midőn este aludni fekszem» MUNK. d. 33.

A zürjénben szintén megvan ez az igenévi szerkezet. Pl. *vidź kutygön jurtö vyial* «wenn du fastest, so salbe dein haupt» | *jugdygön* «beim hell werden, als es hell wurde» | *syös gušalysny mijan usigon* «sie stahlen ihn, während wir schliefen» | *adzis najaös uzig* «er fand sie schlafend, sah sie schlafen» || Permi: *te vidź kutygad* «wenn du fastest, so salbe dein haupt» | *visigas* «als er krank war» WIED. Gramm. d. syrj. spr. 167.**)

A lapp *-tak* képző *-k* eleme, a mint föntebb láttuk, más eredetű. Hogy a finn nyelvjárások abessivusának *k*-ja milyen elem, arra nem tudok megfelelni.

Annál világosabb azonban most már a vogul és magyar tagadó képző. Csak azt kell megnéznünk, van-e ezekben a nyelvekben *-l* deverbális névszóképző. Igenis van, s éppen az a fontos, hogy csakis ebben a két nyelvben van meg. Pl.

Vogul: É. *kāsti* «idéz»: *kāstul* «idéző ige» | *ōlt-* (*ōli* «van, él»): *ōltul* «életmód, vagyon, lábas jószág» | *pokt-* (*pokli* «hasadoz», *pokati, pokapi* «fakad»): *poktul* «hasadék» || K. *päntil* «födél» *(pänti)* | *lēpil* «födél» *(lēpi)* | *sātil* «idéző ige» *(sāti)* | *ūsil* «lépés» *(ūsi)* NyH.[4] 79.

Magyar: *fon: fonál ~ fonalat, fonalon* | *köt: kötél ~ kötelën, kötelet, köteles* | *föd: födél ~ födelet, födeles.*

Hogy ugyanez az elem van meg a vogul és magyar tagadó képzőben, még külön bizonyító erejű a magyarban meglevő fok-

**) Az igenevek ragtalan határozói használata a többi fgr. nyelvben ismeretes, igy megvan a mordvinban is, a cseremiszben is.

váltakozás. (Vö. *mesztél*[láb] ~ *mesztelen* és *kötél* ~ *kötelen*. A magyarban tehát a tagadó képző ilyen alakú volt: *-tél* ~ *-telen*, **-tál* ~ *-talan*).*)

Azt hiszem, most már minden kétségen fölül áll, hogy a finnugor nyelvekben a mai tagadó képző egy eredetibb tagadó képző és egy deverbális névszóképző összetétele. Kétségtelen, de mégis különös, hogy egy deverbális névszóképző járulhatott a névszóhoz.

Ennek a magyarázatát a cseremisz adja meg.

A vogul-osztjákon és magyaron kívül az összes fgr. nyelvekben a cselekvés tagadása ú. n. tagadó igék által történik. Így van ez a cseremiszben is, s a tagadó igét minden módban és időben úgy ragozzák, mint a többi igéket. A conditionalisban azonban az 1775-diki cseremisz grammatika szerint a tagadó ige jelen idejű alakjában járul az igének a conditionalis képzőjével ellátott tőalakjához. Pl. *kičalám* «keresek»: Egyes sz. 1. sz. *óm-kičaligéce*, 2. sz. *ót-kičaligéce*, 3. sz. *ók-kičaligéce;* Többes sz. 1. sz. *ona-kičaligéce*, 2. sz. *odá-kičaligéce*, 3. sz. *ók-kičaligéceb* (NyK. VI. 211.). — Lehet azonban, hogy ezek kikövetkeztetett alakok, mert a későbbi nyelvtanokban és szövegekben ilyenek nem fordulnak elő, hanem az igetőhöz a fönnebbi *-te* képző járul, s ez után következik a conditionalis jele és a személyragok. Pl. nyK. *tolam* «jön»: *tolteǥetsem* «wenn ich nicht gekommen wäre» Wiedemann Versuch e. gramm. d. tscher. spr. 144. || kP. *koδem* «hagy»: *nəll ik arkaš šoćšo nəll ik pu-šeŋgəm, ik porće lüš koδəteγeće* (v. *koδəte*) *luδən šukten kunam kerteš-kəń ik šatəšte* «wenn es dem menschen möglich ist, in einer stunde die auf 41 bergen wachsenden 41 bäume zu zählen, ohne ein einziges nadelchen auszulassen» Gen. 52. | *manam* «mond»: *kuγo jumən aβažən erγəžəm šörtńö lepšəšte kečəše erγ(ə) ajźam, aj-aj aβap manteγeće luźərten, kunam kočken . . . kerteškəń: məńən ajźaməm iže kočšo* «wenn es irgend möglich ist den sohn der mutter des grossen Gottes, das in der wiege schaukelnde knäblein, ohne: o weh! zu sagen, zerschmetternd aufzuessen: dann erst möge er mein kleines kindchen fressen» Gen. 54.**)

---

*) Az eredetibb tagadóképző rejlik valószínűleg ebben a szóban: *mezét-lábbal, mezít-szárral, mezít-fővel* (XVI. század). L. NySz. — Munkácsi szerint a *siket* szó is ezzel a képzővel alakult. (KSz. X. 180—1.)

**) A két utóbbi példa igéből képzett abessivusnak is fölfogható.

Ebből pedig világos, hogy a *-te* eredetileg tagadó igeképző volt. Ehhez járult azután a *-mə* stb. deverbális névszóképző, a mint még érezhető a következő példán: kE. *liam* «lenni»: *meń lidemem kodom tuško mia* «mikor én nem vagyok ott, [mindig] oda megy» Reguly Cser. mondatok, 601. NyK. III: 125. — Ilyenek még a deverbális *-maš*, *-mäš* képzős gerundivális alakok; pl. kE. *meman mi'temaške kaeve* «oda mentek, a hová mi nem megyünk» (*miem* «megy») Reguly NyK. IV: 103. | kP. *osalžəm pulat küźəδa δene, pulat toβarəδa δene kürtńö jük šoktətəmaške* (*šoktem* «hangzik»), *jüt śer jəmalke joγən βüt joγen šutəmaške* (*šuam* «megérkezik, odaér»), *kinde šöńǵal koċtəmaške* (v. *kottəmaške; kočkam* «eszik») *ruen, pastərkalen koltəγeťta iľe* «sendet das böse mit euren stählernen messern und äxten es schlagend und vertreibend, wohin der klang des eisens nicht dringt, zu den ufern der nacht, wo das fliessende wasser des stromes nicht hinlangt, wo man weder salz, noch brot esset» Gen. 86. || kP. *kuγo jumo δeke küźen kajen, kuγo jumo litəmašən* (*liam* «lenni»), *tə mlandəmbalke śüm'ren kunam kerteš-kəń...* «wenn es ihm jemals möglich ist zu dem grossen gott hinaufzusteigen, den grossen gott vernichtend, ihn auf diese erde hinabfallen zu lassen...» Gen. 53. (Vö. még: nyK. *liäm* «lenni»: *a·ńes lit^{ə}°mäš* «was künftighin nicht mehr wird» Ramst. 4. | *kertäm* «hat; bír»: *užə̂n^{ŋ}-gertəmäš* «böswilligkeit; neid» [tkp. «nézni nem tudás»] Ramst. 161. | *sitem* «genug sein»: *si·təδəmäš* «mangel, fehler» Ramst. 121.)

Így alakultak a többi finnugor nyelvekben is a mai tagadóképzős alakok,*) míg a mai abessivusok (természetesen a zürj. *-tęg*, votj. *-tek* kivételével) az eredeti tagadó igeképzőt őrizték meg.**)

Hogy miképpen fejlődött a tagadó igeképzős szó nomen negativummá, megérthető a következő cseremisz példákból: nyK. *kə̂ťśem* «halten, haben, fangen»: *ńima·t kə̂ťśə̄δe i i̯aŋgə̂len šɪn^{d}zən* «er konnte nichts fangen und war müde» Ramst. 194. | *koδam* «bleiben»: *ńi səšeržə kote* «von der milch ist nichts geblieben» Ramst. 185. | *küäm* «kochen, sieden»: *küte* «es hat noch nicht genug gekocht» Ramst. 60. | *ku·zaš* «aufsteigen, sich heben»: *ke·ťśə̂ ku·zə̂δe* «es tagte nicht» Ramst. 59. | *mə̂n^{d}zaš*

---

*) A lapp *-tes* képzőben ellenben a második elem denominális képző. Ez tehát csak akkor alakulhatott meg, mikor már elhomályosult a tagadó képző igeképző volta.

**) A lp. (finn) md. nyelvben a *t* előtt levő *p*, *h*, *χ*, *f*, *v* hangok összefüggésének mivolta még nincs kimutatva. (Vö. Setälä, Quantitätswechsel. SUS. Aik. XIV$_3$. 14.)

«eier legen»: *tə₀βə₀ mə̑·n^{d}zə̑ðè* «die henne hat keine eier gelegt» RAMST. 82.*)

Eredményeinket tehát a következőkben foglalhatjuk össze:

1. A finnugor nyelvekben, éppúgy mint a török-tatár nyelvekben, a cselekvés tagadását tagadó képzővel is ki lehetett fejezni.

2. A tagadóképzős ige nomen negativum is egyúttal, de fölvehetett még deverbalis névszóképzőt is.

3. A nomen negativum — minden rag nélkül — határozóul is állhatott a mondatban. Az abessivus tehát nem valóságos eset, ragja eredetileg képző.

4. A tagadó melléknévképző első sorban igetövekhez járult, s ezekről terjedt át a névszókra.

BEKE ÖDÖN.

---

*) Igetöveknek határozói szereplésére más példa is van a finnugorságban. Így pl. ugyancsak a cseremiszben: kP. *kińelam* «fölkel»: *kińeleš, kińel šoγaleš-at, Aləm batər ðene pižaš tüŋaleš* «erhebt sich, steht auf, fängt an mit Aləm dem starken zu ringen» GEN. 22. | kP. *kuðašam* «ruháját leveti»: *žβatažəm kuðaš nalət* «entkleideten sie und nahmen ihre kleider weg» GEN. 6. | kP. *peleðam* «virágzik»: *śaśka γańe pelet iľaš* «wie die blume blühend zu leben» GEN. 56. | kP. *ükšəńžam* «okád», *poðəlam* «szörpent»: *poðəl jerəm ukśəć kolta* «er trinkt den see aus, speit ihn wieder weg» GEN. 3. | kCar. *nelemaš* «megnehezedik»: *mlanðə ümba·lnə kuγə kü kuze· nele·m kia, βaslina·t moγəržə tuγak nele·m ki·žə!* «wie auf der erde ein grosser stein schwer daniederlegt, möge auch W.-s körper schwer werdend liegen!» PORKKA 30. (Vö. *nele·mən kia·* uo.) | kUr. *ťšumalam* «rúg»: *ťšumal γoltəšəm* «rúgtam [a földet]» WICHM. NyK. 38:233. | nyK. *üpᵠšɨnᵈzäš* «schnüffeln, einriechen»: *petskäžər üpᵠšɨts-särnəš* «er umkreiste schnubbernd die tonne» RAMST. 187.

A lappban is; pl. *čaibmat* «nevet»: *čaimā* «nevetve» | *vuďďêt* «menni (kocsin v. lovon), hajtani»: *vûjê* «hajtva» || *kālū japmêt* «megfagyni (tkp. fagyva meghalni(» | *jotê pêďďat* «elköltözni (tkp. költözve tenni)» || *vêssut* «élni»: *vässū* «elevenen» HALÁSZ, Röv. Pitelpmki nyt. XXXIX. (Vö. még: HUNFALVY, A lp. nyv. NyK. V: 384, 419.)

Vogul szójegyzék.*)

a

a'ĭts : taw at a'ĭts ő nem hitt nekem 306.

[*aχwtės*] kő — *āχwtės* drágakő 335. 336. *aχwtėš* D. 413.

[*āχwti*] hánt — *āχtim sās* hántott nyírhéj 51.

aits : aits tuľätėŋ ąkhčąt ĭkėm nődíjat fizetni nincsen pénze T. 369.

? *aj : aj Vaśėkėm* kis Vaszilkám. 74.

ajji : Tōri ajji šōt jalä darú rikkantó hét terület(e) KL. 97.

ajjuk : kaj-ajjuk ej-hajh. 3.

[*ajal*] első. *ająl* T. 402. *ajolt* előbb. T. 353.

[*ajuw*], *aju-vėŋėr* ajtókapocs T. 403.

ākėľ kegyes 121.

ākėr házikutya 342. *ākėrätėn* házikutyáját. 330.

[*aki* = nagyatya] *ākė* nagybácsi K. 371. *ākińš, akėt* nagybácsija K. 371.

[*āl*] *oąl* nyiltartó KL. 98. 99.

[*aľat*] *ąľąt* ágy T. 402. *ąľątąti-ąšt* ágyban T. 364.

aläĭ' : am aläĭ' tū ti lakwχate'im én oda közel lopózkodom. 243.

alėŋ czompóhal 392.

alėś : ulä-alėś pāreľtėp a rénfogó kerítés csapdájának ugró fácskája 389. — *aläśėm* vadászszerszámom 238. — *vit-alśėmnė* vízi fogó szerszámomhoz 238. [vö. *alś* Sz.]

amakėm mamuskám 54.

[*āmiś*] *āmėś* találós mese 385. *amės* 387. *am āmpśimā* az

---

*) Szilasi M. Vogul Szójegyzékében a Vogul Népköltési Gyűjtemény I—III. kötetének szavait állította össze. Minthogy a vogul nyelv teljes szótára eddig még nem jelent meg s előreláthatólag rövid időn belül nem is fog megjelenni, a VNGy. IV. kötetének szókészletét e rövid szójegyzékben bocsátjuk a kutatók rendelkezésére.

E szójegyzék tehát a Szilasi Vogul Szójegyzékének kíván függelékeül szolgálni, s így a rövidítésekre, a földolgozás módjára Szilasi Szójegyzékének bevezetése (NyK. XXV.) irányadó.

én találós mesém Szv. 393. *lästėn ma'ės āmśawė* Fenkőről mondják ezt a találós mesét 385. *Āst jälsėnė pārsät toχ āmśawėt* az Obon járó teherhajót adják föl így találós mesében 385. *χumlė nay āmśilėn* miként fejted meg ezt a találós mesét? 385. *āmpśawė* nevezik a találós mesében Szv. 393. 394.

amnän : la'il-amnän lábtetőre 417.

[*āmp*] *oąmp* = eb. KL. 244.

[*āni*] *ānä* csésze 65. 242. *šāj-ānäl sąswės* egy csésze **csájt** öntött neki 65.

[*āŋχwi*] *il-äŋghem* levetem. KL. 89.

[*āŋk*] *oąŋkhwä* anyja KL. 89.

[*āŋkwėl*] *oąŋkwėl'* fatuskó K. 396.

ančein : mėtär ančein-khąr sōskėt Ha valami baj lesz T. 354.

ańśėriŋ tūr tėli csík [lakta] tó 306.

[*āńšuχ*] *ańšukw* öregember 8. 14. *ąńšuχ* öreg K. 247. *ańšuχ* id. KL. 299. K. 251. *äńčuχ* id. T. 351. *äńčuχ* T. 356.

ańčust : ilpėŋu ańčust = szentnek tartották T. 408.

[*āńt*] *ańt* szarubunkó 174. *ańtpä* szarvú 36. KL. 133.

[*āpi'*] *äpųkwė* öcsike KL. 163.

ārėnt : ārėnt ojtėn fizesd az adósságod 265. *äräntėn* adósságod 266.

[*ari'*] *arγän* túlságosan 8. 53.

ārkeri : ārkeri pąsėr kurafi püspök 125.

[*ārt*] *art* idő KL. 98.

artėn szérű T. 404.

[*āś*] apa *āś-jis* nagyatya 238. *oąś* nagybácsi KL. 98. 110. *asä* de viszont 303.

āśėk bőmódú 21. 22. (vö. *āśėχ* = nagyon P.).

āsėk vérsavó 421. vérsavó hurka 420. *āskėl* vérsavóval 421.

asjė keskeny K. 398.

asriś : tanki asriśänl a maguk [ruha] szakadását. 15. (v.ö. *as* = nyilás, rés É.).

[*āstės*] *āśtės* elkészült. D. 420. *āsti* elkészül 407. *nētä nąŋγ-kēńśtunkwė at āstitä* neje nem bírja (nem ér rá) felkölteni. 155.

[*at*] *āt* nem 335.

[*āťim*] *oąťėm* nincs KL. 100.

[*atėm*] ember. *ātėmä* embere 301. 302.

āťi : tik-āťi vagy pedig 411.

aul : χoti aul nērišnė χuľte'it mifajta nőcskének fog maradni 2. *χoti aul äśėmnė* valamelyik hugomnak 4.

aulti megkezd. 23. (vö. *aul* = vég).

[*aurėχ-pāl* = meredek partú vidék] *auraχ* meredek part 211. 218. *auraχnė-*hoz 223. *ąurėχ* KL. 97. *awrėχ* T. 352. 353.

ä

[äχ] äχ hegy T. 358.
[ä'in] äinėŋ állas | mit einem kinn versehen. KL. 157.
äγėnnė: sun-äγėnnė a szán elejéhez 40.
äiwėn zabola KL. 158. (vö. [aiwän]. Sz.)
[äl] kwol-älä-sämnėl a háztető szögletéből 389.
älėk szita 388. mǫ̈kė älėχtäχw lisztszitálás K. 397.
[älkė] älėk-ōl felvég. K. 108.
äl-: nājėrnė oąt älwė a fejedelem nem engedi K. 379.
[ämėrtäχti] ämėrtäl merít T. 401. ämėrts merített T. 347.
än: joąŋk-tōp khōńiŋ än a jégmerő zsákháló görbe állabroncsa K. 291. (vö. ä'in). ān áll | kinn. K. 291.
[äńä] äńä sereg KL. 166.
[äńśi] van neki äncąst T. 356. äńčiu 362.
äp pára (vö. ăp).
äpγi: χąrp-śäkwarä saräpγi nyíressel borított hegyorma csak ködlik 148. (vö. ăp.)
äp: khăr-äppū kan ebfi T. 351.
[är] ār minden T. 350.
ärili: popi tu ärilau az istenkét odaigézik KL. 406. (vö. ärili megemlékszik róla). ärulėn idézz elő engem T. 346.
äriti marad. KL. 164. (vö. äritäpti meghagy).
äś: äśėn húgodat 31.
äsräil sárkány T. 352. 353.
[ät] ät szag KL. 158. — kutyabűz K. 268.

ď

ďeńiški: khūrėm kopēka miląus s ďeńiški három kopekát ígértek érte pénzértékben. KL. 245.

ē

[ēkwä] asszony. ākum ēkwa néném-asszony 151. ruś ēkwa orosz asszony 60.
Ēl: Ēl vārmė varmėl' az istenségnek való ajánlás 405.
ēnk sógorné 58.
[ēnkaj] ēnkäj cselédleány 80. 276. jiŋkei nőcseléd KL. 107.
ėntem: saun-ėntem ċōlą minäst soká vagy pedig rövid ideig mentek T. 347.
[ēnti] ēntepaχtäsėm felövezkedtem 4.
[ērĭ'] ērĭ' ének 118. eri K. 290.
ės: kušuχ-ės tăru a kéménylyukon át T. 358.
ėšąχ: ėšąχ šupu šourstänė mind ketté vágta T. 349.

ēsi' dicsekvés 181. 229. *ēsɣiŋ* dicsekedő 229. *mōlėχ ań ēssi̯χatėm χum* Ki minap dicsekedtél nős férfi 34. *ēsikhạts* dicsekedett K. 377.

χ, kh

khaiš olló T. 403.

χāχti : ńạ̄r-χāχmilt ūnlim χāχtwäsėm a bérczihágón ülve vitettem föl 1. (vö. *khāχti* és *χāχmil.*)

[*khairėn*] *χajrėn* kedveske 21.

[*χoj*] *χạjim uj* him madár 119.

[*χajtä*] *khaitä* vőfély KL. 87.

[*χajti*] *χajtėmtāliäɣėm* futólag rápillantok 50. — *χajtnė χum* nászoló férfi 31.

[*χaľėm*] *khaľėm* mámor KL. *mōm-khaľmi mom-khaľėmnė khaľėmlēt* népvigadó népvigasságba merülve vigadnak KL. 99. *khaľmėŋ* KL. 102.

[*χaleu*] *χalleuw* halászmadár 170.

[*χāŋχėltėp*] *khāŋhėltạp* hágcsó T. 401. *χaŋχėltapėŋ kwol-āwisūntnė* a lépcsős háznak ajtónyilásához 45. *χāŋɣėltäpnėl* lépcsőről 328. *khōŋkhėltėp* id. K. 398.

[*khāŋghi*] *khaŋghi* kúszik KL. 127.

[*χanėl*] hón 143. (vö. *khanl*).

[*χani*] függ *khạnạntạl* id. T. 403. *khantal* KL. 100. (vö. *χantal*).

[*χansi*] *khanši* ír KL. 166. *khanšä* írás KL. 166. *khạnšạŋ* tarka T. 401.

[*χańši*] *nạmtėl-ke at χańštālwäsėm* észszel [gondolkozni] meg nem tanítottak 55. *ań nạmtėl χaństawän* most megtanítanak észszel 55. *χanśulāli* összeszokik 76. *il-khanśtọŋ* megfejteni T. 401. *khanėạntēn* tudsz T. 362.

χap : āwi-χap ajtóküszöb 387.

[*χār*] *χar-la'il* rénbikaláb 56. *χār sāli-uj jänit āmp* kanfarkas nagyságú eb 85.

kharaulėt örök T. 346.

χarä : atėr tạ̄rėm-χarānėlnė ūntėnė derült égboltjukra ülő 209.

χārėšti : χārėstaŋkwė ti patwės ropogni kezdett 255. *χārėštėne* ropogás 254.

[*χarĭli*] *khạriti* elolt K. 373. *khạrulė* elalszik T. 355. *khariti* kiolt KL. 89. *kharili pạšėm ťok-ťė kharilenti* [házunk] füstje ím így tűnik el L. 83.

[*χariŋ*] *χariŋ sās* kérges nyírhéj 60.

χars-χars harismadár 414.

[*χarti*] *akw' ńäńt satitä χạsit ti χartwės* rénünője hosszában elterült 168.

χas moh 385. *khosėŋ* penészes K. 399. *khạś* T. 404.

[*χasäp*] *khąsėp* hálókárpit K. 291. KL. 412.

[*χasi*] *khaši* penget KL. 116. *khwąššénti* id. KL. 166. *khwąssälts* id. KL. 166. *χąššentitä* id. 153. — 2) *khąsėts* lerántotta T. 355. *sun χąsit χasimė* szán hosszában kifeszítve 168. 3) *nąŋχ-χasitä* felhangolja 153.

[*khasïti*] *khąsėts* előrepült T. 355. *khasėits* T. 348.

χaślės : samariŋ sūntėp jupkätä pusėn χaślės, šimšėr-ńol pąsmaχäŋä χaśėlsei' ránczos torkú ingvállja egészen szétfoszlott, búvárkacsa orrú czipői szétmentek 50.

[*χaslïtim*] *χaslïtim* mohos 150. (vö. *χas*).

khatčiąnė : staršinanėt khatčiąnėnėt a sztarsina és iródeákjai T. 403.

khänštoŋ himbálni T. 368.

[*khär*] *khär* csődör T. 348.

χėr : mä-χėr-ujin tėwėt az egér azt megeszi 342.

khïli kiás K. 347.

[*χïsati*] *sun kit pattäγä χisχei'* a szán két talpa csúszkál 391. *χisχėm* csúszkáló 391.

χišrä kŏk kampós faszú 246.

khąłt-pü vörös fenyő KL. 406.

[*khōj*] *χāj* üstök 94. *khāji-pun* a nyakszirt sertéje T. 404. *khajėχ* halászmadár KL. 112. (vö. *χaleu* id.).

[*χāji*] *khąjąs* betért T. 369. *Jukänėt äńčuχ ąlst, khojąst* Egy asszony s egy öregember élt, megvolt T. 356.

[*χąjiltāli*] *χojiltāli* érint 62.

[*khōl'*] *khāl'* nyírfa T. 357.

χōlėχli : χōlaχlėnė tārėŋ jiw kwonä χōlėχli mint elálló gyökerű fa [gyökerei] úgy áll el [testemtől, nem illik reá] 77. *χōlaχli* id. 36. *χōlaχlėnė* 36. *χōlaχlėnėt* 36.

khąlėχ népség T. 350.

[*χol*] *khołäiťątėn* reggel T. 367.

khąlkhąnė : uilątąlėp khąlkhąnė ąmąlťlėt bölcsei felelnek T. 346.

[*χāli*] *χālės* elkopott 2.

χōli : ĕru-soj khąląntēm énekszót hallok T. 358.

χāli-ńań vārs útravaló kenyeret készített 82.

kholiti : äsmė läpë kholitité a lyukat beforrasztja K. 376.

χąlli : χąllėm nuj-χūľi' lāwilėm festett posztógunyának nevezem 269. *voikėn voikėn χallättäl nuj-χūľi' lāwilėm* fehér daróczból való festetlen posztógunyának nevezem 269.

khālė : khāluls szétszoródott T. 403. *khąlulėm* (part.) T. 403. *khąluls* T. 345.

khoľėm süketfajd K. 396.

kōľmė hamvát T. 348.

χālmäti billen 21.

χōlti áthalad 283. *χōltenti* id. 194. 318. *χōltīli* id. 187. 189. *χōltīlāli* id. 280.

[*χōltīli* elárul] *χumnė*... *χōltipalawė* ember.... fogja mutogatni 20. *kholtiläχw* kimutatni KL. 411.

khąm[*él*] sírgödör K. 110. *satą-khąmėn mińėn* menj a pokolba T. 366.

[*χąmχi*] *χąmγéśli* zengedez 69. *khąmγėtėsγė* rikoltottak föl (ketten) K. 252.

[*χąmi*] *χ. sąsäslėm* kiöntöttem 243. *χ. tąwlaχts* kiömlött 243. *khammiŋ suj* csengőzaj P. 106.

[*χąn*] *χąn pērnäŋ pī'* érdemjeles (császárkeresztes) fiú 62.

[*khoŋγä*] *khwoŋγė* vadrén K. 319.

khąni ragad K. 109. (vö. *χani*)

[*χąńiŋ*] *khōńiŋ* görbe K. 291.

[*khōńś*] *khuńš* csillag T. 404. *khōńšėt* (plur.) T. 403.

[*χąntі*] *χąntipāli* szerez 218.

[*χąntėli*] *khwōntli* figyel P. 104. *khwōntleĭm* hallgatózom P. 106.

khop: *ōńė-pėŋk-khop* az ángyi fejkoponyája K. 291.

[*χąp*] *ťū täjätėm khoąpėttė* abban a pillanatban, a mint elalélt KL. 161.

χąpsiŋ-lūtiŋ ta'ĭl χot manėmtitä a tüdejét szakítja ki mindenestül 172.

[*χąrėχsi*] *χąrėχśi* rabló 5.

χąrėm-mą'ės ékesség czéljából 418.

[*χąrχei*] *khąrkhei* harkály KL. 90.

khąrąn: *kėrsėmėχ-khąrąn* a legkissebbikjük T. 344.

khąrp a ligettel együtt T. 408.

nuŋk-khąrri fölzúg P. 105.

khōrtėp: *khōrtpėl* lapáttal K. 109.

[*χąrtχėn*] *khąrtkhėn* ölyv KL. 98. *kharšun* T. 403.

[*khartė*] *uχ īt il-khąrtėn* egy éjjel őröld meg T. 364.

[*χąsä*] *khašä* hosszú L. 83.

χāsėχ kozák 284. 287. *χāsaχėm* kozákom 64.

khąsėltė: *khąsėltąlst* egybe vegyültek T. 407.

khāsiŋ kēr ágasvas T. 403.

khǫškhąnt: *pāŋ khum täut khǫškhąnt* fekete ember tüzet csihol T. 404.

χosχulāli meglegyint 61.

[*χosĭti*] *χosγimė* söpörve 328.

χąsit[*äntėl*]: *naŋ mat χąsitäntėl* valamikép a te segedelmeddel 39. 40. *am χąsitėmtėl* az én segedelmemből 139.

[*χątėl*] *khwalt* reggel KL. 92. *khątėl poąl* napkelet KL. 128. *khotėli* nappalodik K. 267.

[*χątäŋ*] *χątėŋ* hattyú 65. 66.

[*ju-*] *khǫtmǫkhǫts* hátán hazaczipelte T. 351.

χąurėp-nal őrlőnyél 119. *khąurėp-näl* id. KL. 136.

khąusä: *ńąusä nē khąusä nē* rontó nő bontó nő K. 320.

khouśėχ: *vǫli-ąǫl khouśėχ* rúdvégi lengő K. 396.

khujälė: *khujäläl* búsul T. 366. *khujälim* (part.) T. 361. *khujälēm* (cond.) T. 362.

[*χuji*] *khwǫjės* aludt K. 372. *khǫjąntēt* megvannak (fekszenek) T. 357. *khǫjǫŋ* inf. T. 369. *χujiptali* dédelget 18.

[*χuľ*] *khǫľ* ördög K. 265. *khuľ-najėr* ördögfejedelem KL. 103.

[*khuľ*] *χūľ-kāttal χum* gúnyátlan kezű ember 269.

khul: *äs-khulėn* lyukba T. 403. (vö. *χal* köz.).

[*χūli*] *khuľtenti* elmarad L. 83. *khwǫľtsėm* maradtam K. 246.

χulχīlāli: *lēγėm χulχilāli* farkam potyogtat trágyát 276. 277.

χuli: *ūs-χuli* a város utczája 328. *ūs-χulit* (loc.) 328. *lą̄χ-χulinė* (ill. 293.)

[*χuľili*] *khuľili* támad (entstehen) KL. 90.

khuľitąli: *khuľitąlėslėn* fölemelted K. 110.

khulmėli: *ät soät*... *när-mąs khulmėlėslėm* öt hetet miért töltöttem szerelmi izgalomban K. 290.

χūlmi̇̆ti: *χūlmi̇̆tės* meghált 167. *χūlsēt* megháltak 305.

[*χūlp*] *χulpä* hálóját 293.

[*χum*] ember, *χām*? 42. *khum* P. 105. T. 344. 345. *khǫm* T. 357. *khǫm-pāl* manó T. 362.

χunteľ 207. 256. *χuntėl* 207. hód.

χūntėp suw-aulä karikás hóbotja végét 306. (vö. *χūntėp* lapát 306.)

[*χūnti*] *khūntǫχ* hátára rakni

χup: *āγi χūpä* a leány kanala 81. 82.

[*χūri*'] *juil sūsėm ńilä lāmtpä ąsėm-χūri*' hazulról hozománykép hozott négy darabból [varrott] vánkoshoz [hasonló] 68.

χuri: *kastnė-χuri* áldozatváltó 406.

χuri: *ńilä nē χuriŋėl* négy nő társaságában 218. 219.

[*χuri*] *khūrėp* alakú K. 264.

khurutė: *mėšniän il-khurutiląn* öltözetüket levetik T. 363.

[*χūś*] *χuśanä* férficselédei 277.

χusli lehasad 388.

[*khūti*] *χūtälti* meghajt, meghajlít 69. *khuotsėt* meghajlanak KL. 98. *khutsoąlėm* (part.) KL. 110.

khwois: *kwäl-täil kwois* A [ház gerendáinak hézagait] betöltő moha K. 395. (vö. *χas*).

khwąli: *khwąlėp* fogyó K. 290. *khaŋkhä nē-oąi khwąltiloalėm wüś jēri* micsoda leányasszonytól énekelt (fogyasztott) kis ének KL. 97.

khwąleji: *jā khwąleji* atyja halat darabol K. 400.

khwąnėn[*ä*] harmadfüvessé KL 161.

khwąrėŋ : sēmėl mō khwąrėŋ jąl-poąlt a fekete föld fölötti sírkerítés alá K. 109.

[*khwąrti*] *χąrėmti* megugat 149. *χąrti* id. 35. 85. *ampėn at χorėmtālwes* eb nem ugatott rája 71.

khwąsjė : khwąsjat köszönget K. 397.

i

ikälė : khōrėm lu ikälėn fogj be három lovat T. 347.

īkänt fütyörész T. 401.

il' : il' jiw nedves fa 201.

īl'ėmpä élű KL. 133. 135. (vö. *ēlmip*).

iläntlēt járnak T. 352. (vö. *ilėli* von)

ilkhati hord K. 399.

[*ilmėś*] *ilmėś* szerfölött, rendkívül T. 347. erősen T. 348.

ilńū távolabbra KL. 162. (vö. *ilä* előre).

ilpäχ több T. 359.

īmp-jampu aranybegy-madárkép T. 368.

inėχ : inėχ khōr-mėś mostani korig T. 360.

iŋkäläliu : äsräil il-iŋkäläliu a sárkány legyőzetik T. 353.

[*ipsä*] *ipšän-khąr* sötét T. 403.

[*išėm*] *isėm* forró 386. *ešėm* tüzes T. 356.

iśkėrtė : iśkėrtlēt sivítanak T. 403. *iśkėrtel* kiabál T. 403. *ńoχor iśkėrtėχtni soj tu jun* micsoda kiabálás zaja [van] odabenn T. 360.

išm-it'-tur halotti tor KL. 117.

itmėli : itmėle'im szökdécselek 228.

j

[*jā*] *ja* folyó 22. 63. 280. 242. *An-jä* An-folyó 199. *joäsėm* folyóágam K. 247.

jā hát, nohát. 335. 340. 341.

[*jaχatä sär*] *jāχatä sär* halld-sza csak 279.

jamp. L. *īmp-jamp*.

jāmsėkrėś : χul solwėltanė jāmsėkrėśėm halsózó fuvarkocsiskám 69.

jamťėwa : jamťėwanä gyeplőszára 13. *jamťėwanėl* gyeplőszáráról 13.

jāmťuw-kwālγänä kantárfék-szíjjai 144.

[*jāntāw*] *sōlt-jantu* fahéncsból [font] ideg P. 105. *jantuwä* idegét KL. 312.

[*japäk*] *jäpėχ* KL. 107. 112. P. 104. K. 395. selyem.

japän bácsija 33. *japä* bátyja 31. *japän* nagybátya 31. *japriśėm* bácsikám 32.

[*jaš*] *jaš* ösvényjegy KL. 133. — *Asä Numi-Tąrėm jäɣämne jasĭtawėm-pėl* De viszont ha a felső ég, az én atyám [arra] jegyez (azt a sorsot rendeli) 303. *supĭ' jasėlawėt* keresztül metszetik 178. *supĭ' jasawėt* 178. 179. id. *Jäim jašėχtoąlėm... jąš* Atyám jegyezte... ösvényjegy KL. 132.

? *jasi: uľä jasnė mā* tűz égette föld 388.

[*jāssä*] *jaššä* egyenesen KL. 314.

[*jāt*] *ań χą̄tėl-jatĭ' tūp jēmts* Most alig lett még déli idő (napközép) 308. *χą̄tėl-jat* dél 217.

[*jāta*] *jātä* hallod-e 172. (Vö. *jā; jaχatä sär.*)

jatėl: ńą̄r pum jatėl känniɣ poul kännän šunši a zöld fű gyepje [borította] terű teres falu terére néz [az ember]. P. 104.

[*jäkti*] *kun-jėχtlėstänė* kivágta T. 349. *šupujėχtäntiu* ketté vágatik T. 403.

[*jäni'*] nagy *jäni* sok KL. 88. L. 83. K. 267. *vāɣēn jänɣĭ' ąlmeĭ'* hatalma nagy vala 6. *jänɣ' āɣi* nagyobbik leánya 6. *ńär tou juntitąl* a milyen nagyságú ő T. 345.

[*jäpėt*] *jeäptėl* késsel KL. 406.

[*jäppi*] *jäppenti* ködlik, alig látszik KL. 161.

järnė: oąmp-järnė nonė-pǭu-oąmp kutyarágó-picsa-fi kutya K. 371. 372.

jätėl éhség T. 351.

jelmaχėl: jelmaχėl il-rąunät az ülőtakarót ráveti KL. 108. *käšm jäpėχ jelmaχėl khopä jelmėχtit* sárga selyemből való ülőkét vet ladikja aljára. KL. 107.

jelmėχti L. *jelmaχėl.*

[*jelpėl*] *jelpėlĭ'* újból 332.

jēnär generális 276. 277.

jėnɣė sajim khǫm sarka rothadt férfi K. 400.

jēplėɣ ködös KL. 97. 102.

jėrėstil: ajume muś äsėl jėrėstil az ajtón egy kis lyukat rágott T. 356. — *oąmp-jern'-nōnė-powi* kutyarágta picsafiak K. 253. (vö. *järnė*).

[*jēri*] *jerrem jerrä* énekelt éneke L. 83. *jēri jerrentēm* éneket énekelgetek L. 83.

[*jēsi*] *jēšli* koptat KL. 138.

jēti: kātänl χansäl jētiänl kezüket rajzzal tűzdelik 417. *jētawė* (pass.) 417.

jeur: lū-jeur ménes KL. 159. 160. (vö. *jēwėr*).

[*jīkä-poąl*] *jikä-poąl* észak KL. 128.

jikäls: lǫt jikäls lovakat fogott be T. 370.

[*jiŋki*] *il-jiŋkės* beesteledett T. 369.

jipės sötét K. 396.

jipĭ': sossä-jipĭ' sāt pĭ' «Törzsöktelepes-bagoly» hét fia 207. 208.

[*jiśśenti*] *jiśśinti* jődögél 85.

[*jiw* fa] *jiw* koporsó KL. 116. 117.

[*joχti*] *jōkhti* érkezik KL. 88. *jol-joχtawėm* lerészegedem 80.

[*jāχi*] *ńol toχaľiŋ jāχsėm* a mint a határszéli folyókon körülhaladtam 25. *χūrėm-por laχwä jāχst* három ízben körül forogtak 153. (vö. *jāŋχi*).

[*jol*] *jal* ülőhely KL. 107. *jalä* terűlete KL. 97.

[*jolėmti*] *puru-jālėmtąχtal* visszakéreszkedik T. 354.

[*joltti*] *jalti* rendel P. 104.

jāmėl: uχsaiľ ārtėn-jāmėl rézből való szérüágy T. 353.

[*jąmp*] *jamp* hold T. 351. 401.

[*jonγi*] *jänghantēt* játszanak T. 359.

[*joŋkhėp*] *jōŋkhėp* hold KL. 290. 414.

jąŋghė: pątąląχ nǫŋ-jąŋghuts a fedélzetet (tetőt) felforgatják T. 367. *jōŋkhtau* megfordul KL. 92.

[*joni'*] *jąni': marä-jąni' muľäspin* czéldobó játékversenyhez 207. 208. *suri-jąni' muľäspin* gyűrűdobó játékversenyhez 208.

joąk: joąk-jeri «nénike» (medve) ének P. 298. *joąkė* nénike P. 298.

jąoltąls gyülemlett össze T. 345.

jor: am la'il-jorėmnė ľūľnė pĭγėn a lábom nyomába lépő fiú 2. [vö. *jor*]

[*jor*] *jar* hely T. 357.

[*jār*] *jār* hős 410. *jōr* hatalmas KL. 107.

joräsi járdogál 44.

joryentilän faricskáljátok (praes). 120. *joχati* faragcsál 385.

[*jorli*] *jorli* koldus KL. 136. *jārlǫ* T. 360. 369.

jąrmą: kučä-jąrmą darabos darát T. 322.

jos-jäimnėl szépapámtól K. 247.

[*josä*] hótalp *jąsä* 129.

jąsi: uľän voss jąse'im égjek el a tűzben 413.

[*jot*] *jot* középső KL. 159.

jotėltė: tūl tąwėl' jotlapėl jotėltawė azután a bőrt nyomkodó vassal nyomkodják 419.

[*jāvąlė*] *jąvąloŋ* begyűjteni T. 362.

[*jū*] *jū-pūt'* testvérek T. 352. 355. *jū-puńśit* fitestvérek T. 351. *jiwäni-pūt'* testvérei T. 355. *juwänä-pūt'* testvérei T. 353. *jū-ăwiť* nő-testvére T. 368.

juχėr: jąut ālmejis, χūrėm puŋkpä āńt-juχėr vis. ijjat emelt, három fejű szarubunkós nyilat vett elő 174.

[*juniti*] *junγimė* taposva 328. *jūnγuwės* rugdostatott 170. *ńālänä puli' jūnγėsanä* nyilait darabokra törte 172.

junγėp: saim junγėp ... ńań rodhadt sarkú kenyér 389. *junγė-pāl saw sūmľėχ* Egy sarkon [egy oszlopon] álló sok [erdei] éléskamrát. 132. *junnä-poąl* KL. 138. id.

[*junął*] *junąl* hátsó T. 402.

jupkäl: *samariŋ sūntėp voikėn jupkäl mastimė* ránczos torkú ingváll van reá öltöztetve 80.

jūrmi: *tū-jūrmės* ott esett meg velem 260.

juti: *saw jute'im* sokat nyomkodok szét 129.

jüjiŋ-poąl háztáji KL. 310.

k

kaj-ajjuk ej-hajh 3.

kaji: *pupχėt kajim ńār puŋk Kuséľrėsėm* a bálványszellemek kitaposta kopaszfejű Kuselyecském 49.

kajji elhuhog 411.

[*kāľ*] *kaľ* nőstény 51.

[*kāľėn*] *uχ käľńil iskėrtlėt* egy hangon sivítanak T. 403.

[*kāléŋäi'*] *kāliŋäi'* kellően 217.

[*kant*] *manėr kantlilāle'im* ugyan mit követelek haraggal én 205. 206.

kap domb 237.

[*kapaj* rettenetes] *kapaj nē* jómódú nő 22.

[*kāpak*] *kāpėk* korcsmát 63. *kāpėkėt-mus* korcsma szerte 64.

kapitan kapitány 283.

[*kar*] *karr* rigó 414.

karapli hajó 333. *karapliŋ* hajóbirtokos 331.

karélt bársony 95.

kārėn: *kārėn jänit* fülbevalója nagyságú 263. *karėn-ta'il* pár fülönfüggőjét 151. *karnä-paľ* fülönfüggős füle 118.

karmitaχti megfigyel KL. 135. *karmitili* id. KL. 133. (vö. *kārmitāli*).

[*kārt*] *kartᶜ-āwi* az udvar kapuja 328.

kartanä megaludt vérdarabok 421.

kārti megmerevedik 173.

[*kaś*] *kāśėm* öcsém K. 108. *käśkwė* KL. 98.

kāś gatya 206. szeméremkötő 386.

[*kāsėli*] *koąśiloąli* észrevesz K. 265.

[*kāsäuw*] *kāseuw* konczérhal 123.

kāsiŋ: *χumľė kāsiŋ* a hogy csak lehet 326.

kaśiŋ: *mat kaśiŋnė tēn patseï'* valami susogásba kezdett [a két öreg] 150.

[*kasm*] *käsėm* K. 292. *käšm* KL. 107. 116. sárga.

kasti arczát elfödi 415.

kastnė-χuri áldozatváltó 406.

[*kāt*] *kątėmnė* kezembe L. 83. *koątėl* kezével K. 373. *kāt* T. 345.

katrä száraz 307.

kauśėlti : āpä kauśėltaŋkwė «bölcsőt ringatni» (coire). 294. *kauśätapti* billegtet 276. 280.

käläś kalács T. 364.

kältėm lepény D. 420.

kämľä : ämėχ kämľä-khạr ạ̄sėm magam lágy vagyok T. 352.

känėsä : ūs-ta'ĭl pạ̄jėrä, känėsä az egész város gazdagja, előkelője 327.

[*tīp-*]*käpän* gabonaasztag T. 401.

käpi nē derék nő KL. 103. *käpi khọm* istenadta férfi K. 267.

käptär galamb T. 363.

kärlet šĭpiŋ vörös bársonynyakú P. 105. *kärlėt* bársonymente K. 251.

kärsejı készülődik KL. 313.

käsäj kés 66.

käsi : kit mā̆χr-uj χalēnt takwoss käseĭ', käseĭ' két egér hiába verseng, verseng egymással a futásban 387.

kā̆sėmlaχti füstöl K. 319.

käsėntọl szemöldök K. 291.

kā̆st : kit kästėn két vasrúdja K. 292.

[*ke'ĭn*] *kīnpä* gombos KL. 112.

kėlä vā̆rėn tudd ki pontosan T. 352.

[*kēlp*] *kēlp* vörös 64. K. 371. *kēlpėŋ* véres KL. 310.

kem : sāli sāt-kem pūwsėm renet mintegy százat fogtam 40.

[*keńś*] *kéńś* hirtelen T. 348.

[*kēnśi*] ébred, *kéńšēm* KL. 89. *kēnsēm* KL. 92.

kēpėl- : kēpėl-khal näkėŋėl khuń kwoạltėmi ruhaalja ízelt közével valahogyan elvitte őket KL. 104.

[*kēr*] *kēr* vas T. 403.

kėrėľkėl kalácscsal T. 322. *kerėľkėń* kalácsod T. 322.

kėrpiś tégla T. 401. 404.

kersėltoạli köszörüli (torkát) KL. 98.

kėrsėm-khạr kicsifajta T. 350. *kėrsėmėχ-khạrạn* legkisebbikjük T. 344.

kērsėŋ válu K. 292. *kērśiŋ pōχpä* válu-oldalas 296.

kėrutäp- : ajuw kērutäpėl ju-kērutus az ajtót reteszszel bereteszelték T. 355.

kiľälė észrevesz T. 365. neszel T. 355.

kīmėt rozomák 15.

kińikä : tạ̄rėm-pạ̄s saw kińikä a világ (égifény) sok könyvét 69.

[*kinsi*] *kėnšė* kér T. 348. 369. *kiškälė* keres T. 357.

kirsti-vorsti zörgő-zajgó 386.

kirtėŋ : kirtėn mańšėk jạmės χạptėn a hegyesfarkú récze farkához hasonlatos farkú rénökrödet 37.

kisėnäs-pōńėp ablakráma K. 399.

kisėp fogolymadár 388.
kisi-kwäl üvegház K. 110.
[*kiśkä*] *kiskė* macska K. 371.
kislenti fütyül (a nyíl) KL. 316.
kistiläp szivárvány K. 400.
kiťänte tisztel T. 362.
[*kiuti*] *kiwtalėp* köszörűkő 387.
? *klą̄r : tīni-klą̄ran* ennivalójuk. T. 351.
koimiti követ 54.
kŏk : χiśrä kŏk kampós faszú 246. *kōk pūtuŋkwė χańśtawės* «madarat bökdösni» (coire) tanította 295.
kolosą̄t kerekek T. 402.
kąmkä : ńą̄r pum kąmkä räśi poul kännä nartkati a zöld fű, mint selyemmente terül a falu terére P. 104.
koąkėp kapa K. 291.
koąlėŋės kellően KL. 88. (vö. *kālėŋäi'*).
koą̄mėltä täkw inti hogy puha legyen D. 419.
koąpėr vitéz KL. 159. 164.
korsti rendez P. 106.
[*kōt*] *kut* év D. 413.
kǫ̈ńėr szegény K. 264.
kŏrės ńąl kimeredő orrú K. 267.
ku : jiw-ku kézi őrlőmalom T. 403.
kuipuχ hab T. 403.
[*kuleiti*] *kuľäiti* sétálgat 44.
kuma koma 12.
[*kuńėr* szegény] *kuner* 328. 329. *kuńėr* KL. 136 id.
kūri : lūri-kūri csengős-csörgős 223.
kurkä-nol jąmäs χāp a tyúkorrú jeles hajót 124.
kurśėltānti : tātėl ą̄lne sās kurśipėt, āγit kurśėltāntawet mint üresen levő nyírhéjdobolót (dobolásra való nyírhéjtekercset) dobolgatják (döngetik a leányokat) 10.
kučä-jąrmą darabos darát T. 322.
[*kūśäj*] *kūśėj* gazda 31. *kūśej* id. 21. 41. *kuśei* 54.
kūsľėŋ K. 372. *kuśľėŋ* K. 371. zörgő.
kus[*un*] *pǫsuŋ kusun ayląt*ą*χt*ą*l* tükörben (fényes üvegben) szemlélgeti magát T. 402.
kūťūw χujnė ľūľ jolnė kutya fekvő ronda helyre 125. *kuťėréšän* kutyácskájuk KL. 311.
[*kwāli'*] *kwallä* gyeplője KL. 167.
kwāräk nyaláb 208. Szv. 395. *kwaräk* id. 204.
kwär : soąt sutpä suntėŋ kwärėŋ il-poąln' a hét szádú szádas sörös kád elé KL. 101.
kwässėχti kapaszkodik KL. 137.

kwĭr, kwīr: kwīr-vaχne khul vasverő ház, kovácsműhely. T. 355. *kwĭr* T. 355. (vö. *kēr*).

[*kwons*] *kwäns* karom K. 109. *kwäs* köröm K. 411.

kwossjätä: vōr jäni' kwossjätä az erdő nagy szerencsétlenségét 263.

kwosmanėm eleségtartó dobozaim 84.

kwossuŋkw' patwės égni kezdett 75.

[*kwot*] *kwät* lábszárbőr KL. 156.

[*kwoťėl*] *kwoťl* középső 41. 68.

l

Lā Väńkä Bolond Jancsi T. 344.

laχ: khum-laχ férfiügyesség KL. 157. 158. *uj-laχ* állatkezelőügyesség 146.

lāχ: äm lāχ lǫm én derék lovam T. 354.

[*laχäti*] *laχäti* kiszakít KL. 134.

laχs gomba 390. *loχs* 59.

[*laj*] *lai* apró 94. *läi* KL. 89.

laikwėsi biczeg K. 400.

[*la'il* láb] *lailėŋ* KL. 99. 132. *lolpä* KL. 88. 99. *ląilėl* lábbal K. 268. *ląili* két láb K. 292. *lailėnėl* lábáról T. 355.

lakwėp: ērγä lakwėp ĕkwä kinek oly könnyen megy énekem, én asszony 20.

ľaľėnk-jiwėt keresztgerendáit K. 374.

lalwä: hódpézsma 415.

ľamiś: ľimiś-ľamiś ringy-rongy KL. 393.

[*lamt*] *mā-lǫmt* földdarab 7.

lāntiŋ táplálékos 173.

lāŋi vonít 35.

[*lāpi*] *loąpėŋtė* ágernyőjén KL. 157.

[*larśėlti*] belocsolja 415.

laś harismadár 389.

[*lāśi*] *lāćėn* lesd meg T. 356.

latγi: mān pī' saχä ti latγiänėm a fiatal fiúkat mind végig számolom 50.

lātiŋ: ńuli-lātiŋ esküforma 413.

[*lāwi*] *ľawtėlti* pirongat 25. 72. 73. *ľawtältawė* megveretik 293. 294. *khuń lǫwintēm* hogyan bírom ráolvasni (olvasva róni) KL. 99. *lous* mondta T. 347. *louγ* (inf.) T. 358.

lāwnė: ta lāwnė vērėmχatnätä vit ąli a mennyire csak tőlem telik, van víz 59.

ľäχ hír T. 348.

läkänäw: läkänäwėl bábuval T. 367. *läkänėχtėŋ* bábuzni T. 367.

[*l'äl'l'i*] *l'äl'pti* elrendez 122. KL 135.
l'äl'pėl koąpėr pätėm jüi-poąlt miután új vitéz támadt KL. 164.
[*lā̆m*] *loąm* leves KL. 107.
l'ämpėnäi' : kit tą̄rėm-χūri' l'ämpėnäi' a két ég széle a míg rezeg 233.
lā̆nghė : il-lā̆nghėst lehúzta T 365.
l'äspi : ta-kwoss l'äspawės bármint csapdossák 228.
lästėn fenkő 385.
[*lätti*] *lätti* fölszámol KL. 99.
l'äuti zörög K. 395.
[*lē'in*] *lī̆n* evet KL. 101. *lėin* T. 369.
[*l'ēnχ*] *l'īχ* szög (nagel) T. 359.
lēsiŋ ńāl szárnyazott nyíl 389.
l'ėt-piś : kit' khǫm l'ėt-piś khąrątlēt két ember egymással szembe néz T. 401. (vö. *l'al'*).
likėm : manä-likėm ą̄ls mi a csoda történt 334.
[*lili-ät*] *lil'-ā̆tėm* lehelletem KL. 90. 91.
l'il'pėl új (neu) 393.
l'imiś L. *l'amiś*
limėś-limėś ringy-rongy 389. (vö. *l'amiś*).
lipi rénőrzőeb 81. *l'ipi* id. 172.
[*lą̄χ*] *šąurėp-tus-lokhw* «Jávorszáj öble» KL. 245. *lōχ* lyuk, K. 253. zug K. 396
ląχėśpi : ou ląχėśpąu csapkodják az ajtót KL. 98.
ląiśtėm vagyonom K. 108.
lolwä vöcsökmadár 21. 23.
ląli foltoz 256. (vö. *ląlta* folt).
[*lomėt*] *lǫmtėl sorγi* szikrát szór K. 373.
[*ląmt*] *lą̄mt* darab 153.
[*l'ąŋχ*] *l'ąχ* út T. 357.
ląńχańśip 17. *lą̄nχańśėp* 53. 171. *ląŋχańśėp* 54. *ląŋχańsėp* 8. csengetyű.
ląńγi : sǫltėmėt kwänė ląńγat a szikrák kifelé illannak K. 399.
lońśiŋ langyos 415. (*lańsiŋ* puha)
l'opiŋ : mat l'opiŋnė, mat kaśiŋnė tēn patsei' valami suttogásba, valami susogásba kezdett [a két öreg] 150.
lą̄pėŋtė ágernyőn 146. (vö. *lāpi* ágernyő és *ląpant* lapu).
lōpi fatörzs T. 352. *lōpi'* T. 353.
l'ąpą oszlop T. 351. 402. *l'ąpąt* karók T. 401.
lopėt : lōpta χansäŋ l'ąŋχ falevéltől tarkálló úton 17. *loptėt* falevelek K. 399.
loś haris Szv. 394.
ląsγi büszkén lépeget K. 251.
lą̄śχi : sūntä lą̄śχäts szádja üressé (tágterűvé) lett 126.
[*jol*] *lą̄śwäti* lefordul 177. 178.

[*lạtèχ*] *lạtèχ khọm* szénvivő ember K. 396.
lọtkhạtạl mosdik T. 402.
[*lowinti*] *lowenti* megszámol K. 375.
lạwnė: ńiśśä tānpä kāt-lạwnė vékonyinas kézcsuklódba 96.
löń jó K. 373.
[*lu*] *lọ* ló T. 352.
lukhạntė: soľnė lukhạntėn a földhöz csapdossák T. 404.
[*lujɣi*] *lọjji* énekel K. 397. *ti lujji kukuk lujmėŋ tur turkėm* ezen éneklő kakuk módjára énekes hangú torkocskám 20.
lult[nė]: χār lultnė saw ńol rénbika hágó sok ormát 37.
lult[ėm] χār kiélt bika 50.
lumariŋ sūntėp redős szájú 80.
lumän: vit χuntėľ ta'iliŋ lumän vizi hód [vonulása módjára] poczakos (teli) törzsökünket 207.
lumnė: ta'iliŋ lumnė ta paltilėm teljességben izzó zsarátnokba vetem be 66. *χạut-jiw ta'iliŋ lumnė paltimė vojpi* olyan mintha szurokfenyőfával teli zsarátnokra volna vetve 75.
[*ľūńśi*] *lōńšės* sírt. T. 348. *il ālu lōńčạnt* majdnem hogy sírva fakad T. 362. *lōńšuŋ* sírni T. 348. *äl-lōńšėn* ne sírj T. 348. *ľušėp* síró K. 400.
[*luntilawė*] *räχw-ńāl luntilättal* eső-nyíltól meg nem erősödött KL. 103.
[*lūptä*] *lūpta* levél 217.
lūri-kūri csörgős-zengős 223. *siľi-lūri* csengős-csörgős 223.
luś: luś-vitėmtėl könnyeimmel 72. *luś-aul-ke mäń aulä* siralmacska kis kezdetét 23. (vö. *lūńs*)
[*lusėm*] *pāχ-lūšm* oldalcsont 229. *poqkh-luśm* id. KL. 98.
lūtiŋ l. *χāpsiŋ-lūtiŋ*
lūti: alpitä lūti megmossa testét 415.
lūti: χuje'im, lūte'im fekszem s minden dolgomat végzem 12.
luwạχ ernyősátor T. 345.

m

ma'i: ma'i-sirzjā mézszerű folyó 210. 216.
māχmanä āťimamėt nincsenek emberei 82. *jāṛ māχėm* a hősök nemzedéke 410. 411.
māχr-uj egér 387.
[*majrutė*] *mairutus* préselődik T. 404.
[*mań*] *mäń* kicsi 119. kisebbik 1. 4. *jäni'-mäń* a legifjabbnál idősebb 10. 13. *ľūľ mäń-supėmnėl* rossz gatyámon (kis ingemen) 185.
man-man akár-akár 326.
[*mańä*] *mińi* menye T. 368.
[*manėmti* fölránt] *manėmti* letép 94.

maŋχwlä: kit maŋχwlä két bagoly 392.

[*mäńi* gombolyít] *mäńmil* göngyöleg 249.

[*mańśik*] *kirtėŋ mańśėk jąmės χąptėn* a hegyes farkú récze farkához hasonlatos farkú rénökrödet 37.

[*mańtä*] *mańtiŋ* kerek 118.

[*marä*] *marä-jąni'* *muľäspiŋ* czéldobó játékversenyhez 207. 208.

[*mari nay ānėm manėr marėlālilėn* te engemet minek bántasz. 44. *marėmimė kātėm-näk* unatkozó kezem ízét 188. *tōrėm märnäi'* az ege szorítjátok K. 267.

[*māstėr*] *māštėr* mester K. 251.

mātėχ másik T. 369. 370.

mawit: nē-mawit, χum-mawit... ąlmėmēn nő nevetségére, férfi nevetségére... lennénk mi 66.

[*mā̆* T.] *mānė* mezőre T. 344. 345.

mä'ir sulyok K. 291.

mäniti kitép KL. 166. (vö. *mańiti*).

[*mēŋkw*] *mēχw* manó KL. 89.

mėrėχtėχtel ordít T. 404.

mikti: megadja magát KL. 116. (vö: *mėkėti*).

[*mil* mély] *mil* KL. 167. id.

[*mir* nép] *mir* KL. 167. id.

mirγi dörög 387.

mićäχ leány T. 365. (vö. *mėšäχ, mišäχ* macska). *mišäkittėn* leányokhoz T. 344.

miśkėrėχ ifjú T. 363.

[*mąχi*] *mąχ* poronty 322.

mokhä: käχr-mokhäntėl basa poczakjával K. 319.

mǫkhl[i]: pum-vǫr mǫkhli voąrnėšt midőn a szénarendet boglyává alakítják K. 400. *uχsal'-mǫχǫl* rézrakás T. 346.

mąχtantė: äl mąχtantėn ne dicsekedjél T. 349. *mąχtąntoŋ* dicsekedi T. 353.

moj: moj-māχėmnė sōl' pėl ti joχtwės tényleg vendégsereg érkezett hozzá 81.

[*mōjt*] *mojt-aulėm* regécském 23. *mojtī'* *mojtawė* regélje regévé 23.

[*mǫl*] *mulγė khąrtėm* a főhely irányában K. 395.

[*mōl*] *mōläl* egykor KL. 157. *mąlėχ* minap KL. 312.

molėŋ értékárus K. 108.

mąląiť: tou ąs mąląiť-kharnąl-pėl seim-khoru sōs ő még a tegnapinál is soványabb lett. T. 367. (vö. *mōl*).

mąńėt érem K. 109. | münze.

mąńmiŋ lu izzadó ló P. 105.

[*moąγi*] *mąγi* dug KL. 161.

moąnti: sǫrėm moąntėlnė nälėŋ pūlėp a háztető nyílását betömő jeles tömlője K. 291.

morä: morä-khorėn a tenger széléhez T. 348.

1. [*mori*] *mori* hiába 170. *mori ēlėm-χąlės* közönséges ember 310.

2. *mori: seri-mori sāmt* rengeteg-zordon vidéken 386.

3. *mori: takwi mori χajti* ő maga futkos paráznaság után 15.

mąriŋ: vōt-mąriŋ szeles időjárású 303.

[*mąrś*] *mąrės* kevés ideig T. 355.

mōrmi: ránczol 421.

mąrśėmawäsėm meguntam magam 80.

mortės: ti-mortės vōt ńaŋrämės olyannyira nekierősödött a szél 333. *ti-mąrtės* annyira 330.

mōsėrnė temetőbe K. 374.

mostal ānä ép csésze 242.

mot:mot šäikä šupiŋ šärkäl äjtel másfél vedro nagyságú csészével itat 350. (vö. *mōt*).

[*ju-*]*moustil* bedugta T. 356.

mǫ̈kė äläχtäχw liszt szitálás K. 397.

mūγėr tuskó 390.

[*mūγinti*] *mōwinti* nevetgél 339. *moγäli* nevet 259. *moγaliŋ* 30.

muľäsiŋ hószámos (szennyes) 415.

muľäspiŋ: suri-jąnь' muľäspin gyürűdobó játékversenyhez 208. *marä-jąnь' muľäspin* czéldobó játékversenyhez 207. 208.

mūŋi tojás 388. 392.

[*muś*] *muś* kedves T. 346.

ń

[*na'ir*] *nair* nyereg KL. 88. 99.

ńaχmėli kaczag 185.

ńaχsėm: «ńaχśėm-Vōl'» «Kopoltyú-folyóvonal» 47. 51. *ńäχšėm* id. KL. 245.

nai nő P. 106. (vö. *nē*).

[*nāj*] *nāj* istennőcske KL. 91, *nąj* asszony K. 267. (vö. *nē*).

ńajt bűbájos 248.

ńajtėkli szerencsét jósol, bűvöl 414. *ńajtėklaptili* mondja bűbájos igéjét 248.

[*nak*] *näk* büntetés KL. 104.

nakiti szabdal 235.

nakpä: ti sāt nakpä nakiŋ kwolnė tūlnūtä ezen hét szobájú szobás házba vinne be ő engem 75. 75.

ńakwä színe-fénye 212. 215.

[*nal*] *näl* nyél KL. 108. *nälp* 81.

ńalėχ-χul héring-hal 49.

nalėpi levág 261. *nālėpi* id. 261. *nālki* levagdos 406. *ńąlėχti* id. KL. 406.

ńāl'iŋ-vārśiŋ suj zörgés-ropogás zaja 244.
ńamértk tojás T. 404.
[*ńań*] lepény 387.
ńaŋlép nyájaskodó 50.
ńaŋrämi megerősödik 333.
ńantsäti: χūrém χansän ńantsäti három tarka rénünő 73.
[*ńār*] *ńār* csizma KL. 99. *ńāräpä* KL. 88.
[*ńār*] *ńāṛ pum* zöld fű P. 104.
ńaraw szürkésfehér 38. 40. 42.
[*nārép*] *nārapél* lapátkával 81. *noqrép* faretesz K. 372.
[*nāréptālti*] *nāréptі* elrekeszt KL. 165.
[*nari*] *narn' jiw* ladik-toló fa 416. *närémti* eltol 24. nyújt 153. *narîli* benyomúl 224.
narîli meredezik 223. 225. *narîtaχti* id. 237.
nartpén: tārütiŋ nartpén pätsém nehéz ágyba [betegségbe] jutottam KL. 116.
[*nāti*] *nōti* úszik K. 399. *nōtχeli* id. K. 375.
nätémtaχti eltolja magát KL. 108.
ńaupentî mozdul KL. 160.
ńautap kaparóvas 419.
ńauti lekapar 419.
[*ńawél'*] *ńqwléŋ khūrpä šoqu* [*saîtél*] a hasított zelniczeszállal [varrt] szélü sok nyírhéjdobozzal. KL. 299.
[*ńawli*] *ńaulχati* nyargal 52.
ńäîrä erős KL. 90. (vö. *ńäîriś*).
[*näjär*] *näjärlékén* fejedelemséged T. 348.
näk: kēpél-khal näkéŋél khuń kwoqltémi ruhaalja ízelt közével valahogyan elvitte őket KL. 104. *näkéŋ* ízelt KL. 88.
näk: ńūsém-näkém nászrokonom 52.
[*ńäntsati*] *ńäńtsati* rénünő 168.
närîli előtűnik 13.
närpiŋ qulép jamťéwanänél festett homlokbojtú gyeplőszáráról 13.
ńärti megtisztít 421. lefarag 167.
ńäšm: popi-ńäšm istenke ábrázat KL. 406.
nē'îli megmenekül 334. *lilim ne'îltäslén* megmentetted életemet 333.
[*nēîli*] *nēîli* érkezik KL. 88.
[*ńelm*] *ńilmä* nyelvét KL. 98. *ńelmèχläli* jártatja a nyelvét 197.
nēltép várakozó P. 105. *khwašé nēlteîm* habár előtűnését várom P. 105.
néné miért K. 108. (vö. *nän*).
[*nēpék*] *nēpäk-qln* papirpénz 64. *nēpäkéŋ* papírtapétás 46.
ńérjét ľqχ-sei mińéŋ a középső úton haladni T. 352.

nērpiŋ lē'ipä festett farkú 239.
[*ńiχ* veresfenyő] KL. 98.
niltäŋ meredek sziklahegy 334.
ńīmėnt-ąľąt nemez-ágy T. 403.
ńiśśä vékony 96. 262.
ńiur-ńaur dünnyögés-vinnyogás KL. 300.
niw-ā̆mp nőstény eb T. 351.
ńoχmiti kaczag 259.
ńoχs nyuszt KL. 127. *ńokos* id. T. 369. *noχs* 27.
[*nąjėr*] fejedelem, *nąjėr* K. 371. 372. *najėr* KL. 103.
[*ńol*] *ńal* orr KL. 158. *āwi-ńol* ajtófélfa 149.
ńąlė: khǫl kwī̆r-jäptėl ā̆ ńąlus: a halat nem tisztították vaskéssel T. 408. (vö. *nalėpi:* levág).
[*ńąli'*] *ńōli* kígyó K. 291. *ńōłi* K. 375. 376.
ńolχati vedlik 170.
[*nąmt*] *namt* gondolat 26. KL. 92. 100. *nami* gondol. KL. 103. *nąmtiŋ* eszes P. 106. *äl namsėn* ne bánkódjál T. 366. *namsalēn* gondolkozol T. 366.
[*nōn*] *nōn* K. 371. *nąn* T. 404. női szemérem | weibliches geschlechtsglied
ńōntė pihen T. 355. 361.
nąpi sülyed 321. (vö. *nāpi*) *nąpėmtaχti* függ 154. KL. 167.
ńōpluŋ: niwu ńōpluŋ vā̆tetil nőül akarja szerezni (nászolni) T. 348.
ńoplūn: χūrėm ńoplūnėl vārėm jāŋk porχät három nyári rénborjú bőréből készült hófehér sapkás bunda 170.
[*ńąr*] *ńoąr* nedves KL. 137.
[*nor*] *nar* gerenda, KL. 132. T. 403. *nąr* KL. 98. T. 355.
? *ńōr: paľėn-ke sujjäm ńōr* fülednek érzékeny hallású (porczogójával) 186.
ńorėmti előragad, elővesz K. 377.
norėp haragvó K. 247. *noriŋ* haragos K. 247.
[*ńōri*] *ńoran* akarsz K. 372.
[*nąrili*] *ńąrili* nyüzsög 224. 225. 226.
ńōrp jāŋk sikos jég 119.
ńorśi ąulėp jąmės kwolkwė vékonyrudas elejű jó [nyári] sátracska 12.
[*norti*] *šupu khąltėrėm ńąrtim äńčiu* keresztül rajta híd van vetve (vetve tartatik) T. 352. *nartkati* terül P. 104.
nąrtpėŋ: wüťä poašėm nąrtpėŋ jolnė vizétől felszívódott párnájú ágyas helyre KL. 134.
nąsėŋ ízletes K. 267.
nątenti hivalkodik 10.
ńątė: ā̆mp khā̆r-äppū ńąts az eb kan ebfit vetett T. 351.
ńątnė nyalka 141.

ńątpiɣi' támogatóul 168. (vö. *ńōti*)
[*nąuχati*] *nouχati* bánt 197. *nouχatilāli* bántogat 196.
ńoumtättal mā-ląmt rendületlen földdarab 7.
ńąusä nē rontó nő K. 320.
ńouti ünő 41.
[*ńąwel'*] *ńąul'* hús KL. 87. 103. 134.
[*nąw*] *nąus* T. 356. *nąustėl* T. 347. kezdette *nąukhątst* kezdtek T. 346. 347.
[*ńąwi*] *ńowi* mozog 302.
[*ńulėm*] *ńulmėl vārus* megsebesült T. 350.
ńūnsi nyúlik 418.
[*ńūp*] *ńup* násznép KL. 87. *ńuop* id. KL. 98.
nur: kēr-put-nur a vasüst tartóive 39. 391.
ńur-kwāli' szíjkötél 244.
nur: tūjä-χul nur pus jārėn χānt nurtwes mint tavaszi hal [fűződik] a nyársra, úgy nyársolta szét az egész szamojéd hadat 169.
[*ńūrėm*] *ńurmä khwąšä* réte hosszú KL. 102.
ńūri rimánkodik 208. 210.
ńūrp jāŋk sima jégtükör 20.
nusä szegény 338.
nutjä erdei tűz KL. 313.

o, ą

[*ōkhėšėm*] *ōχėsėm* imádság T. 403. *ōχėšėm ōχątlēt* egy imádságot olvasnak T. 403. *ōkhėtstėl* elolvasta T. 348.
[*oχšä*] *ąkhšą* pénz T. 345. *ąkhšąl* pénzzel T. 345. *ąkhčąt* pénze T. 369.
[*oχsėr*] *ąχsėr* róka 169. 170. rókabőr. 208.
[*oχwti*] *ōχwtėm* lehántott (fa) K. 396.
[*oji*] *jūw-ąjäsėm* hazaszöktem 25. *ąjnė* 80. — *ojipänäi' : mōt aulän ojipänäi'* s míg a másik végükig el nem jutottam 63.
ojipi: tatil-ke at ojipi ha ezzel megfizetve nincs 266. *ojtėn* fizesd meg. 265.
[*ąjkä*] *ąjkä* 6. *ąjkä* 1. öreg.
[*ōl*] *älėk-ōl* felvég K. 108.
[*ōli* van, él, stb.] *ōli* P.
[*ąlmėχ*] *ąlmėχ* bal KL. 161.
ąl'mėlti: ámulatba hoz 185. *ąl'ėm* 185. álmélkodó. *ąl'mėm* álmélkodó 191.
[*ąlti-khwar*] *ąlti-khwąr* szárított csibeaprólék KL. 245.
[*ąln*] *ąlėn-jąmėl* ezüstből való szérűágy T. 353. *ąln* K. 372.
[*ąlp*] hős, *ąlp* 145. KL. 156.
[*ąl'p*] *nērpiŋ ąlpėl sartėm pasännė* a színes festékkel mázolt asztalhoz 282.

ą̄lpi̊' : akwʿ ą̄lpi̊' ul voss āstėn hát ne is érj rá soha 321.
[*ą̄ltėn*] *ą̄łtėn* arany T. 354.
[*ą̄lti*] *äkwän ōltilą̄χtės* egybe illeszkedett K. 379.
ąmėlėś találós mese K. 395. *omälči omälči* mese mese meskete T. 401. *omäliś* találós mese. T. 401. (vö. *āmiś*).
[*ąmil'ti*] *ąmą̄l'ťąl* szól 346. 347. 348. *ąmą̄l'tlēt* felelnek T. 346.
ōmis vigasságos 281.
ōnkh-pät pąiliŋ szurokfenék falvi K. 108. (vö. *ą̄ŋχ* gyanta).
[*ōŋkhė*] *ōŋkhė̊* hófajd K. 110.
[*ōńi*] *ą̄ńγä* nénje 232. *ońė-eri* ángyiének K. 290. *ą̄ńi̊riś* dimin. 59.
ą̄ŋkwėti pillant K. 376.
ąŋlątąl megszemléli T. 344. 348. *ą̄ntėltėn* mutasd T. 345. 346. *ąŋlątąχtąl* T. 402. *aŋlątąχtąl* T. 402. szemlélgeti magát.
[*ą̄ntės*] *ąntės* segítség 342.
[*ą̄ntėsti* = segít] *āntėstālsėn* 32. *ąntėstālsėn* 32. támogattad
[*ą̄ŋtil*] *ąŋtil* borda 118.
oąkėl' kegyes KL. 117.
oąrėją̄us : joäsėm läp oąrėją̄us folyóágamat czégével elkerítette K. 247.
oąrtaχtau : összetalálkozunk K. 247.
oątkhwės ólom K. 376.
oąttėlenti gomolyog KL. 162.
ą̄p-āγi unokatestvér 56.
ą̄pėriś : jä'im-ą̄pėriśėmnėl χūlťėm atyámtól-dédapámtól rám maradt... 318.
ą̄räsėl hasábfa 388.
orėn : śāriś-orėn naluw ti patėpäst a tenger sima jégtükrére im lekerültek 308.
ą̄rip fésü 391. (vö. *ąrγi* fésül).
ą̄rmeli kipróbál 181.
[*ōrokh*] *ąrąkh* pálinka T. 346.
[*arsin*] *ą̄ršėn* rőf T. 351. *ąršėn* KL. 157.
ąrčąχiŋ subás T. 402.
ą̄rtėn : uχsail' ą̄rtėn-ją̄mėl rézből való szérüágy T. 353.
ōs : ōs khotėl khotėli minden nap nappalodik K. 267.
ōs : ną̄jėr-ōs=kwäl-kiwėrnė a fejedelem juhaklába K. 372. (vö. *ą̄s*).
ąs : ąs-poŋk okos P. 105.
ą̄sa : ti ą̄sa-tä most aztán meg 238.
ąš-säiti : ťēťäti ąš-säiti il-khuląnt nagybátyjának eláll (elvész) az esze T. 370.
ąśėl-χumrės fattyú legényke. 62.
[*ą̄śeχ*] *ą̄sėχ* kedves KL. 132.
osi̊' : kāś-osγä szeméremkötőjének gyaluforgácsát 415.

ąsɣąu: *äkwän ąsɣau* egybe gereblyélik K. 400.

[*ąšχės*] *ąskhus* kulcs T. 346. *ąškhust* (plur.) T. 346.

ąsi: *ąsi koąśiloąlät* alig vegye észre az K. 265.

? *ōsi*: *jäni ńąl ōsėm* nagyorrú vagyok K. 267. *ńoumtättal mā-ląmt voipi nē ąsėm* mint rendületlen földdarab, olyan vagyok. 7. *pĭrėś ąśśėm* fiacskám lett 57.

ąsĭ': *ti ąsĭ'* most aztán 238.

[*ąsiŋ*] *ašėŋ* vastag T. 402.

[*ąsjąχ*] *asjėχ-pāl aj Vaśėkėm* Bekecses (félsubás) kis (?) Vaszilkám 74.

[*ąsmä*] párna: *juil sūsėm ńilä lą̄mtpä ąsėm-χūrĭ'* hazulról hozománykép hozott négy darabból [varrott] vánkoshoz hasonló 68. *ąsėm* ágypárna K. 398 *ąsmėŋ* KL. 134.

[*ąśmar*] *ośmar* tréfa 185. furfang 414.

ą̄śn̆-ut viselni való [ruha] 18.

[*ąstal*]: *ēt ąstal patėn* éjjel ne legyen nyugalmad 321. *osulawės* (pass.) ott hagyott 328.

ą̄śwäsėm: *toχtĭlėnäi' at ą̄śwäsėm* nem tartott el egész fölserdültömig 71.

[*ą̄śti*] *ōštės* megharagudott K. 253.

[*ą̄tėr*] *ōtėr* fejedelem K. 110.

[*ąul*] *aulän* végébe KL. 89.

ąumiŋ duzzadó 256.

ąut maláta D. 420.

ą̄wėŋ omló K. 320. (vö. *ąwi* folyik)

ɷwri: *saǫr ɷwri* a tehén tőgye T. 404.

p

pāχm: *Pāχm-tit pault* «Széles-folyó-torkolati» faluban 21.

[*pāχwti*] *tär-paχtėlėm* keresztül lövöm T. 346. *ju-paχtėstil* bevetette (dobta) T. 355. *pŏχwtlenti* pattan KL. 92.

[*pāi'*] *pajä ľūľit* hüvelyk magasságú 389. *poąjä* id. KL. 188.

[*pajti*] *pąjti* főz KL. 312. *poąji* fő K. 395. *sąrt pītėŋ* csukát főzni T. 351.

[*pākw*] *pakw* fenyőtoboz 66. *poąkwėŋ khūrėp* tobozalakú K. 264.

[*pāl*] *sampėltal* félszemű 70.

? *pāl*: *sis-pāl ąlnė* örök időkre 24. *pāl-χą̄tėl* az a nap 36.

pal: *tan kwoss tāriŋ jiw pal al manite'it* ők habár olyanok, hogy gyökeres fát majdnem fölszakítanak 59.

pālä tele 242.

paľėmti följelent (fülébe súg) 75.

paľkhus csizma T. 355. *pąľχės* id. K. 395.

[*pāltі*] *palti* tüzet rak K. 399. *ta'ilіŋ lumnė ta paltilėm* teljességben izzó zsarátnokba vetem be 66.

[*pāŋχwit*] *pōŋkhwėŋ šämpä* széles szemű KL. 103.

[*pāŋk*] *poqŋk* szemét KL. 159. mist.

paññėl sovány KL. 138.

pāńś: nan ēsi-pāńś totuŋkwė taŋγijin? ti dicsekedni (dicsekvés nyílát hordani) akartok? 181.

pāreľtėp: ulä-alės pāreľtėp a rénfogó kerítés csapdájának ugrófácskája [melynek egyik hegye lefelé, a másik fölfelé néz] 389.

[*pārėn-*] *pōrėn-pū* táltos csikó KL. 158.

parkän rusip jąmės puŋk-tąr jornė hárász rojtos szép fejkendő gyanánt 120.

[*pārs*] *pārsät* teherhajót 385.

[*pārt*] *pārt* gerenda T. 367.

[*pas*] *pąs* idő T. 354. 356.

pas: kāt-pas könyök 235. *pasėn* könyököd 262.

[*pas*] *pąs-pont* pitvaron T. 367.

[*paśälaχti*] *päśeląχtsėt* üdvözölték egymást K. 377.

[*pasėn*] *pąsėn* liszt D.

[*pāsi'*] *pasi'* borjú 6.

[*passä*] *pāssä* kesztyű 256. 392.

paśśi: kharkhei-paśśi ńolt jiw a harkálytól vájt kispartú fát KL. 90.

[*pąstiŋ*] *äm väitä ïľėmpä paštėŋ koqtėl* én vékonyélű (fejszét tartó) jegyző kézzel KL. 133. 135.

[*pati*] *pātemli* esik (fallen) 176. *pātėtstil* lőtte T. 346. *koqlėŋės kwäś pättilėm* a mint kellően figyelembe vettem KL. 88. — *tārä-patėm sānsėn saka patėm* átrongyollott (kikopott, keresztül jutott) térded nagyon átrongyollott 262. *patėm lunt* tollaskodó lúd 48.

pattä-: sun kit pattäγä a szán két talpa 391. *kēriŋ pattäp* vasas sarkú (patkós) 257. 285.

pattiji': pōlėm vort-tąw pattiji' megfagyott kemény fájú ág gyanánt 259.

[*paul*] *poėl* KL. falu, *pąilėŋ* KL. 107. *pąilėm* KL. 127. *pąoł* T. 355. *poėl pąilejėm* falut alapítok KL. 138.

päγėroąli hengergőzik K. 376.

pä'iri gurul K. 380. (vö. *päri*).

päkėnkė lo tarka ló K. 397.

päl-: tuwin mińäntėm päliu hozzá megyek szolgának T. 363. 364.

päŋ fekete T. 352. 404.

päńä fürdőkamra T. 404. (vö. *pāńä*).

pänäpāli röhög 149.

pāréš jégtörő vas K. 395. 400.

[*päši*] *pāsi* bűzlik K. 268.

pïsť fejsze T. 358. 359.

päť: ōŋkh-päť pailiŋ szurokfenékfalvi K. 108.

päťem: jūmėn pėrtėm kītėm pū päťėm nou āsėn az atyánknak eladott száműzöttfi nyilván te vagy T. 364.

[*pēlamli*] *pelejis* meggyúladt KL. 313.

[*pēr*] *pēri* görbe 217.

[*per*] *pērä-ke lośit* tágas [közü] keresztgerendás 276. *pērėp pēriŋ* 272.

peremeń: ēťi ūnluŋkwė karapli ūrnė-mā'ės peremeń tawän patės a hajó őrzése czéljából való éjjeli virasztásban az őrváltás sora reá esett 334.

pērinä vánkosalj 11. 65.

[*pērji*] *pēriji* kiválaszt 212. 214.

pērkatti: sa'irėp pērkattawė a fejszét küszörülve forgatják 388.

pērmil göngyöleg 250. (vö. *pēri*).

[*pērnä*] *pērnä* keresztség 122. *pērnäŋ* 62. *pērnėŋ* K. 109. keresztes.

[*pērti*] *il-pertäslėm* eladtam KL. 245.

[*pēs*] régi, *pīś* T. 357. *piś* T. 357. *pėš.* KL. 136.

pėšatiŋ pecsétes 255.

pėsɣ-: ŋoŋkhwė as pėsɣėmau de ha fújják, fölfelé K. 399.

[*pētėr*] veder K. 397.

[*pēti*] *pēti* bele vet, bele rak KL. 107.

[*pǐ'*] *pǖ, pǖ* KL. 88. fiú KL. 100. *jäim-pǖ* bátyám KL. 98.

piťėχti nyivákol 391.

pili: sitä-pili czérnagombolyag. T. 363.

[*pini*] *: puŋkėm pine'im* fejemet fedem 9.

pinčäťlė-: pinčäťlėlėχst megesküdtek T. 370.

pintėlti-: nämėl pintėltėχtiu cseréljünk nevet T. 347.

piräk pástétom 78.

piťaχti fészket rak 211. (vö. *piťi*).

[*piťi*] *piť* fenék T. 401.

piťkä-: josä piťkäɣä a hótalpak orrai 387.

poduska párna 11.

[*pōχ*] *poąkh-luśm* oldalcsont KL. 98.

poχsiŋ nyüves 185. 392.

poχti: poχtėn veszteg maradsz (szarsz) 326. *tou poχtėm uχsaľ-moχol vajantėt* az ő odacsúnyított rezrakását látják T. 346.

pąχtė: sąχąnä kun-pąχtust beleit kivették T. 356.

[*poj*] *pāj* gazdag T. 369.

pōjėr bojár 280. P. 105. *pājėr* gazdag ember, bojár 79. 327.

pojit: khōrėm ju-pūńsit pojit a három testvér mögött (nyomában) T. 355.

pojtėχ nēɣ-oą rimaasszony K. 290.

[*pojti*] *tēŋkwė kwoss pojtėltawėm* bár evésre unszolnak 5.

pokapi: tą̄rėm vōti' ti pokaps az időjárás (ég) im hirtelen szelessé változott (szél gyanánt tört elő) 305. *pokmati* fölpukkad 421. *pisėl' pokmati* a puska elsül 393. *poktlitä* kopogtatja 121.

[*pōl'i*] *pōl'ėm sū-khūrät* a befagyott legelő szélén KL. 314. *pol'ėm kēr* a lehült vas 392. *pol'ėm vōj* fagyott zsír 130. *pǫlėt-kēr* aczélvas K. 397. *voikėn pōl'* fehér fagyott hóréteg 69.

poł: uχ poł egy falatkép T. 352.

poluška-: khūrėm poluškät három poluskáért KL. 245.

pąŋ fark T. 401. 402.

[*ponäl*] *pąnlė vōŋkhėnė kit mä'ir* kenderverő két sulyokja K. 291. *polnąŋ* kendert T. 402.

pąnėl: sałt-pąnel ńär sałt khurėu a hársfáról a kérget (nyers-háncsot) lehántjuk T. 347.

pąnėmari kántor 69.

pōńėp: kisėnäs-pōńėp ablakráma K. 399.

[*poŋghwėl*] *pōŋχėl* lapoczka 256. *pąŋkhwėl* KL. 103.

poŋkhuŋ fingani T. 404.

[*pąńiti*] *pońimti* lenyom 184.

ponne-: tārėm-ponnel az égboltról T. 345.

[*pąńś*] *poą̄ńś* nyilvas KL. 314. 315.

pąńśi: put poąji, täjėl jąl-pąńśau az üst [zúgva] fő, fakanállal [keverve] forrásával alábbhagy K. 395.

pą̄nsi: pą̄nsitä farkát 119. *pąnsitä* fara 119. 125 *pą̄nsīp* farkú 119. (vö. *pąŋ*).

ponsi: ponsėm sosi' érett ribiszke 11. 129.

pōnšsti kinyit T. 346.

pǫntė: ät pǫntė tāmpėχ öt font burnót K. 291.

poąχi: pal-poąχąu szétgyúrják D. 420.

poąrti párol D. 420.

poaši: wüťä poašėm ąsmėŋ jolnė vizétől felszívódott párnájú helyre KL. 134.

popi istenke KL. 406.

pōr: pōr-sān tūťilėp az ikrás nyírbéj-tál színjátéka 246. *pōranä* ikráját 246.

pǫrė megfojt T. 357.

[*porėχ*] *χūrėm ńoplūnėl vārėm jāŋk porχät χot-ńolχatėm* három nyári rénborjú bőréből készült hófehér sapkás bundájának szőre levedlett 170. *porėχ* guba 70. *porχäŋ* 70.

pąrėχ sa'iti réntörzsököt tördel 235.

porėn-pū táltos csikó KL. 159.

pōrėntult forgácsok 389.

porχiŋ: mis porχiŋ sujil tehén bőgésének hangjával 21.

[*porś'*] *koąt-pąri* KL. 134. *koąt-pori* KL. 103. kézszár *pǫrǫ* fűszár T. 401.

poripanä : poripanäkwėt voχe'it békák kurutyolnak 35.
porkwė : vāps-porkwė vőcske 180. (*vāps* vő).
pąrąpanėl dobbal T. 349.
porś disznó 387.
pąrś : pąrśėt teherhajók K. 397.
[*pōs*] *pą̄sėl ūnttipilėm-sėr* hadd állítok csak kúpvarsát 238.
[*pos*] *tą̄rėm-pą̄s saw kińikä* a világ (égi fény) sok könyvét 69. *pos* fény T. 345. *posoŋ* T. 354. *pąspä* 86. — *šōt pospä posėŋ jiw* száz jegyű jegyes fa KL. 99. *χą̄n-posiŋ ta'ilä* fejedelmi érdemrendes ruháját 339. *samäγä postilėsi'* szemei megvilágosodtak 328.
[*posäl*] *poslaŋ nē* patakvidéki nő 57. *pąsėl* patak K. 320.
pąsär bazár 260.
pą̄sėr ārkeri kurafi püspök 125.
pąśγėr rozomák K. 373.
pośχi tapaszt 389.
pą̄si présel 220.
pośi : pośnė āmės a fosásról való találós mese 387.
[*posi*] *pōsi* elhajt 169. 294. *posi* id. 294.
pąsiläp árr K. 397.
pośitė : il-pośitus összenyomódik T. 404. *nou-pōltėnt... tėmėr pośitus* nálad... rányomkodtak T. 404.
pąšm : pąŋkhwėl-pąšm váll-lapoczkám KL. 103.
[*pąšmäk*] *pą̄smėχ* 80. *pąšmėχ* KL. 161. czipő.
posąntė fej T. 402. *posawėt* fejetnek 391.
pą̄špoŋ pitvar T. 367.
pąsti rá-ró 86.
postili : Numi-Tą̄rėm jä'ikėm postilemä Fönséges-Ég atyáccskámnak viradását 4.
pośuli : möläl naŋki pusėn pośuläslėn azt a minap magad mind megetted (kifostad 296.) *tą̄rėm akim-ā̄śėn jūw-pośulawäsėm* istenke-bácsikám bekapott (lenyelt) engem 318. [vö. *pośi*].
pot adó 76.
pǫt récze T. 359. kacsa T. 366.
potär orrhegy K. 319.
[*pątėląk*] *pątąlaχ* tető T. 367. *pątąlėχ* T. 403.
potpoľän : potpoľnän pinczébe 342.
potpuruk hasaló szíj KL. 161.
poulälė fürödni T. 363.
pourė : pourmėts gördülni kezdett T. 363.
[*powari*] *puwärė* gurul T. 363.
pǫχtitė : oąnėm at pǫχtitėn engem nem basznak KL. 268. *tōrėm märnäi'.... pǫχtinė* az eget szorítjátok [úgy] basztok K. 267.
prosti bocsáss meg 26.

[*puχéń*] *pukńit jäktém* köldöke vágott 188. *puχńi* köldök T. 357.

[*pūχi*] *ti jä'ikém pūγiltālém mātė* ezen atyácskámtól részemre rendelt földön 7. *pūkhatǫγ* összefogózkodni T. 352. *puχlätė* bekapcsol T. 355.

[*pūχąn*] *pughą* bika T. 401.

pujou kholnė kit koąkėp festőfű ásó két kapája K. 291.

[*pūl*] *pul* bogyó KL. 299.

[*pūl*] *pōl'* forgács 120. 153. *poľ* id. KL. 166.

[*pulät*] *pulėt-sirei* aczélkard 258. *pulät* id. KL. 157.

[*pulėp*] *sǫrėm moąntėlnė nälėγ pūlėp* háztető nyílását betömő nyeles tömlője K. 291.

pulkä czipó 343.

[*pum*] *pom* fű KL. 101.

[*pūmaś*] *manä pūmėś* minő érdekes 10.

pun: vośrėm punpä vörösbarna színű 6. *vās-pun* vadréczetoll 11. *śoľ-pun* szőrszálka KL. 157. *rėškė-pun* rókaszőrű P. 105. *pǫnǫγ* szőrös T. 357.

[*punė*] *pǫnst* fontak T. 358. *pǫnėn* fonjatok T. 358. *kälu pǫnšas punėm* a kötél befejeződött fonván (meg van fonva) T. 347.

[*puni*] *naγ χotäľ punχatsėn* hova vetődtél te 150. *jäγėm pońγėtālėm* melyet atyám tömködött meg 126. *χot punäln* félretedd 26. *päγk pǫnės* fejet hajtott K. 372.

[*pūnsi*] *ponštil* fölnyitja T. 361. *pōnšėn* nyisd ki T. 346. *ponšǫγ* (inf.) T. 355. *pūsnūlėn* nyitnád ki 28.

puolti kézhez ad KL. 99.

pup pap T. 403. *pūp* id. 69. 77. *pop* id. T. 366.

purkä rókaszőrű 269.

purnė: ti sāli purnė χum kapajnė ezen farkashoz hasonló otromba férfihez 44.

purśėkėγ soät kän borsótermő hét mező K. 396.

pus: tūjė-χul nur pus jąrėn χąnt nurtwės mint tavaszi hal [fűződik] a nyársra, úgy nyársolta föl az egész szamojéd hadat 169.

pūsäs kerítés 17. 387. rénkert 44.

puskä ágyú 124. 125.

pušn mind KL. 135. (*pušėn*)

put: χūrėm put tārwitėm három púdnyi terhemet 6.

[*put*] *pǫt* üst T. 351. *poąt* tál K. 376.

[*pūťi*] *pūti* kebel 330. *pūtėmne* kebelembe K. 109.

puultāli kelengyével felszerel 273.

[*puwė*] *pūstėl* megfogta T. 345.

[*pūwi*] *pūwĭlimė* meg van bűvölve 248. *pūwĭlālimė* id. 248. 249.

pūwluw: sāt puwluw hét jávortulok 306. *pūwlūm* jávortulkom 305. *pūwľuw* id. 307.

raγi rezeg 69.

raχiŋ: lū raχiŋ sujil ló nyerítésének hangjával 21.

rāχuli nyerít 153.

rāmpi: tąul rāmpiŋėl szárnylebegéssel 282. *rāmpiŋākwėl* 286. *rāmpiŋakwėl* 289. id. (vö. *rapi*).

rapi: raplaχts röpült 223. 225. *tūjä vās rapiŋėl* tavaszirécze vizi röpte módjára 223. 225.

[*rāsi*] *rąsti* bevet, bedob T. 362. 369.

[*tul-*] *raw* felhődarab 123.

rawli: lū puŋkä nąŋχ rawlitä a ló a fejét fölcsapja 154.

[*räγi*] *räχw* eső KL. 87.

räkäši-sąu gyékény-darab 335. 336.

räš: räš räšiŋ-ke tārä voss räskėltanūlėm rágva rágva hadd rágcsálom keresztül 319.

[*räšėχ*] *räšėχ* rozs D. 420.

[*räši*] *räši* mente P. 104.

räuti: kavar K. 108. 398. (vö. *rauti* kever).

rē'i: pupi'-rē'inė-ke joχtawė Ha az istenke réülete megszállja 411.

[*rēχti*] kiráz KL. 103.

[*rēskė* sárga] *rėškė-pun* rókaszőrű P. 105. *riškäi' lāwilėm* «vörös ló»-nak nevezem 269.

rētėl: taw la'ilän vāŋkėlmatnė rētėl mintha az ő lábába botoltál volna meg 327.

rōχuli nyerít KL. 166. (vö. *roχχi* röhög)

rąmi duzzadó KL. 87. 103. *rąmiŋ* id. KL. 134.

[*rąmmi*] *rąmati* rezdül 387.

[*rąntä*] *rąntä* csolnak KL. 299.

roąt-khulėm kiwėrt tűzhely-hamuban K. 108.

rąpi: tūjä-sānki ropil roplaχti tavaszi feketerécze vizi röptével röpül oda 211. 215. *rąpitawė* röpitődik 48. *rąptėlti* röppen 218. 219. [vö. *rapi*].

[*rōpot*] *rūpet-χum* dolgos ember 336. *rūpiti* dolgozik 9.

[*rąś*] *roś* KL. 299. P. 298. *rąś* 309. fövénypart 309.

rōśi: jiw-towėt rōśitänät sǫmlės ágropogás zaja keletkezett K. 412.

rōti: päkėnkė lǫ ōχ rōti tarka ló hegyet hengerít K. 397.

rąusi: tuojä-sąrt rausoąli jarnė tavaszi csuka bukdácsolása módjára KL. 91.

rąw: jerpä sortä kit rąwä kedves lábszára két csuklójára (?) KL. 107.

rąw[i']: tūjt-rąwi' ąńśilėm hómorzsának tartom 202.

1. [*rąwi*] *rąwe'it* összeilleszkednek 387. *nay vāta-χum χąnnė*

rą̄we'in te mint kereskedőember illesz a fejedelemhez 337. *raulawėt* együvé illesztgetik 387. *rąun-ut* rokon 221.

2. [*rą̄wi*] *rąutsiäɣėm* forgatom 129. *il-rąunät* ráveti (?) KL. 108. *lētė rąwėlėnėšt* midőn farkát mozgatja K. 400.

ruχtė: ruχtąs megijedt T. 367. (vö. *roχti*).

[*ruma* barát] *ruma* kedves (geliebte) 64.

[*ruś*] *roś* orosz KL. 109.

rūtä-vosä rokonsága-ivadéka 144.

[*rūtiläi'*] *rūtälı'* bánatossá 339.

S

saɣin horgas 305.

sa'i napsugár. 39. 40.

[*sa'i̇*] *sa'i̇pä sa'i̇y χāl'* bimbójú bimbós nyírfa 94. *sa'i̇kwė* bimbócskát 94.

sa'ilä-jiw léczfa 93. (vö. *sa'li*)

[*sa'iri*] *sa'irėpālu* ácsol 46. 78. *kal' ńoχs sa'iril nāj* a nőstény nyuszt nyoma jegyes istenkeasszony 51.

[*saχ*] *sąχąnä* beleit T. 356. *sakh* bél KL. 108.

[*saχrėm*] *poľėm vōj saχrėm atėn püt-sis palitnė* a fagyott zsír [olvasztásakor] az odaégett [zsír] szaga oly távolságra, [mennyit] egy ebéd (üst) elkészülte alatt [utazni lehet] 130.

saχr[*iäɣä*] két hasbőr rész 418.

sāχwi: āwi sāχwäsawė az ajtót bevágják 232.

[*sai*] *seis* elrothadt 410.

sailä karó KL. 299. (vö. *sa'ilä*). *sailäɣ* 266.

[*sa'li*] *sa'lawė* dörgöltetik 419.

sa'lilāli: kíván 205.

saimėm ēkwä bolond asszony 174.

sait rubel 331. 332. *sajt* 77.

[*śaiti*] *karr sa'itėkli* a rigó fütyül (örvendez) 414). *śa'itėm kātėl* örvendő kézzel 293. 294.

[*saj*] *saj mānė* védett helyre 333.

šāj csáj 64. *šaj* 46. (vö. *śaj*).

[*sajkėli*] *saikïli* felébred KL. 165.

śajtan sátán 204.

[*sak*] *śäkw* rongy KL. 136.

[*saka*] *šaka* mind KL. 157.

śakajik fecske 320.

sakėr czukor 74. *sākarėl* czukorral 284. 285. 288.

[*śakėrāli*] *ul āwi-suntėt śakėrtanuw* az ajtó nyílás táján vajjon nem fog-e [ott] gubaszkodni 46.

saki: tēn'-ut at saki az étel nem romlik 342.

sākmėt sakktábla 388.

[*śakėrāli*] *akwän śakrati* összezsugorodik 421.

sākw komoly 320.

[*sakwaľik*] *sakwaľéχ* 218. 219. *sakwäľėk* szarka 129.

śakwėrkėm dombocskám 8.

sāľ: tūjä sāľ voľépnė jąut at täräti a tavaszi csörgőréczéhez való csontnyílnak az íjj nem enged 230... *sāl* 230.

sāľ sálkendő 70.

saľėχtė kovácsol T. 355.

sālγä: kėlp-ąsnė χuľíléné śālγä a vér felszínére emelkedő híg levet 421.

saľi-voľi csillogó-villogó 388.

[*saľik*] *uj lūľi ľakw jiwpä saw saľki pāχnė* a jávor álló sűrű lúczfenyves oldalába 129.

[*śāli*] *śāli ąln* tiszta ezüst 318. *śāli ąln* 64.

[*sāli-uj*] *šali-uj* farkas 130. | wolf.

[*śāliŋ*] *śoąliŋ* híg étel KL. 158.

śalkä: śalkäi' lāwilėm darúszőrűnek nevezem 269.

[*sāľt*] *sōľt* fahánczs P. 105. *saľt-kälu* hánczs-kötél T. 347.

[*sam*] *sėmėtän* szemének K. 377.

sām soąm szöglet KL. 99. *soämi* (dual.) K. 291.

[*śam*] *śam-rātitä* agyonüt 82.

samavar, 278. *samovar* szamovár 45. 277.

sami: samėm puŋkėp nyírott fejű 76. 77.

[*sān*] *šän* csésze T. 401.

čaŋ harang T. 349. 403.

[*sāŋχwi*] *sāŋkwimė* (part.) rúg 328. *sōŋχwi* K. 268. *sänghäsiu* rúgják T. 368. *soŋghąs* ugrott T. 323. *il-śąŋghąs* elvágtatott T. 349. *šaŋkhi* rág KL. 100.

sāniŋ pī' nyírhéjdoboz bölcsőben fekvő fia 50.

[*sānk* árnyék] KL. 313.

šańkä sanygi-béles 80.

saŋkä: kėr ńelmpä saw saŋkän vasnyelvű sok harangot 69.

sāŋkäsi: sāŋkäsitä bedőfi 177. *sānkäsilėm* bedőfém 178. (vö. *sāŋχwi*). *sāŋklit* bökdösi KL. 316.

saŋkw: tąrėm-saŋkw mennykő 389.

[*sāŋkw*] *śaŋkwä* testrésze 329.

[*sāŋkwėlti*] hárfázik 389. *sāŋgwältėn* pengesd a hárfát 262.

sāŋli: sāŋläts megcsendül 180. egyet csendült 39.

[*sāns*] *šanš* térd KL. 102.

[*iol*]*-saptawė* eltemetik 156.

[*śāräk* rénszarvas csorda] *sāli śāräk kwoni-pālt* a rénlegelőn kívül 171.

sarätāli érint 142.

sarėχ sūntėχ gyűjtő szekrény 84.

sarėkpėnti: äń te jerrėm sarėkpentąu zengik ezt az énekem KL. 116.

śarėm avas KL. 132.

[*sārγi*] *särγenti* reng 124.

śarγi: śakajik toχ ti śarγi a fecske így föcsög 320.

sarχelti gyarapít K. 108.

[*sāriŋ*] *sarėn tąuľ vojil voąrąu* daróczból varrnak neki kapczát KL. 157.

śariŋ āŋkwėl üszkös oszlop 22.

[*śāriś*] tenger *śārėśnė* 149. *śāräsėl* (?) 150. *sōrėś* K. 380.

[*śarkä*] *śārkäm* csészikém 31.

sārkėparėt rebesgetik 85.

sārkėpānti zeng-bong 119.

śārkėś: āltî sakwaľeχ (śārkėś) nąsėŋ tāltnė szarkafióknak kedves [falatú] kikötőjéhez 93.

śārkiŋ: takkät śārkiŋ vānkäti āli egy magában legelésző ester réntehén van 142.

[*sart*] *sārt* előre 307.

[*sarti*] *särtawė* megkenetik 418.

[*sās*] *soäs* nyírhéj K. 396.

sasi' nagybátyja 7.

saszi: tārä sasχäslėm keresztül rágtam 319.

[*sasti*] *sästli* 256. *śäśtli* KL. 134. *śäśti* KL. 134. növeszt, nevel

satą l. *khąmėl.*

saťtal esztelenül P. 298.

saukänėm: ērî'-saukänėm, mojt-saukänėm kis énekecskéimet, kis regécskéimet 27.

sauŋ zajgó K. 265.

[*sawėli*] *sawälėp* 57. 58. 70. *sāwėlėp* 256. árva *sawėlapi'* árvául 57. 58.

sawtuläп hántásaitokat 120.

śäγät: ēlnuw patėm śäγät midőn kissé távolabbra jutott 149.

śä'îr-mā taposott föld 171.

säχw domb KL. 160. (vö. *śäkw* és *säŋkw*).

säkhw khọm nyalka ember K. 251.

śākhąsoŋ: ämänmi śākhąsoą̄ tārtėn engedj egyszer kipihegnem magamat T. 354.

śäχti sóz D. 420.

śäikä veder T. 401.

[*säîr* tehén] *säîr* KL. 127.

[*śäkw*] *śakw-tēpėn χūľwäsėm* maradtam hátra csecsemő koromban (csecstáplálékra) 24. *śäkw* K. 291. *säχw* KL. 159. domb. *χą̄rp-śäkwarä* nyíressel borított hegyorma 148. *Āńś-tit-śäkwėr* az «Oregember-folyó»-torkolati orom 84. (vö. *säŋkw*).

sälkmäti megráz KL. 159. 160.

[*šäľľi*] *ľäp-šaľľėmti* keresztül szúr KL. 163.
šämėrti megdagaszt D. 420.
šämlėχti észrevesz KL. 111.
šäŋkän nagyannyjuk KL. 313. (vö. *śān*).
[*šäŋśi*] *čänči* veréb T. 322. *säŋiś* madárka K. 397. *vuor-śeŋäst* erdei madárkákat KL. 164.
säpėľ: uχ khum-polt sumąnėt säpėľ khąnąntal egy embernek zacskója és késhüvelye csüng T. 403.
[*säptėl*] *säptäl* számtalan T. 361.
säri: sąrt säri säri csuka ikrázik, ikrázik K. 400.
[*śär*] *śäri* perzsel KL. 411. *manśi nē lalwäl śäritaχti* a vogul nő hódpézsmával füstöli magát 415.
šärkės sas T. 361.
śärkiti fecseg KL. 117.
čärmėtäli unatkozik T. 365.
[*säsi'*] *: šäššä-poąlnė* anyai nagybátyjához KL. 159.
[*säwės*] *sǟwės* hüvelyk 23.
[*šäwi*] *jäit sǟwtulän nal pąjtiän* az íjj [lekapart] aludt vérét megfőzik KL. 312.
śėimä kötél 142.
čėkėrėŋ: pǟŋ čėkėrėŋ khum fekete fürtös ember T. 346. 348.
[*selkori*] *selkovi* rubel 45. 47.
[*sēmėl*] *sēmėl* K. 109. *šēmėl* KL. 98. 99. *sīmėl* T. 322. *šīmėl* T. 401. *sēmel* 42. fekete.
[*śėp*] *śēp* zseb KL. 163.
sēpänėl ajtuŋkwė varázsitallal megitatni 343.
[*ser*] *seri-mori sāmt* rengeteg-zordon vidéken 386.
sēr húr 153.
sėr: pąsėl ūnttipilėm-sėr hadd állítok csak kúpvarsát 238.
šerkėś sas T. 359.
[*śērmät*] *śērmatiŋ* zablás Szv. 394.
śērtėśli szétpattog 179.
śērtėlāli: ūpėn-int śertėlāli nénéd orsója a midőn perdül 263.
[*śēś*] *śēś* ifjú KL. 100.
śēś voχi tiszta ezüst 205.
śēskän: kēlp śēskän-suprisä vörös vászon ingecskéjét 289. *śeskėn* zsebkendőt 268.
[*śēten*] *śēt-sopėl* sövénykaró K. 398.
sēti: ānėm tūjtėl al sētitä majdnem hogy megfullaszt hóval 15.
śi'ir: sāt vāta-χum si'irtane śi'ir mintha hét kereskedő taposta volna simára, oly sima teret taposva 19.
sikwarä: jotėltėnätä jui-pālt sąw-sikwarä miután [puhára] nyomkodták irháját 419.

śikwėl : am akw' śikwėl ti tąwėsläsėm én lassan feléje evezek 241.

čiläk veder T. 359.

šiläntė : uť nuŋ-päťtun ā šiläntēt vizet felhozni [fejuttatni] nem tudnak T. 347.

śilęγti nyikorog 391.

siľi : siľi-lūri csengős csörgős 223.

śiliś póling-madár (tringa squatarola) K. 320.

śilli földagad 297.

[*sim*] *simiŋ* dühös 173.

čiŋ : iń-čiŋ most T. 358.

[*šinėli*] *sinėmtäslėm* nyakába borultam 73. *sinėmtėstä* átkarolta 143.

siŋės : nājiŋ siŋės joli χūrnė a tűzhely előtti tüzes tönkő alsó szélére 37. *siŋsiŋ* küszöbös 184. (vö. *siŋs* = sáncz)

siń́śėr fehér buvárkacsa 217. KL. 114. *śimśėr* id. 80.

[*sip* nyak] *šipiŋ* P. 105.

śiräm : ńań-śiräm χąjtėl kenyérszelet módjára 54.

[*sirej*] *sirei* KL. 157. *sirei* 171. kard.

śirγenti : int śirγenti zúg az orsó 263. *śirγėn* recsegő KL. 113. *śirkėŋ* csörgő KL. 128.

[*śiś*] *čiś* kedveske T. 357. *śiś* kisded KL. 107.

siser siser-madár 23.

sisséli : lwän-sisséläu leszűrik D. 420.

sistėm mā'ės tisztaság czéljából 415.

sistėmtaχti tisztálkodik 416.

sitχėli futkos 386.

śiwźi : vōt śiwźi a szél sivít K. 400. *int śiwγenti* süvöltöz az orsó 263. *śiwwėloąlāt* süvöltöznek KL. 316. *śiwwiŋ* 263.

šąχ egészen T. 345. *sąχä* mind 50. *sąkh* K. 376.

čąχėl : tārėŋ-pū šerkės tōšėn ńouľ-čąχėl mous a medvefiú a sas szájába egy darab húst dugott T. 360.

šąkhėrėm ätėn perzselésszagod KL. 132.

čąγl viharfelhő T. 404. (vö. *śaγl*).

sąγrėp pitvar K. 399. *soγrėp* 377. 396. 399.

sāχrimė kwon porγéślānti hadonázva ugrik ki 149. (vö. *sāχräti* fölugrik).

sąχseĭ' : khwątė sąχseĭ' elméjében megzavarodott K. 253.

šōχwi : ju-sōχwsän berúgta KL. 161. (vö. *sāŋχwi* rúg).

sokhwėrli kaparász KL. 412.

sąĭt nyírhéjdoboz KL. 299. 300.

sąiräŋ fehér T. 402. (vö. *sairiŋ*)

sojną erdőbe T. 360.

śąjän csuka 239.

[*sąjim*] *sōjim* mocsaras bozót KL. 245.

[*soľ*] *sōľ* igazság 197.
[*soľ*] *šoľ-pun* szőrszálka KL. 157.
soľ föld T. 347.
soľėmti leszúr 151.
[*čąlkhąn*] *šąlkhąn* répa T. 356.
sąlėm szalma KL. 100.
čōlėŋ ősz T. 404.
[*sąlėt*] *sąlät* arany 126.
[*sōľiś*] *sōliś* K. 396. *śaľś* T. 401. hölgymenyét
[*čōlą*] *čolą* rövid ideig T. 352.
sąltat katona *sąltätä* katonája 277. *sąltėtänmė* K. 372. *saltattėn* a katonáknak T. 345.
sōlti: ēläľ ta sōltäslėm tovább tűztem (folytattam) erre 23.
śąlwė-kēr kaszavas 419.
sōma: sōma-pauliŋ āγi a «Sapka-falvi» leány 64.
sąmariŋ sūntėp voikėn jupkäl mastimė ránczos torkú ingváll van reá öltöztetve 80.
sǫmėr sügérhal K. 398.
sąmrėχ gyermekszopó szarú (czuczli) K. 397.
sōn csésze K. 251. (vö. *sān*)
sōnäti dicsőít KL. 157.
[*śąn*] *śōnėŋ nē* lelkes nő KL. 89.
sąnγi sétál K. 251.
šōŋkhi: khąnä šōŋkhėm hátrafeszült KL. 312.
śońi gyönge K. 109.
sąnątąχtė megpróbál T. 353.
sąǫr tehén T. 404.
sąǫri: supi sąǫrsän keresztül harapta K. 374.
śoąri: sėmė śoąrǫχ pǭmtės hozzáfogott, hogy agyonüsse K. 321.
šǫp: pil-šǫp fületlen T. 358. *ńąl-šǫp* orratlan T. 357.
sąpa: ta sąpasä jot vōrnė mini ezen úti készletével az erdőbe megy 80.
[*sąpäm*] *šąpämėl* sírkerítéssel KL. 135.
sąpäslė: sąpäslėm uńiś-lōmt készlet kép eltett tomporadarab KL. 313.
[*śąpėl*] *śēt-sopėl* sövénykaró K. 398. *ou-sōpėl* ajtó-félfa K. 400.
sōpėl: äm rēχtėm ńäl-tąul kit sōpėl a tőlem kirázott nyiltoll [gyorsaságú] két csikó KL. 103.
śąpėr: soät sǫulėp śąper khasėp jūntės hét gyolcscsíkból rengeteg nagy hálókárpitot varrt K. 291.
sapėr orosz T. 407. *sąpru* oroszszá T. 408.
śopėr üstök KL. 166.
šąpkhė: ju-šąpkhąsus fellötyföltetett T. 323.
śąpkės csapda 294.

śōplaχti nyájaskodik K. 377.
śąr szár *kāt sąr* kéz-szár 94. *sąr-uilėp* Lábaszára ereszkedő KL. 244.
[*śoräm* keserű] avas 130.
[*są̄rėχ*] *sąrėχ-χul* csabakhal 49.
? *śąrėmlaχtnė* szurtos K. 319.
[*sori̊'*] *sąrγä* hasát 74.
sorγ́i : lǫmtėl sorγ́i szikrát-szór K. 373.
śorχäliŋ rovátkos 418.
śorkhėl-jiw rovásfa D. 422.
śorkhėlti ródal D. 422.
sori : jun ą̄śnė sori otthon tartott holmi 416.
sori : tūriŋ sorit a tavak közföldein 43.
śą̄rkėś szarka 218. 219. (vö. *śārkės*)
sąrąŋ festett T. 401.
[*są̄rp*] *šąurėp* jávor KL. 245.
sąrpä : at sąrpä sąriŋ ńūp öt rovásfajú rovásfás násznép 235. *sąrpä* KL. 87.
[*sąrt*] *sort* csuka 242.
sort : jerpä sortä kit rąwä kedves lábszára két csuklójára KL. 107.
sōrvit-sāχiŋ nē [evet] hasbőr subás nő 391. (vö. *sori̊'*).
1. [*sōs*] *są̄s* patak 11. 170.
2. [*sōs*] *są̄s* nyirhéj 51. *sōs* nyirhéjdudorodvány K. 291.
3. *sǫs* jávor T. 359. 369.
4. *śōš* kácsér P. 105.
[*są̄si*] *išm=it̊-tur šōšuχw* halotti tort tartani KL. 117. *šašėn* borítsd (öntsd) el T. 345.
[*sosi̊'*] *sąsi̊'* ribiszke 50.
sossä-jipi̊' «Törzsöktelepes-bagoly» 207. 208. (vö. *sossämti*) *sąssä* törzsöktelepes 83.
sōstą : jänukiu sōstą nagyokká lettek T. 351.
[*są̄t*] *šą̄t* szerencse T. 369.
śotėr terebélyes KL. 128.
sǫuγi faldos K. 400.
sǫulėp : soät sǫulėp śąpėr khąsėp jūntės hét gyolcscsíkból rengeteg nagy hálókárpitot varrt K. 291.
[*sąur*] *saur* nyúl 390.
sąurėm ā̄tėl pā̄si utálatos kutyabűzzel bűzlik K. 268.
sąurėp béka *sąurpnė* KL. 133.
čoutim örvendezve T. 349.
sąwajitä féltékenykedik 15. *sawajitä* gyanúsít 15.
sąwėl̊mati : punkiŋ ą̄ntpėm pul̊-sąwėl̊mats fejembeli agyvelőm megzavarodott (megsavanyodott) 229.
[*śąwėl*] *śąul* KL. 89. K.399. *śowėl* Szv. 394. tűzhely.

śǫpėkėt : lǫ:tąŋkh-pät-śǫpėkėt Lópata-patkók K. 399.
śǫrėm-ńąl egérfi orrú K. 397.
starśina sztarsina T. 403.
sū legelő KL 313. 315. (vö. *suw*)
suχmėtlė : il-suχmėtlėm megfulladok T. 347.
[*suj*] *suj* zaj P. 106. *sojti* hallik K. 371. *sojtąnt* megszólal T. 354. *čoŋänt* zörög T. 401.
čukǫn vasfazék T. 404.
sul zab KL. 97.
pal-śuľäti szétzúz KL. 167.
sūlėmli : nevelni K. 320.
suľėti : noŋkhwė suľėti fölugrik K. 371.
suľχati : lakwä suľχati széthull 387.
suľi-pūtris öntött vasfazekacska 386.
śulpi kitekint KL. 90.
[*sultėm*] *sǫltėľmėt* szikrák K. 399.
śulti bámészkodik 185. 188. *śultėpti* bámulatba ejt 206.
sumėślenti zümmög KL. 114.
[*šumi*] *šūmi* ugrik KL. 159.
[*sūmjėχ*] *šumľėkh* KL. 100. *šumlekh* KL. 88. pajta. *šomľėχ* id. K. 253.
sumli hallatszik P. 106.
sumą- : sumąnėt säpeľ zacskója és [kés]hüvelye T. 403.
sump potėr zagyva beszéd 174.
[*sunsi*] *šunši* néz P. 104. *sǫsėχtam* nézem magam K. 267. *susnuwėmėn* (cond.) 11. *susnė* (part. præs.) 407.
[*sunsi*] *šušmämėn* meggyarapodtál KL. 136.
[*sūnt*] *sōnt* szád, nyílás T. 359.
[*sūntėχ*] szekrény 84.
supä : šoχri-supä χassėmtitä kis metszőkését előrántja 177.
[*sūpėl*] *sǫpėl* másodfüves KL. 161. *sūpliŋ* fiatal 213.
šupiŋ : mət šäikä šupiŋ šärkäl äjtel másfél vedro nagyságú csészével itat T. 350.
sūrėm] *surmä* keménysége 419.
[*surėm*] *sǫrėm* tetőnyílás K. 291. 376.
[*sūrėŋ*] száraz étel KL. 158.
šurχi csorog 389. (vö. *šurri*)
suri jąnď muľäspin gyűrűdobó játékversenyhez 209.
[*šurti*] *šurtaχti* vonszolódik 174.
surti rénszarvas 12.
šurti mintáz 418. *šurti* 418.
čuškhą disznó T. 404. *čuškha* T. 403.
sut : sut-paľnė paľėmtawäsėm a bíróságnak följelentettek (a bíróságnak fülébe súgták) 75.
sūw : hajtórúd 20. hóbot 306.

[*suwė*] *suwė* lesz T. 345. *mėtär ančein-khạr sōskēt* ha valami baj lesz T. 354. *khōn nəun tärkutėŋ sūskät* ha valamikor neked nehéz [sorod] lesz T. 346.

süli-šän szenes csésze T. 401.

t

[*taɣäpi*] *taɣapi* akad 6. 7.

[*ta'il*] *pässä-ta'il* egy pár keztyű 268. *karėn-ta'il* egy pár fülönfüggője 151.

ta'illtaɣti gombolkozik 126.

ta'in: tū ta'inėm χạ̄pėmtė a mint lélekjelenlétemet elvesztettem 125.

taɣės szigorú 8.

taɣi: nan arɣän ul taɣėrėšėn Te túlságosan ugyan ne hánytorgasd magad 53.

[*taɣi*] *jiwnė taɣni-ke* ha fát talál K. 413.

taɣsi csúszkál 391.

taɣt búvármadár 21. 22. *tōɣt* id KL. 91.

[*taɣtėp*] *taɣtėnė nalėl* orsó nyéllel Szv. 394.

[*tājä*] *taji-kwāräk* nyaláb merőkanál Szv. 395.

[*takėm*] *taɣėm* tetű 126. *tākmiŋ* tetves 126.

tal: tal-vōj olvadó zsír KL. 92.

[*tāli*] *talmatsėm* felszállottam 24.

[*tālt*] *talt* kikötő 25. KL. 97. 102.

[*talti*] *talti* olvaszt KL. 103.

tāmpeɣ burnót K. 291.

taŋmapti rezget 387.

taŋrėmi: luwä-ńawl'ä taŋrėmim nē csontja, husa kifejlett (?) nő 176. 177. 178.

[*tanti*] *tānti* menyasszonyi díjat hoz 235.

[*tāpi*] *tạpi* eltörik 231.

tāpte[*-värśėɣ*] sárga [czinke] K. 397. *teptä* id. T. 401.

[*tār*] *mā-tār* giliszta (földi gyökér) 392. *tạr* gyökér KL. 133.

(pum-)tārakwei' fűszálacskák 390.

tarėń-pọrọ angyelika-fű T. 401.

[*tari'*] *tari* fenyő 10. 66.

[*tariti*] *tari* köt, kötöz 180.

tartėlāni durrogat 123. 125.

tārwit: tārwitėm terhemet 6. *tārwitėkėm* terhecskémet 6. (vö. *tārvitėŋ*).

tas tar T. 404.

[*tās*] *tas* kész 325. *tas ạln* készpénz 331.

[*tastị*] *täštėn* készíts T. 359. *täštilėm* elkészítek T. 365.

[*tātėl*] *toạtėl* üres K. 253.

tati gyakorol KL. 157. 158.

[*tatlėmti*] *tātlėmti* kiürít 126.

tatmĭti pillant 148.

taur-: rumkän akw'-müsėχ taurĭ' voss sakwale'it hadd törjenek darabokká pohárkáid 327.

tawenti csendesedik 334. 335.

täγäti: sāt qχsėr-kwārėk täγäte'it hét rókabőr nyalábot akaszt föl [versenytétül] 208.

täχtėpoqli átnyújt KL. 166. (vö. *takti*).

täĭ': tė khalt wüt kit täĭnė ezen közepes víz két sodra közé KL. 90.

täjäti: tū täjätėm khoqpėttė abban a pillanatban, a mint elalélt KL. 161.

täjėičäk káplán T. 366. *täjėičäχ* id. T. 366.

täjėl fakanállal K. 395. (vö. *tājä*).

täjmejė ebédel T. 351. (vö. *taj-*).

täl'éχ: khunnä-lī-täl'éχ rénszarvas farok vég KL. 245. (vö. *tql'éχ*).

[*täŋėr*] *täŋkär* KL. 133. *täŋkér* K. 397. egér.

täŋkw gyújtó moszat D. 419.

täŋkwė-mäŋkwė iczi-piczi K. 399.

[*tärkuťéŋ*] *khōn noun tärkuťén sūskät* ha valamikor nehéz [sorod] lesz T. 346.

täut folyó T. 352. 353.

tēlä: manä jänĭ' tēlä micsoda nagy gond az 172. *nayėn ānėm miŋkwė man tēlėn qli* hogy te engem odaadj, az hogyan volna a te dolgod 32.

[*tēli*] *tanänėlnė at tēliriś vārn'-ut vāruŋkwė* nem telik ki tőlük, hogy valami munkát készítsenek 58.

[*tērėm* ütőszerszám] KL. 89. 137.

tērėn-χul' lidércztűz 409.

tēriχalät: kasm χūrpä tēriχalät qńśe'im sárga szélű «rejtett kincsem» (holt tetem) van. 266. 267.

tērpėχti: maltqχėm noŋ-tērpėχtsil fegyverét fölvonta T. 367.

tērpi: majt-tērpi májpép 418. 419. *kwoläs-tērpil* lisztpéppel 418.

tēťä nagybátya T. 369. 370.

[*tin*] *tiniŋ* drága 31. *tintal* olcsó 342. 343.

[*tińsäŋ*] *tińśäŋ* pányva 169. 392.

tip-: χūń tipmėn hogyan tévedhettél [úgy] 57. *tipnė uj-āmp* tévedő állat-eb 58.

tir: Tqrėm-tir az áldozattér fája 406. KL. 406. *tiriŋ āŋkwėl* áldozati oszlop 237.

tirśėlti belocsol 415.

[*tisėlti*] egyenget KL. 135.

tisséni kiegyenesedik 148. (vö. *tiss* sik). *tisseltaχti* rendbe hozza magá KL. 161.

tiskén gyeplő T. 349.

toχa-pél mindamellett 30.

toχaliŋ: ńol toχaliń jāχsém a mint a folyófokon körül haladtam 25.

tāχä: kēriŋ tāχä sūľiŋ suj vassal vert lóigának csengetyűszava 85.

tąkhsi csúszkál K. 397.

[*toχt*] a hajó keresztfája KL. 91. — *tąχχiŋ* patás 205.

toχtili fölserdül 64. *toχtili* id. 24.

tǫj lakodalom T. 348. 349.

tąlėχtė tiló T. 402. *tąlχultąp* tiló T. 402.

ťąm nosza T. 359. gyerünk T. 353.

[*tomiľ*] *tōmėľem* 305. *tōmľém* 307. jávorünőm. *tōmľaná* jávorünői 307.

[*tomp*] *Tąmpūs*[*ém*] Szarvasorrvár.

tōmp domb T. 364.

tąmpi: ńaŋrä śaχl jornė ness tąmpi erős mennydörgés gyanánt verődik oda 209.

[*tąŋχ*] *tąŋkh* pata K. 399.

tąŋghél liliom T. 401.

toąri sérinczhal K. 397.

tōp: joąŋk-tōp-jä pārėś jégmerő szák és jégtörő vas K. 400. *joąŋk-tōp* jégmerő szákháló K. 291.

tąr-tąwlėp-tąul χuripeľ a denevér szárnyához hasonlatosak 409.

[*tor*] *tór* kendő KL. 99. *tōréŋ* KL. 99.

[*tąrém*] *tąrém-tir* az áldozattér fája 406. *tārém* T. 345. 404.

tąréń durva 262.

tǫréŋ: khōtėl-tǫréŋ napszürkület K. 397.

tąrés: χątpän tąrés at vāre'im senkinek akadályt nem okozok 326.

[*tōrés* arasz] P. 298.

torésti akadályoz 386.

[*torí*] *sirej kātnėl χot-torėltėstä* a kardot kezéből kiejtette 172.

[*tōsi*] *tąsém* aszott 307.

[*tōtéχti*] *tątéχti* támaszkodik 122. *tątémtaχti* 152.

[*totélti*] *kit viś put totéltoąlés* két kis üsttel készített (vegyített, nedvesített) K. 291.

[*tąti*] visz T. 345.

tątuląχti: ilmiś tątulaχtlēt erősen viaskodnak T. 353. 355.

tąulχati: ānėm jūw-tēŋkwė tąulχate'it elég nekem ahhoz, hogy belőle ételem lehessen 44. (vö. *tąuli*).

[*tąuli*] elég 151. *tąwä tąulėm iľ jiw* ága megnőtt nedves fa 201.

[*tąumi*] *tautėsli* rág 151.

[*ląχwė*]*tousän* szétszórta K. 379.

[*tąwėľ*] *tąuľ* bőr T. 370.

tąwi : tąuwėm ásnak el engem K. 109.

tąwėp : pors-tąwėp szemét csomó 179.

tąwip : χąsä tąwip hosszú nadrágfenekű 77.

[*nǫŋ-*]*towitė* fölakaszt T. 367.

tuχmä tető T. 404.

[*tui*] *tūi* belép KL. 98. *tuji* id. 149.

[*tūjä*] *tūja-vās* tavaszi récze 48. *tūja χār* tavaszi rénbika 48. *tuojä sōľ* tavaszi kerczerécze KL. 90. *tūje poąlt* tavasztájt P. 104.

[*tujt*] *tōjt* hó T. 402.

tujt úri szán 328.

[*tuľä*] *jūntsaχtnė tuľätä* varró gyűszűjét 322. *ąln tuľäŋ nē* ezüst gyűrűs nő 386. *tuľätal āχi* gyűrűtlen leány 66. *tąľäŋ* gyűrűs K. 396. *tuľą* gyűrű T. 365.

[*tuläm*] *tūlėm-lū* hízott ló 84.

[*tūli*[*tǫlmąntė* lop T. 356.

[*tūli*] *ju-tǫląstil* behozta T. 368.

tūlilėp színjáték 183. 186. 199. *tūlilėp* id. KL. 244.

[*tūlmaχ*] *tōlmǫχ* tolvaj T. 345.

tump hegyköz 13.

tumrä tambura 153. 156. KL. 166.

[*tuńši*] *tuńši* KL. 87. *tōńši* T. 357. áll. *nīn puru-tōńšėn* védelmezd meg (álld vissza) nődet T. 348.

[*tuńšiŋ*] *tuńšėŋ* K. 399. *tōńšėŋ* T. 361. magas *tōńšiŋis* magasan T. 352.

[*tuńšit*] *tuńšit* KL. 87. *tuńsit* KL. 102. magasságú

[*tūp*] *tup* KL. 137. *tuop* KL. 90. evező.

tups- : ajuw-tupsąn az ajtó küszöbre T. 401.

tur : išmiľ-tur halotti tor KL. 117.

[*tur*] torok KL. 90. 98. T. 349.

[*tūr* tó] *tūr-χul* kárászhal 130. *tur-khul* id. KL. 132.

turi turujsas KL. 314.

turmėn sötét 33. 389.

[*tus*] *tūs* száj 151. *tus* KL. 92. *tōš* T. 356. 360. id.

tušmėn ellenséges KL. 117.

tuśťėpāli megszúr 155.

tūtal : šoľ-pun tūtal szőrszálkától át nem hatható KL. 157.

tūttėli : am ti tūttėläsėm ti én léptem be hozzátok színjátékkal 234.

u

[*uχ*] *uχäil* egyáltalán T. 359. *uχäitėl* teljesen T. 360.

uχsaiľ: uχsaiľ ąrtėn-jąmėl rézből való szérűágy T. 353. *uχsaľ* rez T. 344. 345.

uilėp: sąr-uilėp lábszára emelkedő KL. 244.

uilątąlėp: näjär uilątąlėp khąlkhąnėm tukiťin vątstąnė a fejedelem magához hívatta bölcseit (gondolkodó népét) T. 346.

uitėl: läntiŋ śäriś al-uitėl a táplálékos tenger alsó tája felől 173.

[*ūjim* part] *ūjim* fenyves 255.

uklat-narėt a [ház] alapgerendái T. 403.

ulä: ulä-aléś pāreltėp a rénfogó kerítés csapdájának ugró fácskája 389. (vö. *ulä* kerítés).

uläm: ulämätėl ruhájával 415. *ulamnė* ruhához 415. *ulämanä* ruháit 415. *ūlėmanä* ruháit 82.

uléś-poąlä a fél állát KL. 311. (vö. *uľs*).

[*ūli*] *sänėŋ āγi χūrėm ūli* nyírhéjdoboz bölcsőben fekvő leány három mulatságát 52.

[*umi-as* üreg] *ąsiŋ umi äγnėŋ jiw* a nagy [vastag] üregű állalakú fát 92.

uńi ángya KL. 138. (vö. *ąńi'*.)

[*ūnli*] ül *ūnttėlaχtnė vārmėľ* halotti áldozat 407. *nal uttilėm* lehelyezem KL. 90. *oąkw' ąrėmtė uttėm kwäli-śumlekhi-*[*poąlėn*] egyazon időben épített házhoz és pajtához KL. 88. *jąlė tė ūlläŋkwėt* ím szeretkezésre aláhúzta K. 321. *tänän ťurmėn il-ōttuŋ läustil* megparancsolta, hogy csukják (ültessék) be őket a toronyba T. 346.

[*ūnk*] nagybácsi KL. 138.

[*ūńśäś*] tompora *ūńśä* farát 222. *uńśän* 173. id. *uńiś-lōmt* tompora darabot KL. 313. *am ąs nayėntėl ūńśim at sėγe'im* Hiszen te veled a faromat sem törlöm ki 61.

[*upä*] *upanėm-pālt* sógoraimhoz 40. 41. *upėm* ipám K. 110.

[*ur*] *urėm-ke χūrėm ur* irányom szerint három irányban 78.

urä pajtát 263.

uräm: ńol uräm orr-nyereg Szv. 393.

uräs: paul tėnė jäny' uräs Falu emésztő nagy veszedelmet 238. 239.

[*ūri*] *voril ūrilaχte'im* alig bírom magam tartani 62.

ūrčiχ czinke T. 401.

urt halottak szelleme 409.

[*ūrtsi*] oszt *ūrtilėn* (præs.) 66. 67. *urte'in* (præs.) 67. *palľ' urmľte'in* szétvetitek (ketté osztjátok) 184.

[*ūs*] *ūš* KL. 138. *uoš* KL. 102. 103. város, *ūšeji* várost alapít KL. 138. *ūsäśilėm* ácsolok 266.

učąχ täuti a tűzhely lángja T. 355.
učų : učunėt mąn szemérem test és herezacskó T. 403.
ūśi : tūlmaχėn ti ūśśėm am a te gazságodat ím én elbírtam 73.
ussam : ti ussam namtėn χot-punäln az efféle bolond gondolatodat félretedd 26.
ušti : ťi tēpėy Tumėn ulttė uštwäsėm Ezen a táplálékos Tumenen át átvittek KL. 88.
ūsuwli : átlép 416. (*ūsil* = lépés).

v

[*va'i*] erő, *vǫuy* T. 351.
[*vā'i*] *vāsinti* meglát 60. 64. *at vamlėn* nem láttál 55. (vö. *vām* szemlélet).
[*vāj*] *vajkäγėm* botoskáimat 42.
valėm velő 409
vāŋkäti : takkät śārkiŋ vāŋkäti egy magában legelésző ester réntehén 142. 143.
[*vāŋkariŋ*] *vāŋkriŋ ńolpa* horgas orrú 296.
[*vāŋki*] *taw la'ilän vāŋ kėlmatnė rētėl* mintha az ő lábába botoltál volna meg. 327.
[*vāntti*] *vāntāls* vándorútra indult 81. *vāntlėmä* 82. (part.) *vāntluŋkwė* 82. (inf.) *vāntaχti* vonul 48. *voąnti* vezet KL. 99.
vāpi : śopėr-vāpi süketfajd ülőgödre 393.
[*vāps*] *vōpsėtätėl* vejével K. 376.
[*vāri*] *vari* készít 3. *el-vārawė* elajánlják 405.
[*vārmėľ*] ajánlás 405. *mōt vārmäľėl ąlnė nė* a másállapotban levő nő 405.
vārśiŋ : ńāľiŋ vārsiŋ suj zörgés-ropogás zaja 244.
vartäk szőnyeg KL. 107.
[*vās*] vadrécze 11.
[*vassi'*] *vāsi'* többé 55. *vāssi' pī'* legkisebb fia 220. 221. 229.
[*vāta*] *vāta-χum* kereskedő 19. 64. *vata-χum* id. 331. — *vātalaχti* kereskedik 324.
väťtä vékony KL. 133. 135. (vö. *vouta*).
väjės : tailėŋ väjės bő adó KL. 111.
vāräsėχtė : kiť käptäru vāräsėχtst két galambbá változott T. 364.
värśėχ : täptė-värśėχ sárga czinke K. 109. 397. KL. 100.
vätėnti : vätėntaχtiji felöltik hótalpaikat KL. 315.
vėlätitä vagdalkozik 14.
[*vėľt*] *vėľt* arcz 27. *vėltėl* arczczal 30.
vėŋėr : aju-vėŋėr ajtókapocs T. 403. harapófogó T. 355. 356.
[*vėśkėt*] *vėśkėt* becsületes 333.

vinovot: am ēli-pālént vinovot vārsém én bűnt cselekedtem előtted 72.

[*vit*] *viť* víz K. 267. *wüť* id KL. 90.

vit-vit: āńt nurpä kit vit-vit a szarvból készült fogóívű két vedret 271.

voχi: porîpanäkwėt voχe'it békák kuruttyolnak 35.

[*vąχ*] *śěś voχi* tiszta ezüst 205.

vą̄χri kapaszkodik (streben) KL. 117.

[*vą̄χti*] *vōkhoten* verekedsz T. 352. *vąkhątst* verekedtek T. 355. *vąχχąts* verekedtek T. 349. *vąχχątuŋ* verekedni T. 349. *vąχχątėn* verekedjél meg T. 348. — *vąχtėŋ ńāl* a kilőtt nyíl KL. 92. — *ju-vąχtjątus* bedobatott T. 353. *vąχťąlsėm* odadobtam T. 355. *vąχtėm* (part.) T. 355. *vąχtėstėl* dobta T. 363. *vąχtąu* (pass. præs.) K. 399.

voikėn: voikėn-ląltäl voikänėm ląlwės gunya-foltjával foltoztak a gunyám 256. darócz 269.

[*vōj*] *vōj* KL. 92. *vuoj* K. 267. *vą̄j* T. 356. *vąj* T. 404. zsír.

vojä: kapcza KL. 136. *sarėn tauť vojil voąrąu* daróczból varrnak neki kapczát KL. 157.

[*vōť*] folyó fordulója] *vōť* folyóvonal 9. 11. 21.

[*voťėp*[*tūjä sāť voťėpnė jąut at täräti* tavaszi csörgőréczéhez való csontnyílnak az íjj nem enged 230. *voťėpnė* id. 230.

voťi: saťi-voťi csillogó-villogó 388. (vö. *voťiti*).

voąli-ąol khousėχ rúdvégi lengő K. 396.

vąlteśli lekapargat KL. 312. (vö. *vōlti*).

[*vonė*] *vōnė* ül T. 352. *vonlan* ülsz K. 110.

[*vōŋkhi*] *vąŋghasaχtēt* vágódnak (a földre) T. 363.

voŋgoť fatuskó T. 402.

vą̄ni hegyi erdő P. 104. *vą̄nėkė* erdőcske P. 104.

[*vą̄ŋχä*] *vōŋkhä* gödör KL. 167. 165. *vąŋghą* id. T. 347.

[*vōntėr*] *voąntėrt* vidra K. 397.

[*voąnėp*] *vänpėl* horoggal T. 351.

voąnės: voąnės-kwallä vezető-gyeplője KL. 167.

vop-: sam-vopiŋ bűvös szemű 409. *sam-voptal* szembűvösség nélküli 409.

[*vōr*] *vą̄r* erdő 364.

voą: pum-voą szénarend K. 400.

[*voräti*] *väräti* követel KL. 134.

[*voąän*] *voąąnėn* istállóba T. 368.

voräp magtörő holló 297. *vąrėp* id. K. 399.

voąėŋ: vass voąėŋ pänk lomė legderekabb fő lovat K. 377.

vōrkhątąl dajkáskodik T. 368.

[*ju*]-*vōrąntil* haza-várja T. 356.

vorsti: kirsti-vorsti χāp-kwoťélt zörgő, zajgó a ladik közepén 386.

[*vōrt*] *vort-āńt-puŋk* kemény szarvú fő 270.

vortė̄ ā vum osztályrészemet nem veszem el T. 370.

vą̄rtęχ szőnyeg K. 377.

[*vorti* vöröslik] *χą̄tėl vortėm vorti ma'il* naptól barnított barna mellű 50.

vortiŋ: kēr χą̄snäp mā-χar-ańt vortiŋ χūrėm jąut vasrúgószeres, mammutcsont hajtószeres három ijja 171.

vortťu: sāli posnė χūrėm vortťu rén üző három kis őrzőebem 35.

vosä L. *rūtä-vosä.*

vośi' fasz 55. 298.

[*vąśęχ*] *voślaχnė* sárba 321.

[*vośrėm*] vörösbarna 6.

[*voss*] *vąss* leg- (superlat.) T. 377.

vostroχ börtön K. 109.

vą̄t szél T. 348. (vő. *vōt*).

votä: am kis-votä kit jąsä én a lábkarikás két hótalpat 129.

votėmti: ańt-juχėrän pusėn votėm tawäst szarubunkós nyila mind eltörülte [a föld színéről]. 174.

voti: puŋkėm joläl votawė arczomat simogatják 21. (vö. *votėnti*). *vątǫχ* (inf.) id. K. 373.

[*vōti*] *vōt vōti, porsėt vōtχėslawėt* a szél fú, a szemetet fölkapja 389.

votkä votka 279.

[*votkės*] *votkiś* vizi szörnyeteg K. 397.

vąutaχti bőg 139.

[*vouta*] *voutä* vékony 77. 78.

[*wū̆ir*] *wū̆r* vér KL. 161. vörös KL. 107. *vĭrėŋ* véres K. 110.

vunnąl liszt[ből] T. 364.

vūri: vūrėm vuil várokoztomban P. 105. (vö. *ūri*)

vuś kicsi T. 362. (vö. *viś*).

vušmėŋ borús P. 104.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben ... 1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 khálymik dana hangjegye ... —.40
— Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet ... 2.—
Ballagi Mór. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr ... —.40
— Baronyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai ... —.20
— Nyelvünk újabb fejlődése ... —.40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat ... —.60
— A mondat dualismusa ... 1.20
— A neo- és palæológia ügyében ... —.60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatiráinak magyarázói után —.80
— Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra ... —.80
— Szórend és accentus ... —.80
Budenz József. A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyüléséről ... —.30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Három füzet ... 4.80
— Egy kis viszhang Vámbéry Ármin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» czimű II. értekezésére ... —.40
— Erdei- és hegyi-cseremisz szótár. (Vocabularium čeremissicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremisz szógyüjteményéből és az Ujtestamentom cseremisz fordításából 1.—
— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguæ Hungaricæ cum Linguis Ugricis comparatæ.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet ... 2.—
— Moksa- és erza-mordvin nyelvtan ... 1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlítása ... —.20
Fábián István. Finn nyelvtan ... 1.—
Finály Henrik. A beszterczei szószedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból.
— Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kisérte és teljes szómutatókat — készített hozzá — ... 4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez ... —.40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metzenzéfi német nyelvjárás hangtana ... 1.50
Genetz Arwíd dr. Orosz-lapp utazásomból ... —.40
Goldziher Ignácz dr. A buddhismus hatása az iszlámra ... —.80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről ... —.20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál ... —.60
— A pogány arabok költészetének hagyománya ... 1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlitva a keleti arabokéval ... 1.—
Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten ... —.40
Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben ... —.80
Halász Ignácz. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyüjtemény a pite lappmark arjepluogi egyházkerületéből. Gyüjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta — ... 6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid karesuandói lapp szójegyzékkel ... 3.20
Hunfalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján ... 6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok ... —.60
— A M. T. Akadémia és a szuómi irodalmi társaság ... —.40
— A számlálás módja és az év hónapjai ... —.40
— Az orientálistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyüléséről ... —.30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve ... 1.20
Joannovics György. Az ik-es igékről ... —.80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez ... —.60
— Ertsük meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében) ... —.60
— Szórendi tanulmányok I. rész ... —.60
— Ugyanaz II. rész ... —.80
Kazinczy Ferencz levelezései. Közzéteszi dr. Váczy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. köteté ... 12.—
Kégl Sándor dr. A perzsa népdal ... —.90
— Tanulmányok az ujabbkori perzsa irodalom történetéből ... 3.—
Kunos Ignácz dr. Három karagöz-játék ... 2.—
— Kis-Ázsia török dialektusairól ... —.90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szövegét gyüjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta — ... 3.—
— Oszmán-török népköltési gyüjtemény. Két kötet ... 10.20
— **és Munkácsi Bernát dr.** A belviszonyragok használata a magyarban ... 1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről ... —.80
— A sémi magánhangzókról ... —.75
— Adatok Krim történetéhez ... —.40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit ... 10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbászi német nyelvjárás ... —.90
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában ... —.20
Mayr Aurél dr. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben ... —.20
— Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben ... 1.20
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignácz másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta — ... 5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével) ... 1·20
— A brassói latin-magyar szótár-töredék ... —·60
Molnár Albert. (Szenczi-) naplója, levelezése és irományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással ... 9.—
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története ... 12.—
— Budenz József emlékezete ... 1.20
— Vogul népköltési gyűjtemény. I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján ... 3.—
Kiegészítő füzet ... 6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján ... 8.—
III. kötet: Medveénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján ... 10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vitézi énekek, medveünnepi színjátékok, állaténekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján 8.—
— Votják népköltészeti hagyományok ... 4.—
— Votják szótár. 4 füzet ... 16.—
Nyelvemlékek. Régi magyar — Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex ... 2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv. (Winkler-codex) ... 3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Sajtó alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemez-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György ... 12.—
Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. Közzéteszi Volf György. Tartalma:
I. kötet: Bécsi-codex. — Müncheni-codex ... 4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex ... 4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közzéteszik: Komáromi L. és Király Pál ... 4.—
IV. és V. kötet: Érdy-codex. Egy-egy kötet ... 4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex ... 4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex ... 4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Példák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Apor-codex. — Kulcsár-codex ... 4.—
IX. és X. kötet: Érsekújvári-codex. Egy-egy kötet ... 4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex ... 4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex ... 4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex. Miskolczi-töredék ... 4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Cseh-codex ... 4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya. ... 6.—

Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában

Budapest, V., Akadémia-utcza 2. sz.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.